

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra nederlandistiky

*Culturele en historische ontwikkeling van de mode in
Tsjechië en Nederland*

*Cultural and historical development of fashion in the Czech Republic
and the Netherlands*

Kulturní a historický vývoj mody v České republice a v Nizozemsku

Magisterská diplomová práce

Nizozemská filologie

Kristýna Sedlářová

Vedoucí práce: Prof. Dr. Wilken Engelbrecht

Olomouc 2017

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Culturele en historische ontwikkeling van de mode in Tsjechië en Nederland“ vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Verklaring:

Ik verklaar dat ik mijn scriptie met de titel: “Culturele en historische ontwikkeling van de mode in Tsjechië en Nederland” zelfstandig heb geschreven. Alle gebruikte literatuur en internetbronnen heb ik in de literatuurlijst vermeld.

V Olomouci dne: 22 srpna 2017

Podpis: Kristýna Sedlářová

Dankbetuiging:

Ten eerste mijn dank aan Prof. Dr. Wilken Engelbrecht voor uw geduld, adviezen. Ik wil Mgr. Iva Jančíkova graag danken voor uw grote hulp.

Joan de Vries, Barbora Melicharkova en Laura Nuttin dank ik voor jullie tekstrevisie en stilistisch advies.

“Fashion is not something that exists in dresses only. Fashion is in the sky, in the street, fashion has to do with ideas, the way we live, what is happening.”

Coco Chanel (BIOGRAPHY, online)

Inleiding.....	1
1. De tweede helft van de 19e eeuw tot de Eerste Wereldoorlog.....	4
1.1. De belle époque	7
1.2. Jugendstil.....	9
1.3. Paul Poiret	11
1.4. Tijd van de Eerste Wereldoorlog	13
1.5. Ontwikkeling van de mode in Tsjechië	15
1.6. Ontwikkeling van de mode in Nederland	18
2. Naoorlogse periode tot de Grote Depressie.....	24
2.1. De roerige jaren twintig en het modernisme	24
2.2. Coco Chanel.....	26
2.3. Ontwikkeling van de mode in Tsjechië	29
2.4. Ontwikkeling van de mode in Nederland	33
3. Vanaf de Grote Depressie tot het begin van de Tweede wereldoorlog.....	38
3.1. Hollywood - The Golden Age of Hollywood	38
3.2. Het surrealisme	40
3.3. De Grote Depressie en het begin van de Tweede Wereldoorlog	42
3.4. Ontwikkeling van de mode in Tsjechië	46
3.5. Ontwikkeling van de mode in Nederland	48
3. Vanaf de Tweede Wereldoorlog tot het einde van jaren vijftig.....	52
3.6. De Tweede Wereldoorlog.....	52
3.7. De mode van utility	57
3.8. New Look.....	59
3.9. Het Neo-Edwardiaanse tijdperk	61
3.10. Ontwikkeling van de mode in Tsjechië	63
3.11. Ontwikkeling van de mode in Nederland	67
Conclusie	73
Bronnen.....	78
Woordenlijst van stoffen.....	96
Resumé.....	98

Summary	99
Annotatie.....	100

Voorwoord

Voor mij is mode een middel van zelfexpressie. Als ik naar mijn kindertijd terugkijk moet ik constateren dat de mode mij altijd betoverde. Als klein kind organiseerde ik mijn eigen modeshows. Later werd mode mijn grote hobby. Dankzij de mode kunnen wij onze ideeën, overtuigingen, gevoelens enz. uitdrukken.

Het is fascinerend om tegelijkertijd met zowel modeboeken als historische boeken bezig te zijn omdat het ongelofelijk is hoe alles met elkaar verbonden is. Onze maatschappij veranderde, ontwikkelde zich en deze wijzigingen hadden natuurlijk invloed op de mode. Omdat onze historische en culturele ontwikkeling in de mode weerspiegeld worden richt ik me in mijn scriptie op de mode. Als we bijvoorbeeld naar de kunststroming Romantiek kijken, moeten we deze in een groter kader plaatsen om de hele context te begrijpen. Deze kunststroming ontwikkelde zich als reactie tegen de industrialisatie. Mensen wilden weer dromen en af en toe waren ze bang voor de toekomst. Deze tendenties verschenen ook in de mode. In deze periode kunnen we een groot aantal ultraromantische jurken en accessoires in de mode terugvinden. Er zijn andere stromingen die zich ook in de mode weerspiegelden. Maar niet alleen kunststromingen verschenen in de mode. Er zijn ook beroemde ontwerpers zoals Coco Chanel, Paul Poiret en Christian Dior die culturele of historische wijzigingen doorvoerden in de mode. In mijn scriptie kijk ik eerst naar de historische en culturele aspecten, hoewel ik geen historicus of socioloog ben. Daarna implementeer ik deze aspecten in de ontwikkeling van de mode.

Omdat ik Nederlandse Filologie studeer, was het duidelijk voor mij om mijn scriptie op de Nederlandse en Tsjechische mode te betrekken. Het is volgens mij interessant deze twee landen te vergelijken. Omdat beide landen in Europa liggen, hebben de geschiedenis en culturele ontwikkeling van beide landen vergelijkbare kenmerken maar tegelijkertijd zijn die ook verschillend.

Inleiding

Mode. Een woord met duizenden betekenissen. Mode betekent voor iedereen iets anders. Mode kan als ‘stijl’ gedefinieerd worden. De mode wordt vaak aangeduid als een beperkte periode. Het gaat om externe culturele uitingen die door de samenleving worden aanvaard. De mode beïnvloedt zowel de manier van kleden als de levensstijl, technologie cultuur, woordenschat, uitdrukkingen en bewegingen van de persoon die tot een bepaalde sociale groep behoort. De mode wordt ook nog steeds bepaald door de sociale klasse, het geslacht en politieke overtuigingen.

De mode kunnen we gebruiken als een interessante terugblik op onze geschiedenis. We kunnen als we op deze manier naar de oudheid, de middeleeuwen en de nieuwe tijd kijken en veel verschillende veranderingen, uitdagingen en ontwikkelingen zien. Laten we bijvoorbeeld naar de oudheid in Europa kijken. Toen droegen de mensen lappen stof, bij elkaar gebonden met een eenvoudige strik. Vaak werd kleding niet genaaid en daarom werden er veel oplossingen bedacht hoe de kleding gedragen kon worden. Er was geen substantiële differentiatie tussen mannelijke en vrouwelijke kleding. Als we ons echter op de kleding van de middeleeuwen focussen, zien we nauwkeurige regels voor vrouwen- en mannenkleding. We maken kennis met verschillende stijlperiodes die in de mode verschenen. Bijvoorbeeld de evolutie van de eenvoudige mode van de renaissance naar de overbodige en pompeuze mode van de barok. We kunnen zien hoe een verandering van levenshouding door mode geuit kan worden. Er wordt vaak gezegd dat onze maatschappij voortdurend sneller leeft. Wij kunnen zeggen dat deze versnelling al in de 19^e eeuw begon. Mensen begonnen zich te wijden aan de wetenschap en zich professioneel te specialiseren.

De 19^e eeuw bracht ook een enorme hoeveelheid aan revolutionaire technologische uitvindingen met zich mee. In deze periode werd de basis voor de huidige geavanceerde technische situatie gelegd. Deze technische uitvindingen en innovaties hielpen ook bij de ontwikkeling van de mode. Dat de grootste ontwikkelingen tijdens de 20e eeuw plaatsvonden omdat hele maatschappij onder veranderingen zoals de Eerste Wereldoorlog, de Grote Depressie, de Tweede Wereldoorlog, de sociale veranderingen, andere technologische innovaties enz. schokte. Deze gebeurtenissen en veranderingen moesten zich natuurlijk in de mode weerspiegelen. Tijdens de twintigste eeuw kwam elk decennium met een eigen verandering.

In deze scriptie zijn alle hoofdstukken in verschillende delen onderverdeeld. In elk deel wordt eerst de algemene situatie beschreven en daarna volgen stromingen, stijlen of personen die op die bepaalde periode invloed hadden. In elk hoofdstuk vinden we eveneens zowel iets over de Nederlandse als de Tsjechische mode en een algemene situatieschets. Elk hoofdstuk bevat eveneens afbeeldingen van kleding die in bepaalde kunststroming, tijdperk werd genaaid.

Het eerste hoofdstuk van de scriptie begint met de tweede helft van de 19e eeuw. In dit deel bekijken we de algemene situatie, in de wereld, maar vooral in Europa. Deze periode was vol van veranderingen en uitvindingen die een invloed op de mode hadden. In deze periode werd de basis voor de *haute couture*¹ gelegd en ontstonden er opvallende veranderingen vooral in de vrouwenmode. Een basisoverzicht is essentieel om alle veranderingen in de mode te begrijpen. In dit hoofdstuk worden stromingen en stijlen als de romantiek, de belle époque en de Jugendstil besproken en maken we kennis met beroemde couturiers als Charles F. Worth en Paul Poiret.

Het tweede deel van de scriptie concentreert zich op de mode van de 20e eeuw. Dit deel focust op het tijdperk na de Eerste Wereldoorlog. In deze periode hebben we te maken met aan de ene kant de roerige jaren twintig en aan de andere kant het minimalisme van de beroemde Coco Chanel die een enorme invloed op de ontwikkeling van de mode had en nog steeds heeft.

De roerige jaren twintig werden vervangen door de economische problemen van de jaren dertig die samen met andere problemen escaleerden en resulteerden in de Tweede Wereldoorlog. Daarom zien we in het derde hoofdstuk gematigde en praktische kleding naast de mode van het surrealisme die op details is geconcentreerd. Tegelijkertijd werden de jaren dertig door de mode van Hollywood gekenmerkt. De jaren veertig hadden zwaar te lijden onder de Tweede Wereldoorlog. Tijdens de oorlog was er geen plek voor ontwikkeling van de mode. In deze periode bleef de mode een paar jaar hetzelfde. In dit hoofdstuk wordt de gematigde en praktische mode van de Tweede Wereldoorlog beschreven en daarnaast bekijken we kleine ontwikkelingen binnen de mode zoals bijv. de schokkende mode van de New Look

---

¹ Haute couture is een Franse term die in de mode internationaal wordt gebruikt en verwijst naar het creëren van exclusieve maatkleding. Kleding 'haute couture' is niet alleen op een specifieke klant afgestemd maar deze kleding wordt met de hand gemaakt. Er wordt meestal hoogwaardige, dure, vaak ongewone stoffen gebruikt en *extreme* aandacht aan details besteed (KUNST-EN-CULTUUR, online).

of het Neo-Edwardiaanse tijdperk. In de conclusie van dit werk wordt ook de algemene ontwikkeling van de mode in de wereld kortbeschreven. Op basis van verkregen kennis wordt zowel de Nederlandse als Tsjechische mode vergeleken en algemene samenvatting in de conclusie van dit werk beschreven.

In deze scriptie wordt een antwoord gegeven op de volgende vragen: “Op welke manier is de ontwikkeling van mode in Nederland en in Tsjechië verbonden met historische en culturele veranderingen in deze landen? Zijn er gemeenschappelijke kenmerken tussen de Tsjechische en de Nederlandse mode? In welk van deze twee landen is de ontwikkeling opvallender?”

1. De tweede helft van de 19^e eeuw tot de Eerste Wereldoorlog

Deze twee eeuwen hadden een enorme invloed op grote omvormingen van de mode. De tweede helft van de 19^e eeuw kenmerkte zich als de eeuw van de industriële revolutie, technische wijzigingen, wetenschappelijke uitvindingen en sociale veranderingen. In deze periode bleef de invloed van de middenklasse toenemen die de zin van het leven zagen in echt hard werken. De leden van de middenklasse verzetten zich tegen de pompeusheid die voor aristocraten typisch was. Daarom droegen ze meestal donkere, eenvoudige en praktische kleding (Rapport, 2011, p. 208, 281)

Het dandyisme beïnvloedde de herenmode waarin een drietalig pak werd ingevoerd. De tijd van pruiken, hakken en kousen ging definitief verloren. Het korset voor de vrouwen werd afgeschaft, maar dat was maar voor een korte periode. De industriële revolutie en de nieuwe technologie leverden niet alleen positieve zaken op. Bepaalde mensen werden rijker en rijker maar anderen hadden een armoedig leven. Mensen verhuisden massaal naar steden om beter werk te vinden en de steden werden overbevolkt. Kinderen werkten steeds meer en meer en materialistische levensbeschouwingen werden belangrijk. Europa leefde onder de oorlogen die daar plaatsvonden. Sommige wilden de realiteit ontvluchten waardoor de stroming *Romantiek* ontstond (Mackenzieová, 2010, p. 35-36).

Afbeelding 1. Het dandyisme in heren mode.

Deze stroming vormde zich aan het einde van de 18^e en het begin van de 19^e eeuw. Het was een reactie tegen een extreem rationalisme. Een typisch kenmerk van de romantiek waren de gotische romances² waardoor deze stroming zijn naam ontving. Deze romances ontketenden een passie voor mysterie, romantiek, horror, de Middeleeuwen en irrationele emoties. Romantische ideeën begonnen zich al na de Franse revolutie (de tijd van de Terreur) en tijdens de Napoleontische oorlogen te verspreiden. Deze gebeurtenissen beïnvloedden een reeks kunstenaars die vaak de geestelijke inhoud van deze stroming wilden uitbeelden. Hierdoor mag duidelijk zijn dat de romantiek een invloed op de mode had (Rapport, 2011, p. 144-151).

Er kwamen kenmerken van de renaissance, de gotische kunst tevoorschijn. In de neoklassistische stijl waren jurken met een hoge taille erg populair maar in de romantiek keerde de taille terug naar haar oorspronkelijke plaats. In de romantische mode werd het korset opnieuw ingevoerd (Mackenzieová, 2010, p. 32-34).

Afbeelding 2. Vrouwen in typische romantische kleding.

Vrouwen begonnen brede verkorte rokken te dragen die de enkels onthulden en deze verkorte rokken leken op een bel. Een van de symbolen van de romantiek was een fijn motief (kleine bloemen, rozenknoppen) dat vaak op kleding te zien was. In deze periode werden kleine, fijne en zijden pumps met open teen gedragen die een echte trend onder de vrouwen werden. De romantiek ging gepaard met brede hoeden en ingewikkelde kapsels. Voor vrouwen was het ongepast om er gezond uit te zien. Een bleekheid was belangrijk om een melancholische sfeer te vormen die de etherische impressie van de romantische kleding

---

² De gotische roman is een literair genre dat al in de 18e eeuw vormde. Deze roman biedt kenmerken van mystery, romantiek en horror.aan (Van Bork, Delabastita, Van Gorp, Verkruijsse, Vis, 2012)

benadrukte. Een echte romantische gentleman kenmerkte zich door attent en poëtisch gedrag (CULTUURWIJS, online). Rond het jaar 1860 (in de late romantiek) begonnen deze kenmerken langzaam te verdwijnen (Mackenzieová, 2010, p. 36–39).

De tijd van *Charles Frederick Worth* (1825-1895) brak aan. Deze man had invloed op de huidige vorm van de mode-industrie. Om de invloed van Worth te begrijpen moeten we de modegeschiedenis bekijken. Vanaf 1675 werd de zakelijke modemarkt terrein van het gilde van kooplieden. Daardoor hadden Parijse kleermakers, naaisters en ontwerpers bijna geen invloed en de modemarkt werd door *marchands de modes*³ gecontroleerd (Mackenzie, 2010, p. 44). Worth was in een soortgelijke situatie. Toen hij naar Parijs kwam, begon hij als verkoper bij de firma Gagelin te werken (METMUSEUM, online). Later begon hij zich op het ontwerpen van kleding te concentreren. In die tijd ontmoette hij toekomstige vrouw Marie Augustine Vernet (1825-1898) die daar als model werkte (Machalová, 2003, p. 11-12).

Tijdens de grote wereldtentoonstelling in Parijs in 1855 werd aan zijn ontwerpen veel aandacht besteed. Vrouwen werden door zijn robe met sleep (ook wel bekend als *manteau de cour*⁴) betoverd. In 1858 stichtte hij met zijn Zweedse partner Otto Gustav Bobergh (1821-1881) een eigen haute-couture huis Worth et Bobergh op maar een jaar later besloot hij zijn eigen haute-couture huis te openen. In een korte periode werden zijn ontwerpen meermaals door prinses Pauline von Metternich bewonderd en spoedig daarna vielen ze in de smaak bij haar vriendin keizerin Eugenie die zijn avondjurken voor officiële events wilde. De naam Worth groeide voortdurend. Vrouwen uit gegoede kringen wilden iets van zijn ontwerpen. Hij had eveneens invloed op textielhandelaren. Volgens zijn ontwerpen werden speciale stoffen verwerkt. Hij was een meester van technische aspecten die zijn robes erg bijzonder maakten. Hij speelde met licht en verschillende stoffen. Klanten moesten zijn voorstellen respecteren. In zijn modecollectie kwam een gemeenschappelijk patroon tevoorschijn. Dankzij al deze factoren kregen zijn werken de benaming van *haute couture*. Dat vormde een hoogtepunt in de mode. Na zijn dood namen zonen Gaston-Lucien (1853-1924) en Jean-Philippe (1856–1926) zijn business over. Jean-Philippe was ook zeer talentvolle couturier en hij volgde zijn vader esthetiek, met zijn gebruik van dramatische stoffen en geplooide stoffen

---

³ De term *marchands de modes* kan letterlijk als textielhandelaren worden vertaald. Deze textielhandelaren waren dergelijke positie dat ze zowel actuele trends als verwerking van nieuwe stoffen konden beïnvloeden. Hun invloed was voornamelijk opvallend in de 18e eeuw (Mackenzie, 2010, p. 44; THEARTOFDRESS, online).

⁴ De *Manteau de cour* was een soort van echt lange sleep die aantal details bevatten. In herenmode werd al een sleep in de 16^e eeuw populair (Fukai, 2002 p. 168, NDL.GO, online)

(METMUSEUM, online). Het couturehuis van Worth bleef succesvol tot jaren vijftig in de 20^e eeuw (Máchalová, 2003, p. 11-12; Mackenzie, 2010, p. 44-47).

Afbeelding 3. Bruidsjurk van couturehuis Worth.

We kunnen zeggen dat de wereldtentoonstelling in Parijs in 1900 een denkbeeldige grens vormde tussen de eeuwen. Aan het begin van de 20e eeuw ontwikkelde de mode regelmatig nog steeds net als in de eeuw daarvoor. Een vaste structuur van de maatschappij zorgde ervoor dat de mode steeds een privilege van gegoede kringen bleef. Parijs en haute couture bepaalde wat zal de modetrend zijn (Mackenzie, 2010, p.64-64).

1.1. De belle époque

De belle époque (ook *La Belle Époque*) kan letterlijk als *het mooie tijdperk* worden vertaald. De belle époque wordt vaak als de laatste tijd van elegantie beschouwd. Deze periode situeert zich rond het einde van De Frans-Duitse Oorlog in 1871 tot het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914.

Het tijdperk kreeg zijn naam na de Eerste Wereldoorlog, omdat mensen de belle époque als ‘de gouden eeuw’ beschouwden. Het werd door optimisme, politieke rust,

economische welvaart, technologische en wetenschappelijke voortuitgang en culturele veranderingen gekenmerkt. Er kwamen suffragettes en begonnen feministische bewegingen te vormen. Het was een tijd waarin heel Europa een relatieve bloei kende. Het is ook interessant dat deze stijl door het verleden beïnvloed werd, fijne kenmerken van de romantiek waren aanwezig.

De stroming ontstond in eerste instantie in Frankrijk maar heeft zich daarna over de hele wereld verspreid. Hoewel de belle époque tot de stromingen van de 20e eeuw behoort, werd ze vooral door nostalgie beïnvloed. In tegenstelling tot het Victoriaans tijdperk geeft de belle époque een voorkeur aan een eenvoudig silhouet dat een figuur optisch verlangt. In dit tijdperk werd een nieuw korset – het zogenaamde S-Bend korset (ook Edwardiaans korset) gedragen (FASHION-ERA, online).

Dit korset werd aanvankelijk als medisch korset ingevoerd maar later is deze oorspronkelijke functie verdwenen. Het gaf de vrouw een betoverend trotse houding. Dit betekent dat de (vrouwen)boezem en schouders naar voren werden geduwd terwijl het bekken (de heupen) werd ingesnoerd. (FOUNDATIONSREVEALED, online).

Ontwerpers gebruikten vaak stoffen als zijdechiffon, mousseline, tule en crêpe de chine en vrouwen gaven de voorkeur aan lichte kleurtinten. Lange rokken met een vloeiende vorm konden de indruk van een eenvoudig silhouet creëren. Veertjes, borduurwerk en vooral kanten werden gebruikt om deze ultra romantische stijl te verfinaaien en vaak wordt deze stijl als froufrou stijl benoemd. In de herenmode was meestal een relatieve gematigdheid populair. Mannen droegen een driedelig pak met strakke broeken. In het begin van de 19e eeuw droegen mannen dikwijls cilinderhoeden maar al snel werden strohoeden en kleine hoeden modern. De kleding van de belle époque was dikwijls onpraktisch en kostbaar en daarom beperkt tot de gegoede kringen. Later verschenen er enkele elementen van deze stijl in de confectie waardoor de belle époque toegankelijker werd. De belle époque wordt vaak beschouwd als een van de laatste tijdperken die door nostalgie werden beïnvloed. Daarna begonnen de maatschappij en natuurlijk de mode zich door het modernisme beginnen te veranderen (Mackenzie, 2010, p. 66-67).

Afbeelding 4. Winterkleding met met Schots patroon.

1.2. Jugendstil

De Jugendstil wordt vaak als de laatste kunststroming beschouwd die internationaal impact had en ook de laatste stroming die het moderne leven beïnvloedde. Deze stroming verscheen in de 19^e eeuw maar de belangrijkste en opvallendste invloed kan in de periode 1880/90 tot 1910 worden gesitueerd en kende een korte maar hevige bloeitijd. Deze stroming werd in verschillende plaatsen in Europa en de Verenigde Staten bekend en daarom waren er onderling een paar afwijkingen. De Franse naam voor deze stroming is *Art Nouveau* en de term is ontleend aan een kunstgalerie van *Samuel Bing*⁵ (1838-1905) in Parijs. De benaming *Jugendstil* kwam uit het weekblad *Die Jugend*⁶ dat in januari 1896 in München werd opgericht. Een andere bekende term is de Oostenrijkse term *Secession*, genoemd naar de

---

⁵ Siegfried 'Samuel' Bing was kunsthandelaar die zeer invloedrijk was om Japanse kunst in de Westerse cultuur in te voeren. In zijn kunstgalerie stelde hij het avant-garde werk van hedendaagse kunstenaars zoals Auguste Rodin, William Degouves de Nuncques, Edward Munch, Victor Rousseau tentoon (VAM.AC, online; SENSES-ARTNOUVEAU, online).

⁶ Die Jugend was een cultureel weekblad dat door Georg Hirth (1841-1916) werd opgericht. Dit was ook een plaats waarin jonge Duitse kunstenaars concentreerden. Ze zochten naar unieke Duitse kunsten (UB-UNI-HEIDELBERG, online).

Weense groep *Sezession*.⁷ De Engelse term *Lyberty style of modern style* is aan de firma *Liberty & Co*⁸. ontleend. In Nederland kunnen beide termen worden (Mackenzie, 2010, p. 68-71; LA-BELLE-EPOQUE, online).

In de tweede helft van de 19^e eeuw begon de macht van het impressionisme te vervagen en de positie van de industrialisatie toe te nemen. Zowel het dagelijks leven als de kunst werden door de industrialisatie beïnvloed. De Jugendstil laat zich door de natuur en het verleden inspireren. Tegelijkertijd verzet men zich tegen een conservatief en historisch academisme. Jugendstil biedt een combinatie tussen de hogere kunsten (schilderkunst, beeldhouwkunst etc.) en gebruiksvoorwerpen (sieraden, meubels, boekbindkunst etc.) (KUNST-MODERNISME, online).

De Jugendstil wordt voornamelijk gekenmerkt door asymmetrische en tweedimensionale ornamenten, contrast tussen licht en donker, veel rondingen, kalligrafische lijnen, invloed van de Japanse xylografie, motieven uit de plantenwereld (sierlijke plantenstengels en bloemknoppen) en pastelkleuren (geel, groen, blauw). Maar kunstenaars lieten zich ook vaak inspireren door de dierenwereld (door vogels als pauwen en zwanen). Slanke vrouwenfiguren waren frequente motieven. In de architectuur verschenen opnieuw gevels, raampartijen, balkons, dakkapellen, hoektorens en wandversieringen. In de toenmalige mode bleven nog steeds kenmerken van de belle époque aanwezig. Op de eerste plaats de ultraromantische jurken, het S-bend korset. In 1906 kwam Paul Poiret (1879-1944) met nieuwe dameskleding. De S-lijn werd door een lineair silhouet vervangen. In plaats van het classic korset droegen vrouwen een losse beha. De taillelijn werd verhoogd tot net onder de borsten. Poiret riep zichzelf uit tot '*Bevrijder van de Vrouw.*' (KUNST-EN-CULTUUR, online). Andere ontwerpers begonnen het S-bend korset uit hun collectie te verwijderen. Maar eigenlijk moesten vrouwen nog steeds een soort korset dragen. Paul Poiret wordt vaak met de Jugendstil geassocieerd maar in zijn werk kunnen er kenmerken van *Art Deco* worden

---

⁷ Sezession was Oostenrijkse groep van beeldende kunstenaars onder leiding van Gustav Klimt. Hun programma werd in hu eigen blad *Ver Sacrum* geformuleerd. Leden van deze groep waren voornamelijk beeldhouwers, architecten en schilders (SCHIRN, online; AUSTRIA-FORUM, online).

⁸ Liberty & Co was aanvankelijk een kleine Engelse winkel met modeconfectie maar later concentreerde die zich op d verkoop van exotische en avant-garde kleding en modeaccessoires. De winkel weigerde goederen uit massaproductie en gaf tegelijkertijd voorkeur aan het werk van kleine kunstenaars (FASHION.HISTORY.LOVETOKNOW, online).

opgemerkt.⁹ Hoewel in zijn collectie kenmerken van verschillende stromingen ontvingen gaf Poiret eveneens een groot voorkeur voor zijn eigen zelfrealisatie (METMUSEUM, online).

Afbeelding 5. Engelse avondjurk uit chiffon en zijden.

1.3. Paul Poiret

In zijn jeugd werkte hij voor een parapluafabrikant en toen begon hij een jurk voor een klein poppetje te naaien. Dit was de eerste stap in zijn briljante carrière. In 1898 begon hij voor het modehuis van Jacques Doucet te werken en vervolgens voor Charles Worth. In 1904 opende hij zijn eigen modehuis dat door zijn moeder gefinancierd werd. Een jaar later trouwde hij

---

⁹ Art Deco begon zich in jaren tien in de 20e eeuw te vormen. Kenmerken van Art Deco in zijn eenvoud, elegantie van verfijning. In deze kunststroming kunnen er invloeden van geometrie, Japanse kunst worden gevonden. In de mode werden stoffen als brokaat, borduurwerk gebruikt. Kleuren waren zowel fel als licht. In vrouwenmode werd een taille niet gedefinieerd. Art Deco beïnvloedde ook architectuur en interieurdesign. In de hedendaagse interieurdesign is Art Deco nog steeds populair. (CHA.TXA.CORNEL, online; SALON, online).

met Denise en die zijn onmisbare muze was hoewel zij later onder tamelijk dramatische omstandigheden gescheiden werden.

Al in 1906 ontwierp hij vloeiende jurken zonder een klassiek korset voor zijn vrouw omdat zij zwanger was in deze periode. Poiret vreesde voor haar gezondheid. Hij voerde een beha met een lang, vrij korset in. Maar dit lange korset beperkte lopen en zitten. Vrouwen moesten kleine stapjes maken. Zijn jurken werden door Oudheid, Midden-Oosten, India en Empirestijl geïnspireerd. Zijn kleding ziet er niet ultra romantisch uit (Máchalová, 2003, p. 29-33; Mackenzie, 2010, p.70-71).

Aan het begin van de 20^e eeuw werd zijn collectie door balletwereld werd beïnvloed omdat hij kostuums voor het beroemde *Ballet Russes* ontwierp. *Het Ballet Russes* was een balletgezelschap uit Rusland dat door Sergej Djagilev (1872-1929) was gesticht. Ballet Russes traden in verschillende landen op. Djagilev organiseerde een succesvol programma in 1909 in Parijs dat een mix was tussen ballet en opera. Aan het begin van de 19^e eeuw werd de wereld van het ballet door klassieke choreografie en traditionele kostuums beïnvloed. Djagilev bracht echter revolutie. Zijn optredens werden door oriëntale muziek begeleid en hij voerde kleurrijke decors in. Zijn dansers droegen kostuums die aan abstracte, kubistische en surrealistische kunst deden denken. Het Ballet Russes was de uitstekende inspiratie voor kunstenaars en eveneens voor ontwerpers. Paul Poiret heeft aanvankelijk aan het Ballet Russes meegeholpen en zijn reputatie begon te versterken hoewel deze samenwerking kort was (Máchalová, 2003, 27-28; ABSTRACTEKUNST-WDKA, online).

Wij weten al dat hij het vrije, lange korset in voerde, maar wat maakte hem verder zo bijzonder? Een van zijn meest controversiële ontwerpen was een jas die op de traditionele Japanse kimono geïnspireerd was. Hij voerde kaftans, tulbanden en de eerste controversiële harembroek in de Europese mode in. Hij heeft beroemde en dure feesten georganiseerd. Ten tijde van zijn grootste glorie heeft hij een eigen cosmeticabedrijf opgericht waarin zijn eigen parfums werden geproduceerd (METMUSEUM, online).

Het keerpunt kwam tijdens de Eerste Wereldoorlog. Poiret begon zich op de productie van uniformen te concentreren. Maar na de Eerste Wereldoorlog kon hij zich niet aan de nieuwe mode aanpassen en zijn jurken raakten verouderd. Klanten gaven de voorkeur aan de eenvoudigheid van Jeanne Lanvin (1861-1946) en Coco Chanel (1883-1971). Poiret stak zich in de schulden en moest hij alles voor een schijntje verkopen (Máchalová, 2003, p.33-36).

Afbeelding 6. Originele lentejurk van Paul Poiret.

1.4. Tijd van de Eerste Wereldoorlog

Toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak, werden nieuwe trends en ontwikkelingen onderbroken. De mode moest zich aanpassen. De kledingvoorschriften voor vrouwen veranderden. In feite werden de regels voor beide geslachten versoepeld. Tijdens de Eerste Wereldoorlog moest mode meer praktisch worden omdat vrouwen banen als arbeiders, buschauffeur enz. over moesten nemen van de mannen die tijdens de oorlog moesten vechten. Zij meldden zich hiervoor vrijwillig aan. Tijdens de Eerste Oorlog beleefden vrouwen vrijheid. Ze konden werken zonder sociale onderdrukking en vooroordelen. In deze periode begonnen tijdschriften te publiceren die zich meestal op gezondheid, mode en life-style van vrouwen richtten. (Mackenzie, 2010, p. 72-73)

Ontwerpers werden met problemen als een tekort aan materialen en veranderingen in de maatschappij geconfronteerd. In de mode waren opvallende kenmerken van militaire invloeden omdat vrouwen in bepaalde banen uniformen moesten dragen. Daarom zagen

enkele vrouwenmantels en jassen er als een uniform uit. In de dameskleding werd strengere kleding gedragen. De taillelijn werd meer geaccentueerd. Korsetten verdwenen en de rok lengte werd korter. Men begon zich te kleden in *strompelrok*¹⁰ en A-lijn rok. In 1914 werd de eerste beha door *Mary Phelps-Jacobs*¹¹ (1891-1970) gepatenteerd. Een jaar later werd Maybelline (een cosmeticabedrijf) opgericht en make-up werd vooral voor de arbeidersklasse toegankelijker. Omdat de rok lengte korter werd, veranderde de perceptie van het lichaam. Lichaamshaar was nu onaantrekkelijk. In 1915 introduceerde het bedrijf Gillette Milady Decolletee, het eerste scheermes. (BELLATORY, online; Mackenzie, 2010, p. 72-73)

De Eerste Wereldoorlog betekende het begin van de Amerikaanse mode. Tot 1914 werd de mode uit de VS door de Europese mode beïnvloed. Amerikaanse vrouwen zochten en vonden inspiratie in Parijs. Maar dankzij de oorlog werden de ontwikkeling en natuurlijk ook een verkoop van de mode uit Parijs gestopt. Dat betekent dat Amerika eigen ontwerpers moest zoeken. Jonge ontwerpers die nieuwe innovaties in de mode brachten dienden zich aan. Dit was de echte start van de oorspronkelijke Amerikaanse mode die alles vanaf jurken tot hoeden dekte (Máchalová, online, p. 38-39; GLAMOURDAZE, online).

Een uitstekend voorbeeld van de Amerikaanse mode is Hollywood omdat dit een grote invloed op de gewone mensen in de jaren twintig en dertig had. In de mannenmode stond een driedelig pak gekleed maar vanaf 1914 tot het einde van het decennium werden mannen in uniform gefotografeerd. Mannen droegen vaak baarden of knevels. Hoewel de ontwikkeling van de mode tijdens de Eerste Wereldoorlog stopte, hield haute couture nauwelijks rekening met de oorlog. Tijdens de Eerste Wereldoorlog dook de naam Coco Chanel voor het eerst op. De vrouw die bekend stond als de stijl icoon voor de hele wereld. Ze brak vrij uit de kostbare, overbodige en romantische mode en ze voerde praktische sportkleding voor vrouwen in. Ze gaf de voorkeur aan eenvoudigheid in de vrouwenmode (Mackenzie, 2010, p. 62-65; FASHION-ERA, online).

---

¹⁰ Een strompelrok was een lange en nauwe rok die populair onder vrouwen tijdens de Eerste Wereldoorlog was. In deze rok konden vrouwen alleen dribbelen (BETTINASCHRIJFT, online).

¹¹ Mary Phelps-Jacobs was Amerikaanse uit gegoede kringen. In 1907 deed zij haar uitvinding samen met haar Franse dienstmeisje. Eigenlijk werd hun eerste beha door twee zakdoeken gevormd. Twee jaar later kreeg Phelps-Jacobs patent erop en in 1914 werd de eerste beha op de markt ingevoerd (HISTORIEK, online; ROND1900.JOUWWEB, online).

Afbeelding 7. Collectie van nieuwe mantel en vrouwenpakken uit tweed.

1.5. Ontwikkeling van de mode in Tsjechië

Het Tsjechische land was nog steeds een deel van de Oostenrijks-Hongaarse monarchie. Tijdens de industrialisatie veranderde Tsjechië in één van de meest geïndustrialiseerde gebieden van Centraal-Europa. Bedrijven als Vítkovické železářny en ŠKODA AUTO werden opgericht en in grensgebieden werd eveneens aantal textielbedrijven opgericht. Tijdens de industrialisatie waren brandstoffen nodig en men begon steenkoollagen uit de grond te winnen. Dagbouw werd in steden als Ostrava en Kladno toegepast. Mensen verhuisden naar steden om er nieuwe banen te vinden. De rol van stedelingen begon belangrijker te worden. Een groter percentage van mensen kreeg een goede opleiding. Omdat keizer Franz Jozef I van Oostenrijk (1830-1916) van zijn absolute macht afzag, kwam er na 1860 in Tsjechië sociale versoepeling. De Oostenrijks-Hongaarse monarchie wilde een nieuwe sociale maatschappij vormen en dat betekende ook de opleving van de Tsjechische politieke inspanningen. In 1848 werd de Nationale partij opgericht en aan het hoofd van deze partij stond historicus *František*

*Palacký*¹² (1798-1876). Na een tijd ontstonden er problemen binnen de partij en ze werd in twee stromingen gesplitst – Oude Tsjechen en Jonge Tsjechen (letterlijke vertaling). De Jonge Tsjechen werden aan de inspanning gekoppeld om de Tsjechische wet opnieuw te herstellen en kenmerkten zich door hun radicale politieke tendensen (DEJEPIS, online; EKONOM, online; MIRAS, online).

Maar wat was de situatie van Tsjechische mode in de 19^e eeuw? In het begin van de 19^e eeuw hebben zowel de Tsjechische textielbedrijven, textielhandelaren als kleermakers en naaisters zich op de Weense mode georiënteerd wat begrijpelijk is omdat Wenen de hoofdstad van de monarchie was. Kleermakers en naaisters kwamen vaak naar Wenen om er ervaringen op te doen of meer geld te verdienen. De Tsjechische mode werd beïnvloed door romantische mode ook maar de invloed was niet zo markant als in andere steden bijv. Parijs. In het einde van de 19e eeuw werd Tsjechische stedelijke mode door de belle époque beïnvloed hoewel Tsjechische concept van deze stijl i.v.m. de mode een beetje eenvoudig was. In 1870 verandert de silhouet en de crinoline wordt vervangen door crinolette. Geprefereerde stoffen waren kant, zijde en bovengenoemde mousseline, tule en crêpe de chine. Mannen gaven de voorkeur aan eenvoudige driedelige pakken met een cilinder en later met een lage hoed (Uchalová, 1997, p. 52-58).

In het begin van de 20^e eeuw begon sportkleding voor wandelen, lacrosse enz. in modemagazines als *Modní Svět*¹³ (Uchalová, 1997, p.33) te verschijnen en speciale kleding voor het reizen werd ook ontworpen en gemaakt. Speciale brede broeken voor vrouwen werden als ideaal gezien voor vrijetijdsactiviteiten. Einde 19^e eeuw werd eveneens winterkleding voor sport ontworpen. De nieuwe eeuw bracht een slank en eenvoudig silhouet in de mode. Vrouwen droegen lange geplooidde rokken en keurslijven met bolero of vest. Begin 20^e eeuw begonnen jurken in empirestijl opnieuw gedragen worden. Tegelijkertijd verscheen het losse fit jurk en vrouwen droegen ook graag losse overjas. Eenvoudige avondjurken werden door *sortie du theatre*¹⁴ versierd (Uchalová, 1997, p. 63-69).

---

¹² František Palacký was Tsjechische politicus, geschiedschrijver en ook historicus. Hij was organisator van openbare en wetenschappelijke leven in Praag en hij is beschouwd grondlegger van Tsjechische historiografie (LIBRI, online).

¹³ *Modní svět* was een voorbedrukte versie van het Duitse modeblad *Die Modenwelt* en bevatte bijlagen zoals een versie voor kinderen en Lada die alleen op vrouwen concetreerde. In deze bijlage kunnen vrouwen literaire tips, tips voor huishouden, raadsels enz. (Uchalová, 1997, p.33; Šrolová, 2010, p.75)

¹⁴ De *Sortie du theatre* is een soort van mannelijke cape die in de 18^e en 19^e eeuw werd gedragen.

Aan het einde van de 19^e eeuw werd Wenen door de Jugendstil beïnvloed. Daarom verscheen Jugendstil ook in Tsjechische landen. Bijvoorbeeld in Praag vinden wij Hotel Central. Het gebouw is eenvoudig maar heeft prachtige gevel- en bovendorpeldecoraties. De geestelijke vader van dit gebouw was *Friedrich Ohmann* (1858-1927).¹⁵ Het Art Deco Imperial Hotel hoort eveneens tot de mooiste hotels van Praag en werd in een mix van de late Jugendstil en Art Deco gebouwd. Het werd gebouwd in de jaren 1913-1914, op de vooravond van de Eerste Wereldoorlog. Het hotel werd gebouwd door Jaroslav Benedikt (†1940) en de late Jugendstil mozaïek gebruikt voor het werd ontworpen door professor Jan Beneš. De meest beroemde Tsjechische Jugendstil kunstenaar blijft *Alfons Mucha* (1860-1939)¹⁶. Hij was heel populair aan het begin van de 20^e eeuw. Hij vertrok naar Frankrijk waar hij groot succes had en daarna reisde hij naar Amerika om geld te verdienen zodat hij zijn grote droom het *Slavisch Epos* kon realiseren. In een serie monumentale schilderijen wilde hij de geschiedenis van het Slavische volk samenvatten. Mucha werkte achttien jaren aan schilderijen die de belangrijkste gebeurtenissen uit het Slavische verleden tonen (ARTNOVEUA.PAGES.PERSO-ORANGE, online; PRAGUE, online).

Afbeelding 8. Tsjechische vrouwen in de mode van de belle époque in 1909.

---

¹⁵ Friedrich Ohmann was een Duitse architect en ook pedagoog. Eerst concentreerde hij zich op de Jugendstil maar later begon hij Neobarokke architectuur te ontwerpen (STAVEBNICTVÍ3000, online),

¹⁶ Alfons Mucha was Tsjechische schilder, ontwerper van de Jugendstil en ook fotograaf. Hij werd beroemd als de ontwerper van toegepaste kunst. Hij voltooide boeken met zijn illustraties. Hij ontwierp zowel eveneens Tsjechische postzegels en bankbiljetten als raampjes voor Sint-Vituskathedraal (OSOBNOSTI, online; ARTMUSEUM, online).

1.6. Ontwikkeling van de mode in Nederland

Hoe zag de situatie er in Nederland uit wat de mode betreft? Het is belangrijk eerst naar de algemene situatie te kijken. De 19^e eeuw ging gepaard met een aantal wijzigingen in Nederland. Tijdens het einde van de achttiende en aan het begin van de negentiende eeuw stond Nederland onder de invloedssfeer van Frankrijk. In 1795 veroverden de Fransen namelijk de Nederlandse Republiek. In datzelfde jaar werd De Bataafse Republiek uitgeroepen. Hoewel de republiek formeel onafhankelijk was (van Frankrijk), hadden in werkelijkheid de Fransen de beslissende macht. Napoleon (1769-1821) was niet tevreden met het bestuur van *Raadpensionaris Schimmelpenninck*.¹⁷ (, online). Daarom kroonde hij in 1806 zijn broer Lodewijk Napoleon (1778-1846) tot koning van het Koninkrijk van Holland. Vier jaar later echter dwong Napoleon zijn broer om ontslag te nemen omdat hij nog niet tevreden was. Nederland werd bij het Franse keizerrijk ingelijfd. In 1813 werd Napoleon verslagen. In datzelfde jaar keerde Willem I naar Nederland terug en twee jaar later werd hij tot koning der Nederlanden uitgeroepen (Kossmann, 2005, p.85-89; ISGESCHIEDENIS, online).

Hij regeerde met een autoritaire regeerstijl. Zijn regering was zeer conservatief. In de periode tot 1830 behoorde België ook tot het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. De Belgen waren ontevreden met de regering van Willem I. De Belgen hebben geklaagd dat ze als tweederangs burgers werden behandeld. Tijdens de opvoering van de opera *La Muette de Portici (De Stomme van Portici)*¹⁸ ontstonden proletarische onlusten in Brussel die door Franstalige liberale journalisten waren georganiseerd. Willem I probeerde de orde te herstellen maar zijn poging was niet succesvol. Op 4 oktober riep België de onafhankelijkheid uit. (De Nederlandse koning) Willem I weigerde de onafhankelijkheid van België te erkennen, maar wegens het Verdrag van Londen moest hij deze in 1839 toch erkennen. Een jaar later werd de Nederlandse Grondwet vastgelegd. In datzelfde jaar deed Willem I afstand van de troon ten gunste van zijn zoon, koning Willem II. In deze periode probeerden de boeren meer politieke invloed te verkrijgen (Kossmann, 2005, p. 133-140; HISTORIEK, online).

---

¹⁷ Rutger Jan Schimmelpenninck (1761-1825) was een Nederlands jurist, politicus en ambassadeur. Hij was gevraagd om een nieuwe grondwet voor de Bataafse Republiek te creëren. In 1805 werd hij tot raadpensionaris benoemd (Van der Aa, 1874, p.341)

¹⁸ *La Muette de Portici* (1828) is één van belangrijkste werk in ontwikkeling van de opera omdat er een groot aantal refreinen werd gebruikt. Natuurlijk *La Muette de Portici* is ook vermoedelijk als een symbool van revolutie in België beschouwd (STILLEWENKEN, online).

De hele maatschappij ontwikkelde zich en deze ontwikkelingen (of veranderingen) hadden kennelijk invloed op het platteland. Aan het begin van 19^e eeuw waren de mensen op het platteland nog steeds op zelfvoorziening georiënteerd. Dat betekent dat de mensen dikwijls gericht waren op de productie voor hun eigen dorp en (eveneens) voor de nabije omgeving. Ze hadden vrijwel geen relatie met de nationale markt. Daarom was de mode op het platteland met de klederdracht (volksdracht) verbonden. Er was een groot aantal verschillende klederdrachten omdat iedere streek zijn eigen variatie had (De Leeuw, 1992, p. 137-138).

De klederdracht verwees naar een gevoel van traditie. Tijdens de tweede helft van de 19^e eeuw werd Nederland geleidelijk geïndustrialiseerd en dit gold ook voor het platteland hoewel de industrialisatie daar niet zo snel verliep als in de steden. Op het platteland werden vernieuwingen doorgevoerd zoals een betere grondbewerking, de ontginning van nieuwe landbouwgronden, de vergroting van de mestproductie. Mensen oriënteerden zich vaker op de markt buiten hun regio en ze bouwden een nauwe relatie op met de steden. De arbeidskracht groeide. Al deze veranderingen beïnvloedden de veranderingen van de klederdracht. De inspiratiebron (voor de kleding) werd vaak de stadse mode. In de loop van de tijd werden de klederdrachten kleurrijker (blauw en rood werden geliefde kleuren). Fijne motieven als kwamen (mogelijk vanwege invloed vanuit de romantiek) in omgang. Veel stoffen waren gestreept of geruit. Maar er waren natuurlijk bepaalde groepen mensen die zich verzetten tegen zulke veranderingen en die bleven zich nog steeds op zelfvoorziening concentreren en traditionele klederdrachten dragen (De Leeuw, 1992, p. 138-139).

Als we naar de mode in de steden kijken, zien we dat er tijdens de eerste periode van de industrialisatie praktischere kleding kwam. De mode werd functioneler omdat mensen uit arme kringen, die in de fabrieken werkten, geen behoefte hadden aan overbodige en onpraktische kleding. De praktische kleding werd het symbool wat meestal betekende de toenemende kracht van stedelingen. Natuurlijk bracht de industrialisatie eveneens negatieve gevolgen met zich mee. Het was de tijd van de Romantiek. In de damesmode kunnen zien we dat vrouwen ultraromantische jurken met schapenboutmouwen uit mousseline, kant enz. droegen. Ze konden inspiratie in het eerste mode blad *Elegantia*¹⁹ opdoen (De Leeuw, 1992, p. 111). Naast mode-inspiratie stonden hierin eveneens reisbeschrijvingen. In deze periode

---

¹⁹ *Elegantia* was het Eerste Nederlandse weekblad voor vrouwen die door Franse weekblad *Journal des Dames et des Modes*. *Elegantia* werd als een luxe weekblad beschouwd (KB, online).

verlangden vrouwen naar een ultraslanke taille, een volle boezem, fijne handjes, witte tanden, een kersenmondje en kleine voeten. Omdat een slanke taille populair was, begonnen vrouwen opnieuw een korset te dragen. De kenmerken van de romantiek waren in Nederland echter niet heel uitgesproken. Het waren meestal vrouwen uit hogere kringen die jurken die door de Romantiek sterk beïnvloed werden. In de herenmode werd meestal het driedelig pak gedragen dat al tijdens het Dandyisme populair was onder de mannen. In de periode van de Romantiek had het pak lichtjes vrouwelijke kenmerken zoals een kleine definitie van de taille. De mannen droegen een nauw toelopende broek, spitse schoenen en ze hadden een dunne puntige snor en bakkebaarden (De Leeuw, 1992, p 116-119).

De romantische mode in Nederland was eerder conservatief. Deze kleine en conservatieve tendenties van de romantiek werden door Jacob Geels (1789-1862) (*Gesprek op de Drachenfels* 1835)²⁰ als zwak beschouwd. Er waren wel romantische tendensen namelijk in werken van Jacob van Lennep (1802-1868)²¹ en Anna Louisa Geertruyda Bosboom-Toussaint (1812-1886)²². In digitale bibliotheek voor Nederlandse letteren kunnen wij vinden: “*Sommige literatuurhistorici beschouwen Max Havelaar van Multatuli (1820-1887)*²³ als het hoogtepunt van de Nederlandse romantiek (Van Bork, Struik, Verkruijsse, Vis, 2002).” In de Nederlandse mode waren enkele romantische tendensen zichtbaar, maar er was geen duidelijk kenmerk dat de Nederlandse mode van deze periode onderscheidde. Het ging meer om een gematigde versie van de romantische mode (Van Bork, Struik, Verkruijsse, Vis, 2002).

Aan het einde van 19e eeuw werd ook de invloed van la belle époque zichtbaar in Nederland. Hoewel la belle époque zich er gematigd manifesteerde. De mode van de belle époque werd door vrouwen uit hogere kringen gedragen. De belle époque in de Nederlandse mode werd door Parijs beïnvloed. Tijdens de belle époque werd een nieuw silhouet

---

²⁰ Jacob Geels was Nederlandse filosoof, bibliothecaris, schrijver die hij zijn uitzicht van het classisme en de romantiek in zijn werk *Gesprek op de Drachenfels* aanbieden (Van Brok, 2013)).

²¹ Jacob van Lennep was zowel dichter, politicus, prozaschrijver en romanschrijver als rijksadvocaat. Zijn inspiratiebron werd hij meestal door Walter Scott (een van de belangrijkste schrijver van de romantiek) beïnvloed. (Van der Aa, 1878, p.348-349).).

²² A.L.G. Bosboom-Toussaint was romanschrijfster. Ze schreef voornamelijk historische novellen en romans. Een van haar belangrijkste werk was de historische roman *Het Huis Lauernesse* (1840) (LITERATUURGESCHIEDENIS, online).

²³ Multatuli was een pseudoniem van Eduard Douwes Dekker. Hij werkte als een ambtenaar in Nederlands-Indië en op basis van zijn ervaring schreef hij zijn beroemde raamverhaal *Max Havelaar*. Deze roman is in vele opzichten uniek omdat het zowel romantisch als realistisch, ernstig. Er was groot aantal personages en bracht kritiek van Nederlandse regering (LITERATUURGESCHIEDENIS, online)).

geïmplementeerd en overbodige ruches, kanten en linten langzaam werden verwijderd (Van Isacker, 1978, p.137)).

Aan het begin van de 20^e eeuw verscheen in de mode de tendentie om vrouwenkleding onder te verdelen in kleding voor bepaalde activiteiten. Vrouwen hadden sportieve kleding, kantoorkleding, badkleding en fietskleding (vooral in Nederland). Deze veranderingen werden door een aantal prikkels beïnvloed (KUNST-EN-CULTUUR, online). Een daarvan was de groeiende vrouwenemancipatie die een belangrijke rol speelde in Nederland met vrouwen zoals *Aletta Jacobs* (1854-1929),²⁴ *Wilhelmina Drucker* (1847-1925)²⁵ die een grote invloed op de verhoging van de positie van vrouwen in Nederland hadden (OPZIJ, online).

Tijdens de mode vanaf de 20^e eeuw droegen vrouwen kleding die eenvoudiger maar nog steeds elegant en vrouwelijk was. Zo zien we dat *de crinolette*²⁶ werd versmald. Kleermaaksters gebruikten eenvoudige stoffen en patronen. In de herenmode werd het driedelige pak gedragen dat bijna geen vrouwelijke kenmerken had (de taille was niet zoveel duidelijk). De invloed van de belle époque bleef in de mode tot de Eerste Wereldoorlog, maar in Nederland had daarnaast ook een andere kunststroming invloed, namelijk de Jugendstil (ook wel bekend als ‘art nouveau’). Deze stroming had echter meer invloed op architectuur en design (De Leeuw, 1992, p.109-112)).

In Den Haag, dat als een van de belangrijkste plaatsen in verband met Nederlandse Jugendstil wordt beschouwd, bevindt zich het *Huis van Lorrie* dat door de succesvolle aannemer–architect *Johannes Petrus Joseph Lorrie* (1861-1944)²⁷ werd gebouwd. Er zijn ook andere steden die door de Jugendstil werden beïnvloed (ANNO1900, online; RONDON1900, online). In Rotterdam kunnen we bijvoorbeeld het Witte Huis vinden dat door de architect

---

²⁴ Aletta Jacobs: Een van de belangrijkste personen van de Nederlandse feministische golf. Zij was de eerste vrouwelijke universiteitsstudent en arts in Nederland. Ze vocht voor het vrouwenkiesrecht (IGESCHIEDENIS, online).

²⁵ Wilhelmina Drucker zij was andere belangrijke persoon van Nederlandse feministische golf. Zij was een Nederlands politicus, schrijfster en activiste. Ze richtte samen met Aletta Jacobs en andren de Vereniging ‘Onderlinge Vrouwenbescherming’ in 1897 op. Ze richtten zich op seksuele voorlichting, positie van alleenstaande moeders, prostitutie, geboorteregeling enz (IGESCHIEDENIS, online).

²⁶ Een crinolette verving de crinoline. In plaats van de grote kooiconstructie van de crinoline werd een kussentje (grote vulling) gebruikt (VAM, online).

²⁷ Johannes Petrus Joseph Lorrie was heel succesvolle architect. Zijn huis was geïnspireerd op soortgelijke huizen in Brussel en Parijs waar hij bijvoorbeeld tijdens de Wereldtentoonstelling in 1900 was, omdat hij voor de Nederlandse paviljoens verantwoordelijk was (ANNO1900, online).

Willem Molenbroek (1863-1922)²⁸ werd ontworpen. Met zijn hoogte van 45 meter was het Witte Huis de eerste wolkenkrabber in Europa. Willem Molenbroek werd door Amerika geïnspireerd, waarbij hij echter bakstenen gebruikte in tegenstelling tot de staalconstructies die in Amerika de voorkeur hadden (SCRIBD, online). Andere Nederlandse steden die door de Jugendstil werden beïnvloed zijn bijvoorbeeld Groningen, met het Nieuwsblad van het Noorden en Huize Tavenier, en Den Bosch met het Stationsplein. Oosterse, grafische kenmerken begonnen hun invloed uit te oefenen op de mode (ARCHITECT, online).

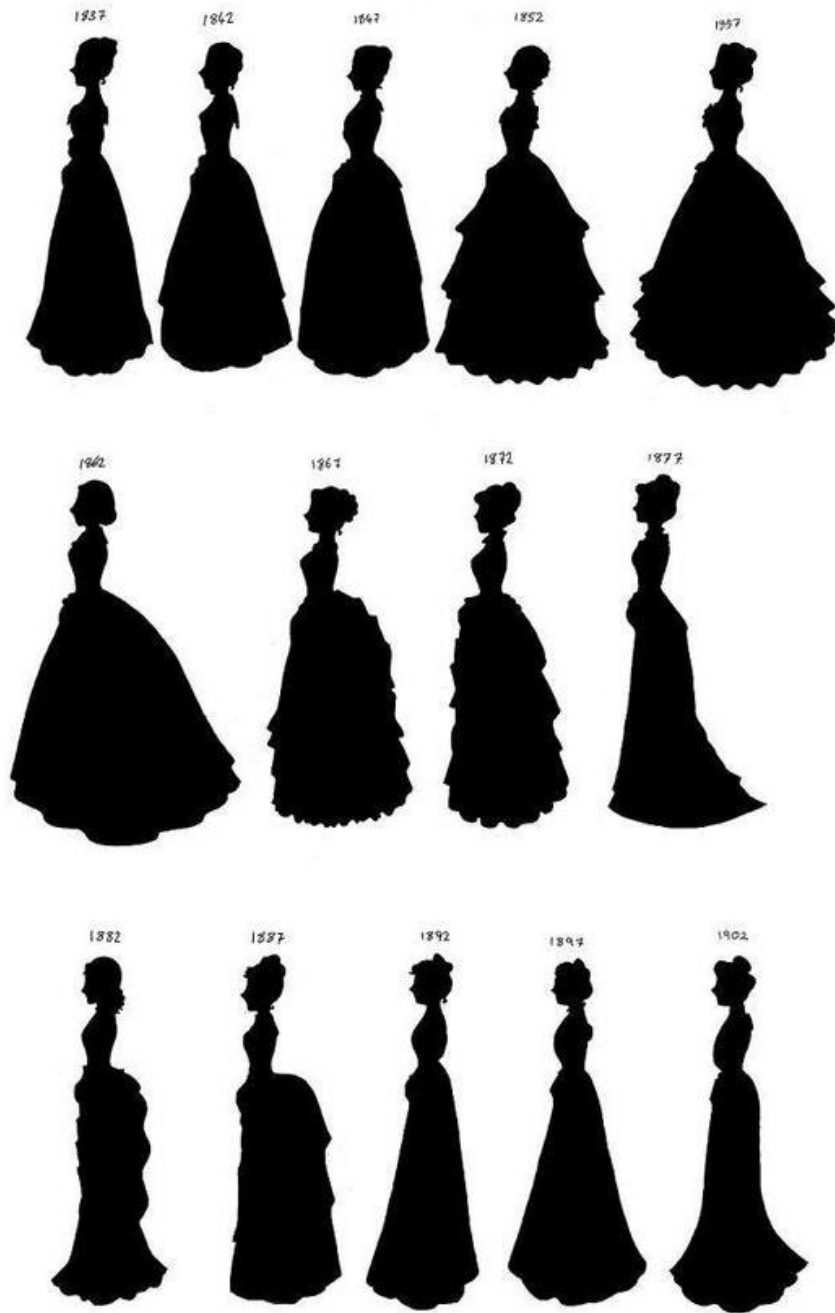

Afbeelding 9. Vrouw in zomerkleding in 1907.

In deze periode kwamen platte hoeden met bloemetjes of tulbanden in de mode. Het ideale modebeeld verdroeg weer gemakkelijkere kleding zonder een crinolette. In de vrouwenkleding begonnen accessoires en juwelen een grote rol te spelen. In deze periode was het echt populair onder vrouwen om verschillende soorten lange jassen te dragen. In de Nederlandse steden werden de vrouwen vooral door de Jugendstil beïnvloed (KUNST-EN-CULTUUR, online).

---

²⁸ Willem Molenbroek ontwierp zowel de romantische winkelgalerij aan de Rederijstraat te Rotterdam als een groot woningbouwproject op Zuid. Hij was ook bestuurslid van de Vereniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam (ENGELFRIT, online).

Afbeelding 10. Ontwikkeling van het vrouwelijk silhouet.

2. Naoorlogse periode tot de Grote Depressie De roerige jaren twintig en het modernisme

Na de Eerste Wereldoorlog kwam een tijd van grote veranderingen. De oorlog eindigde en mensen wilden oorlogsjaren vergeten. In Parijs liepen vrouwen in strakke jurken van crêpe de chine, satijn en taf. In deze periode had het modernisme een enorm invloed op de mode. De Franse beroemde fotograaf Adolph de Meyer (1868-1946) legde deze mode vast op een aantal foto's. De regels van mode veranderden. Vrouwen kregen meer vrijheid en dit werd duidelijk in de mode weerspiegeld (Máchalová, 2003, p. 43-45).

De belle époque was voorbij. In jaren twintig kwam veel veranderingen in zowel maatschappij als in mode. In 1916 werd de eerste eenvoudige strakke jurk met een eenvoudige riem zonder ruches gepubliceerd in het Amerikaanse tijdschrift *Harper's Bazaar*²⁹ en dat veroorzaakte een opschudding. Deze jurk betekende ten eerste dat vrouwen zich vrij konden bewegen. Tijdens de oorlog droegen vrouwen lange rokken die tot op de bodem reikten. Alleen vrouwen uit Parijs durfden kortere rokken te dragen. Maar dit veranderde na de oorlog. Deze verandering gebeurde niet in een oogwenk (GLAMOURDAZE, online). Vrouwen begonnen hun emancipatie te ontwikkelen. Vrouwen verlangden naar bleekheid of somberheid. In zijn portretten gebruikte *Amedeo Modigliani* (1884-1920)³⁰ een klein hoofd en een lange nek symbool als een schoonheid. Vrouwen droegen korte kapsels die vaak aan de tooi van een vogel deden denken. In jaren twintig verlangden vrouwen naar een mager figuur, geen borsten en geen lang haar. (Máchalová, 2003, p.59-60). Door vrouwen uit de jaren twintig werden ook termen als *flapper-girls* en *garçonnes* (IGESCHIEDENIS, online)³¹ gebruikt. Een heel goede definitie kan op URBAN DICTIONARY worden gevonden:

“A young woman, especially one in the 1920s who showed disdain for conventional dress and behavior. (URBAN-DICTIONARY, online).“

---

²⁹ Harper's Bazaar is Amerikaans modeblad dat al 1867 werd gepubliceerd. Het blad richt zich op vrouwen uit middenklasse en goederen kringen. Op dit moment werd het modeblad in 29 landen gepubliceerd (SPIEGEL, online; ICONIQ, online)

³⁰ Amedeo Modigliani was Italiaanse schilder, beeldhouwer. Hij creëerde zijn werk in Frankrijk. Zijn werk is door verlenging van de gezichten en figuren gekenmerkt (ARTMUSEUM, online).

³¹ Flapper girls of garçonnes is benaming voor moderne meisjes van jaren twintig. Heel goede defintie kan in URBAN DICTIONARY worden gevonden: *“A young woman, especially one in the 1920s who showed disdain for conventional dress and behavior. “*

Deze vrouw speelde golf, danste de Charleston, luisterde naar jazz en rookte een lange sigaret. Overdag zonnebaadden ze en 's avonds gingen ze naar party's. Een zeer licht huis is absoluut niet populair onder vrouwen van jaren twintig. De make-up werd door de stomme film beïnvloed omdat de lippen en ogen (zogenaamde *Bambi-ogen*³²) van de actrices opvallend opgemaakt waren (TRENDYSTYLE, online). De make-up versierde de minimalistische look en benadrukte de vrouwelijkheid. Deze trend werd in het dagelijks leven overgenomen (Mackenzie, 2010, p.75).

In de mode van de jaren twintig werden eerder neutrale kleuren als zwart, wit, grijs en beige voor kleding gebruikt. De combinatie van zwart en wit werd ook typisch voor Coco Chanel die invloed op de naoorlogse mode had. Hoewel er neutrale kleuren werden gedragen, werd er ook vaak daarover gediscussieerd. Kleuren moesten iets zeggen over de eigenaar. Bijvoorbeeld groen betekent zenuwachtigheid bij vrouwen, blauw was een symbool van weemoed en oranje daarentegen was een kenmerk voor jaloezige vrouwen. Kleding verloor een derde dimensie die voor Worth typisch was. Kleding werd eenvoudig. De mode werd door niet ingewikkelde lijnen, uniseks kleding zonder overbodige juwelen gedragen. (TRENDYSTYLE, online; 1920-1930, online). Er werden ook mannelijke elementen verwerkt (in de vrouwenkledij). De lengte van jurken en rokken werd verkort en de taille versmald. De jurk vormde een gelijk silhouet. Men begon kleine hoeden te dragen die aan een bel deden denken (Mackenzie, 2010, p.74; Máchalová, 2003, p. 59).

Dankzij nieuwe technologieën werden modetrends snel verspreid. In deze periode begon men meer over sociale en seksuele normen na te denken en men wilde meer geëmancipeerd worden. Een enorme invloed op deze veranderingen had het vrouwenkiesrecht dat in vele landen werd ingevoerd. Vrouwen konden hun politieke preferenties uitdrukken. Het is interessant dat hoewel de mode van de jaren twintig door beweging, een jongensachtige stijl en geen korset gedefinieerd kon worden, vrouwen verlangden naar een abnormaal slanke figuur. Vrouwen gebruikten pillen, een hard dieet en extreme lichaamsbeweging om echt slank te worden (TRENDYSTYLE, online; STUDENTPOINT, online).

Als we naar de herenmode van de jaren twintig kijken, kunnen we zien dat er kleine veranderingen waren. Mannen droegen meestal een eenvoudig pak met een wit overhemd en

---

³² Bambi is een hert dat door Disney werd geanimeerd. Bambi heeft opvallende en mooie ogen. Vrouwen verlangen naar deze prachtige ogen (URBANDICTIONARY, online).

gleufhoeden of 'newboy' platte pet Er was geen verlangen naar individualisme. Op de meeste foto's van de jaren twintig waar een groep mannen opstaat, droegen die vrijwel dezelfde kleding (DRESSCODE, online). In de herenmode prefereerden mannen eenvoudigheid maar ook elegantie. Maatwerk van een pak was en groot belang van mannen. Mannen letten ook op details. Voor uitstapjes droegen ze pakken uit wol met een wit overhemd en een strohoed. Jongens droegen ook een korte broek. Het modernisme in de mode verdween in 1929 met het intreden van de Grote Depressie (VINTAGEDENCER, online, Mackenzie, 2010, p. 75).

Afbeelding 11. Typische heren- en vrouwenkleding in jaren twintig.

2.2. Coco Chanel

Gabrielle Bonheur 'Coco' Chanel werd geboren op 19 augustus 1883 in Saumur in Frankrijk. Ze had twee zusters Julia en Gabrielle. Maar eigenlijk groeide ze in een weeshuis in Aubazine op omdat ze na dood van haar moeder door haar vader in een weeshuis werd ondergebracht. Haar jeugd was ongelukkig maar af en toe kon ze haar tantes Adrienne en Louise bezoeken waar ze hele dagen naaide. Toen ze meerderjarig werd moest ze weg uit het weeshuis. Ze begon in een heren-kleermakerij in Moulins te werken.

Maar ze zag haar toekomst in een cabaret. Ze trad op als zangeres. Haar repertoire was tot slechts twee liederen beperkt. Door een van de twee liederen - *Qui qu'a vu Coco* kreeg ze haar beroemde roepnaam (LIFETIME, online).

Tijdens de Eerste Wereldoorlog waren armoede en ontbering op alle plaatsen aanwezig. Het was niet echt eengunstige tijd voor mode. Niettemin ontstond er een grote opportuniteit voor Coco omdat vrouwen praktische en eenvoudige kleding nodig hadden. De markt werd met een tekort aan gepaste stoffen geconfronteerd maar er was overal jersey waaruit herenondergoed werd genaaid. Daarom besloot ze collectie dameskleding die van jersey werd gemaakt te ontwerpen. De collectie werd met enthousiasme ontvangen. Ze opende een nieuwe boetiek in Biarritz (LOVE.IPRIMA, online; Máchalová, 2003, p. 64-65).

De oorlog betekende namelijk vrijheid voor vrouwen en Coco steunde deze vrijheid. In 1919 stierf Capel bij een auto-ongeval. Ze beschuldigde de vliegtuigmaatschappij van zijn dood en ze zinde op wraak. Ze begon haar eigen levensverhaal te verbergen zodat niemand de echte Coco kon kennen. Ze verplaatste haar modehuis naar een rijke buurt in Parijs. Haar mode-imperium herhaalde zijn grote succes en deuren werden weer voor haar geopend. (BIOGRAPHY, online, REFRESCH, online).

Tijdens de jaren '20 en in het begin van de jaren '30 bepaalde zij de regels van de mode en zij veranderde de manier waarop vrouwen zich kleedden. Ze domineerde het gebied dat eerder typisch voor mannen was. Dankzij haar succesvolle carrière en losse levensstijl werd Coco het symbool van de nieuwe naoorlogse generatie van geëmancipeerde vrouwen. De komst van de Tweede Wereldoorlog betekende grote veranderingen. Coco sloot het modehuis met uitzondering van haar parfumwinkel. Ze besloot zich aan te passen en te overleven. Daarom begonnen vrouwen van nazi's haar parfums te kopen.

Na de Tweede Wereldoorlog werd Coco Chanel wegens haar activiteiten tijdens de oorlog gearresteerd. Maar een paar uur later werd zij vrijgelaten omdat zij interessante en bepaalde dingen wist over belangrijke mensen. Ze kon niet in Parijs blijven en ze ging naar Zwitserland. Coco bekeek de ontwikkeling van de Franse naoorlogse mode en ze walgde (Máchalová, 2003, p. 64-65; BIOGRAPHY, online).

In 1947 ontwierp Christian Dior zijn collectie *New look*. Hij bracht de smalle taille terug in de mode. Rokken werden rijkelijk door ruches versierd en de vrouwelijkheid van kleding stond op de eerste plaats. Coco vond dat de modellen van Dior een vergrijp waren

tegen alles wat zij voor de vrouwen voor elkaar had gekregen. In 1954 besloot ze opnieuw te ontwerpen. Ze begon aan haar belangrijkste mode-collectie van haar leven. Ze keerde naar Parijs terug. Een modeshow, die kort daarop gehouden werd, was voor haar van cruciaal belang. Ze riskeerde alles. Niettemin bleek het dat de Europese mode haar nog niet vergeten was. De Britse pers noemde haar collectie een fiasco. Maar daarna veranderde alles. De Amerikanen waren enthousiast over haar collectie. Haar eenvoudige en klassiek elegante en tegelijkertijd praktische kleding was wat Amerikaanse vrouwen wilden dragen. Europa vergat langzaam de rol van Coco in de Tweede Wereldoorlog. Haar mode-imperium werd opnieuw hersteld. Maar aan het einde van haar leven voelde zij zich eenzaam en was ze verslaafd aan morfine. Deze koningin van de mode-industrie overleed in haar appartement in 1971 (METMUSEUM, online, AMSTRUMPEOPLE, online).

Maar wat was het meest typisch voor Coco Chanel? Een zwart-wit spel. Coco speelde graag met materialen. Zij combineerde lichtgewicht chifon met een stijve witte kraag. Maar soms kan een zwart-wit combinatie een beetje gaan vervelen en daarom ontwierp ze een bolero en een eenvoudige string van parels die een outfit voltooien. Typische jasjes met satijnen bies, eenvoud, soberheid, satijnen handschoenen, mannelijke kenmerken in contrast met fijne vrouwelijke kenmerken zijn typisch voor haar collecties (Mackenzie, 2010, p. 74).

Afbeelding 12. Actrice Romy Schneider met Coco Chanel in 1960.

2.3. Ontwikkeling van de mode in Tsjechië

Tijdens de Eerste Wereldoorlog moesten de Tsjechische troepen vechten voor de Oostenrijks-Hongaarse monarchie, maar ze wilden niet vechten tegen Serviërs en Russen. Het kwam frequent voor dat zij overliepen naar de vijand, in het bijzonder naar de Russen. Aan het begin van de Eerste Wereldoorlog werden de democratische rechten ingeperkt. In wezen heerste er een militaire dictatuur en werd er censuur ingevoerd. Tijdens de Eerste Wereldoorlog ontstond er een tekort aan voedsel. Veel bedrijven moesten zich op de oorlogsproductie concentreren. Er werd ook rantsoenering ingevoerd. Een andere aanzienlijke verslechtering van de situatie vond plaats in het najaar van 1915 en 1916. De economische crisis breidde

zich uit naar de landbouw. Vrouwen en kinderen moesten zelf het land cultiveren. In de loop van de Eerste Wereldoorlog kwam een aantal vluchtelingen naar Tsjechië. Dit stimuleerde antisemitische gevoelens bij de inwoners. In 1917 werd de Tsjechoslowaakse anti-Oostenrijkse weerstand heviger. In 1918 werd de situatie binnen de Oostenrijks-Hongaarse monarchie kritisch. Er was overal honger en armoede. De desintegratie van het Oostenrijks-Hongaarse Rijk begon. Op 14 oktober 1918 werd er in een aantal Tsjechische steden gedemonstreerd. Tsjechen vernietigden symbolen van de monarchie. Op 28 oktober 1918 werd de onafhankelijkheid van Tsjechoslowakije uitgeroepen. In deze periode werd de Eerste Tsjechoslowaakse Republiek gevormd (Kárník,2008).

Deze periode wordt vaak geïdealiseerd, maar de nieuwe republiek moest de strijd aangaan met verschillende moeilijkheden en uitdagingen. Er moesten bijvoorbeeld een nieuwe grondwet, een overheid, overheidsinstanties enz. worden gecreëerd en de Eerste republiek moest ook rekening houden met aanzienlijke economische en sociale verschillen tussen de z.g. historische delen (Bohemen, Moravië en Silezië). Tsjechië moest tenslotte, net als de andere landen van de voormalige monarchie, zich met de handel bezighouden na het verdwijnen van de interne markt binnen de monarchie. De ontwikkeling van de buitenlandse handel werd door tarifaire belemmeringen beperkt omdat nieuw gevormde staten vijandige relaties met elkaar hadden.

De val van de Habsburgse monarchie en de stichting van de nieuwe republiek betekende ook dat er in de Tsjechische maatschappij veel veranderingen optraden. Het gebruik van adellijke titels werd verboden en men begon snel met de start van de landhervorming. Het is interessant dat de oorlog de relatie tussen de mens en de kerk ondermijnde doordat op de relatie tussen de Habsburgers en de katholieke kerk werd gewezen. Maar deze wijziging was meer markant in Bohemen als in goddienstige Moravië en Slowakije. De republiek moest ook met een hoge criminaliteit omgaan die tijdens de oorlogsjaren was gegroeid (KOMPAS, online).

Een ander gevolg van de oorlog was dat de emancipatie van vrouwen werd versneld. Dit kwam doordat tijdens en na de oorlog sommige vrouwen de mannelijke rol binnen het gezin of op de arbeidsmarkt hadden moeten overnemen. In 1919 werd het kiesrecht voor vrouwen ingevoerd (Uchalová, 1997, p. 16-19).

De grote rol in de Tsjechische mode speelde Hana Podolská (1880-1972) tijdens de Eerste Tsjecho-Slowaakse Republiek. Zij kreeg een opleiding als naaister. Voor een korte tijd werkte ze als naaister en ging ze naar huizen van klanten maar daarna ontmoette ze baron Victor Podolski die bereid was om haar zakelijke activiteiten te financieren. Later trouwden ze en in 1908 opende zij haar eigen modosalon *Salon u pěti králů* (Salon bij vijf koningen) in Praag. In het begin had zij alleen twee naaisters. In de loop der tijd begon haar salon een succes te zijn waardoor zij zich naar meer lucratieve positie in het centrum kon verplaatsen. Haar echtgenoot hielp met haar werk en later hielpen ook haar twee zonen. Haar business groeide en groeide. In 1914 kwam de Eerste Wereldoorlog en haar werk stagneerde maar na de Eerste Wereldoorlog deed haar salon het goed en geleidelijk vormde het tot een luxe huis. Ineens werkte tientallen naaisters voor Hana Podolská. In de loop der tijd richtte zij haar eigen bontwerkerswerkplaats en hoedenmakerij op. Zij kon vrouwen ‘van top tot teen’ kleden en zij begon haar eigen modetijdschrift te publiceren. Hana Podolská wist dat celebrities de beste reclame zijn. Daarom begon ze bijvoorbeeld met zanger Jarmila Kronbauerová (1893-1968), actrices Růžena Nasková (1884-1960), Olga Scheinpflugová (1902-1968), autocoureur Eliška Junková (1900-1994) en tot haar klanten behoorde ook Hana Benešová (1885-1974), later vrouw van president Edvard Beneš. Haar kostuums werden ook gedragen door grote Tsjechische actrices als Lída Baarová (1914-2000), Hana Vítová (1914-1987) of Adina Mandlová (1910-1991). Hana Podolská ging zelf naar Parijs om nieuwe trends en inspiratie te bekijken. Zij begon eveneens kostuums voor films te naaien. In films verscheen af en toe het logo van haar huis. (Uchalová, 1997, p. 22-23; VŽDYSTYLOVĚ, online).

Maar haar succes werd door een dramatische omgeving beëindigd. In 1948 werd haar modehuis genationaliseerd. Een geluk bij een ongeluk was dat de echtgenote van de communistische president, Hana Gotwaldová de modellen van Hana Podolská bewonderde. Ondanks de communistische en overtuigingen verlangde de nieuwe first lady naar de elegantie van de Eerste Republiek, hoewel de luxe en op maat gemaakte jurken van Hana Podolská haar niet hielpen om de elegantie van de Eerste Republiek te bereiken. Maar dankzij haar verlangen kon Hana Podolská in haar salon werken. In de jaren vijftig werkte ze alleen als klerk en in 1954 (na de dood van president Gotwald) werd er haar verteld om de volgende dag niet te komen. Tot het einde van haar leven woonde zij alleen met haar verpleegster want haar echtgenoot en één van haar zonen waren al overleden en haar andere zoon emigreerde. In 1991 was er een kortstondige terugkeer van het modehuis van Hana Podolská maar dankzij

een vernieuwd kapitalisme en de instroom van nieuwe buitenlandse merken werd het modehuis snel gesloten. Toch werd haar voormalige belangrijkste concurrent *salon Rosenbaum* door de erfgenamen opnieuw werd hersteld. Salon Rosenbaum is actief tot op heden (ŽENA-IN, online; VŽDYSTYLOVĚ, online).

Afbeelding 13. Vrouwen in winterkleding in Praag.

Salon Rosenbaum betekende het symbool van luxe en elegantie. De salon werd in 1907 door Eliška Rosenbaumová (†1937) opgericht, maar na haar dood werd de salon door haar zoon Oldřich Rosenbaum (†1991) naar de representatieve plek verplaatst. Onder zijn leiding kreeg de salon zijn beroemde status. Tot de talrijke klanten behoorden actrices, vrouwen van

diplomanten en zakenlieden. Oldřich Rosenbaum ontwierp zijn eigen modellen en hij stelde speciaal voor zijn mannequins. Een van mannequins was ook de actrice Adina Mandlová. Rosenbaum's medewerkers waren erg meesters in hun vak en hadden vaak ervaring uit buitenland. Hoogwaardige materialen waren uit Italië, Duitsland en Oostenrijk geïmporteerd. De belangrijkste klanten hadden hun eigen poppen waarop modellen werden geprobeerd. De salon werd in evenementen geïnteresseerd waarvoor klanten op verschillende elementen werden uitgenodigd want de salon zorgde ervoor dat twee dames in dezelfde of soortgelijke toilet niet ontmoetten. Tijdens het Protectoraat Bohemen en Moravië werd de salon zogenaamd geariseerd. Hij werd door de Duitse Wehrmacht-officier Hans Ulrich Pfenzing gekocht. De salon hield zich nog steeds aan de top van de Tsjechische mode. Na de Tweede Wereldoorlog werd opnieuw een productie opgesteld. Maar na 1948 werd de salon genationaliseerd en Oldřich Rosenbaum emigreerde naar de Verenigde Staten en hij er werd een nieuw bedrijf Oldrich Royce opgericht (Uchalová, 1997, p. 20; LIFE.IHNED, online).

Heel interessant zijn ook de relaties tussen Hana Podolská en Oldřich Rosenbaum. Hoewel ze concurrenten waren hadden behandelden ze elkaar zeer collegiaal. Toen zij uit Parijs kwamen hadden ze telefonische gesprekken i.v.m. modeshows die ze zagen. Het reden was heel simpel want ze wilden niet dezelfde modellen ontwerpen en aanmaken.

2.4. Ontwikkeling van de mode in Nederland

Zoals we weten, kwamen er in de jaren twintig veranderingen in de mode. Een eenvoudig patroon maakte opmaat. Vrouwen werden vrijgesteld van korsetten. Ze spanden zich in om een slank figuur te hebben en een eenvoudig en kort kapsel. Een typisch kenmerk van de jaren twintig is comfortabele en elegante kleding.

Maar hoe zag de Nederlandse mode eruit? De Nederlandse mode werd nog steeds door het Parijse dictaat beïnvloed. In het begin beïnvloedde de Parijse mode vooral vrouwen uit betere kringen. Die hadden een betere toegang tot nieuwe trends die in de mode kwamen. In Nederland werden al op het einde van de 19^e eeuw modehuizen opgericht. Deze modehuizen boden de originele Parijse mode aan en later eveneens betaalbare kopieën van Franse coutureontwerpen. Meer en meer vrouwen konden kleding kopen die op de Parijse stijlwas geïnspireerd. In het straatbeeld verschenen meisjes met korte rokken en ze begonnen zelfs wijde broeken te dragen. Mannen droegen eenvoudige pakken, in de zomer in lichte kleuren,

met natuurlijk een klassieke zwarte hoed of een strohoed. In de 19^e eeuw werd het eerste modehuis *Maison Hirsch&Cie* in Nederland opgericht (Jos Teunissen Els de Baan, 2006, p. 95).

Oorspronkelijk werd in 1873 het luxe modehuis *Leo Hirsch* (1842-1906)³³ in Brussel opgericht. Het modehuis werd naar zijn Joodse oprichter genoemd. Eerst was het modehuis alleen gericht op dames- en kindermode. De Franse Sylvian Kahne (1857-1929) en de Duitse Sally Berg (1857-1929) waren bij het modehuis in dienst. Kahne concentreerde zich op zijde en daarna werd hij hoofd van de zijdeafdeling en Berg verkreeg de leiding over de haute couture. Ze hadden plannen om hun eigen modehuis op te zetten. In 1882 openden ze samen met Leo Hirsch het modehuis *Maison Hirsch&Cie*. Sylvian Kahne had de leiding over de stoffenafdeling en Sally Berg werkte als de hoofd van de coutureafdeling. Bij *Maison Hirsch&Cie* konden klanten zowel stoffen, maatkleding, Parijse modellen als andere producten vinden zoals modeaccessoires, lingerie, juwelen en korsetten.

Eerst werd er geen confectie aangeboden, maar later in de 20e eeuw begonnen ze eveneens meer betaalbare kleding aan te bieden. Ondanks dat werd het modehuis nog steeds als hét luxe modehuis beschouwd. Een van de vaste klanten was koningin Wilhelmina (1880-1962). In 1912 werd er een nieuw gebouw gebouwd. Het *Maison Hirsch&Cie* was met zijn 750 werknemers het grootste modehuis in Nederland. De officiële opening van het nieuwe gebouw werd opgeluisterd door de eerste Nederlandse modeshow. Deze modeshow was een demonstratie van luxe. Mannequins kwamen over uit Parijs. Tijdens de Eerste Wereldoorlog had *Maison Hirsch&Cie* nog steeds een leidende positie in de Nederlandse modewereld. De clientèle werd onthaald op spraakmakende modeshows, een tearoom in de winkel, een parfumerie en ook modellen uit Wenen. Na de Eerste Wereldoorlog was het voor *Maison Hirsch&Cie* moeilijk zijn topositie te behouden. De economische problemen die later tot de economische crisis leidden deden hun intrede voelbaar. *Maison Hirsch&Cie* moest het aanbod veranderen. Het aanbod werd op een bredere groep georiënteerd. In 1937 kwam de couturier Richard Goetz als een joodse vluchteling uit Berlijn in het huis werken. Zijn komst zorgde voor veel nieuwe klanten. Hierbij ging het meestal om Duits-joodse vluchtelingen. De Tweede Wereldoorlog maakte een einde aan de beroemde positie van *Maison Hirsch&Cie*. Het bedrijf

---

³³ Leo Hirsch begon zijn carrière in Brussel waar hij het beroemde modehuis Hirsch had. Zijn vaste klanten waren meestal rijke vrouwen uit België, Frankrijk en Nederland. Maar zijn imperium werd door de Tweede Wereldoorlog gestopt (BIBLIOTHEEK, online).

had een joodse directie en veel joodse werknemers werden daarom in 1941 door de Duitse bezetters snel ontslagen. Het modehuis kon niet zo groot blijven als daarvoor. Het aanbod werd door de Duitse censuur ingeperkt. Na de oorlog kon het modehuis niet terugkeren naar zijn beroemde verleden. In de jaren vijftig groeide de concurrentie in Nederland. De modellen van het modehuis werden als ouderwets en conservatief beschouwd. Daarom sloot Maison Hirsch&Cie in de jaren zeventig definitief de deuren (Jos Teunissen Els de Baan, 2006, p. 95; THEOBAKKER, online).

Het andere beroemde modehuis in Nederland was C&A dat nog steeds een aantal filialen heeft in Europa. De naam C&A komt van de initialen van de namen van de oprichters, de Duitse broers *Clemens* (1818-1912) en *August Brenninkmeijer* (1819-1892)³⁴. Ze kwamen naar de stad Mettingen waar ze hun eigen textielhuis openden Later concetreerden ze ook op de Nederlandse markt. Langzaam kwamen er filialen in Friesland. C&A werd beroemd om zijn eenvoudige, praktische kleding, die voor een redelijke prijs verkrijgbaar was. De kleding werd genaaid uit kwaliteitsstoffen. De broers hadden daar ervaring mee omdat ze daarvoor een succesvolle business met linten en andere stoffen hadden in Duitsland. In de loop van de tijd werden er meer filialen in Nederland geopend en daarna ook in Duitsland en Groot-Brittannië. Tijdens de Tweede Wereldoorlog had C&A contacten met de Nazi-elite en ook binnen de partijtop van de *NSDAP*.³⁵ Hooggeplaatste personen kregen regelmatig cadeaus. Ook tijdens de oorlog werkten Joden uit het ghetto van de Poolse stad Łódź en Russische krijgsgevangenen voor C&A. Na de Tweede Wereldoorlog breidde C&A uit naar andere steden in Europa. In de 21^e eeuw kreeg C&A problemen met de verkoop van de collectie. Mensen beschouwden die als te saai en niet modieus. Ook de concurrentie groeide snel. Daarom besloot C&A om nog steeds praktische en eenvoudige kleding aan te bieden, maar daarnaast ook een collectie met actuele trends. C&A begon de collectie te verbinden met beroemdheden zoals zanger Jan Smit, fotomodel en actrice Ellemieke Vermolen. Zelfs de Amerikaanse popster Selena Gomez had haar eigen collectie. In 2016 begon C&A met de historicus Mark Spoerer samen te werken om de geschiedenis van het concern tijdens het Derde Rijk te beschrijven omdat er nog onduidelijkheden zijn wat eigenlijk de positie van

---

³⁴ Clemens en August Brenninkmeijer kwamen uit Duitsland met idee om hun eigen modehuis te openen en later behoorden ze tot rijkste familie in Nederland (FORBES, online).

³⁵ NSDAP betekende Nationaalsocialistische Duitse Arbeiderspartij. Deze radicale partij werd door Adolf Hitler opgericht in 1920 (DEJEPIS, online).

C&A was tijdens de Tweede Wereldoorlog. In 2011 kwam de Duitse historicus Kai Bosecker in een onderzoek met de stelling dat de directie van het modehuis directe contacten met Hermann Göring had (Jos Teunissen Els de Baan, 2006, p. 95).

Peek & Cloppenburg is het tweede modehuis dat nog steeds bestaat. In 1869 richtten de Duitser Johann Theodor Peek (1845-1907) en de Nederlander Heinrich Anton Adolph Cloppenburg (1844-1922) hun eerste warenhuis op in Rotterdam. Ze begonnen met maat- en confectiekleding voor jongens en heren. Peek & Cloppenburg stond bekend als een winkel met kleding van hoge kwaliteit en lage prijzen. Na Rotterdam breidde Peek & Cloppenburg uit met filialen in Utrecht, Leiden, Amsterdam en Den Haag. In de 20^e eeuw had Peek & Cloppenburg 11 filialen en 17 verkoopplaatsen, waaronder ook in Duitsland. Het personeel van Peek & Cloppenburg kreeg duidelijke richtlijnen voor sfeer in de winkel. In de jaren dertig begon Peek & Cloppenburg tevens vrouwencollecties te verkopen. Dit was een groot succes. In de jaren vijftig domineerde Peek & Cloppenburg samen met C&A de modemarkt. In 1975 groeide Peek & Cloppenburg van 27 filialen naar 40. In 1976 kwam *Mac&Maggie* op de markt die zich alleen op kinder- en jongenskleding concentreerde. Deze *brand* was een dochteronderneming van Peek & Cloppenburg. Mac&Maggie bood een extravagante collectie aan die ‘het definitieve antwoord’ voor jonge mensen is (MACNMAGGIE, online).

In 1990 werd een andere dochteronderneming, Anson’s, opgericht. Anson’s specialiseerde zich in luxe herenmode en accessoires. In 2000 ging de verkoop van Peek & Cloppenburg sterk achteruit in Nederland. Het hoofdkantoor bevindt zich in Düsseldorf en in de loop van de tijd werden er meer filialen in Europa geopend, ook in Tsjechië (Jos Teunissen Els de Baan, 2006, p 148; PEEK-CLOPPENBURG, online).

Afbeelding 14. Avondjurk van Maison Hirsch&Cie 1907.

3. Vanaf de Grote Depressie tot het begin van de Tweede wereldoorlog Hollywood - The Golden Age of Hollywood

De positie van de mode was moeilijk in de periode van de Grote Depressie maar in de jaren dertig begon de mode-invloed van Hollywood in de Verenigde Staten op te komen. Kleding was van cruciaal belang voor het succes van films, daarom werden daar buitensporige bedragen aan uitgegeven. Dankzij de technische ontwikkelingen werd het mogelijk films in kleur en met geluid te produceren en daarom groeide de invloed van Hollywood. Hollywood stijl werd door filmsterren als Greta Garbo (1905-1990), Jean Harlow (1911-1937), Humphrey Bogart (1899-1957), Gary Cooper (1901-1961), Fred Astaire (1899-1987), Katharine Hepburn (1907-2003), Cary Grant (1904-1986), Roland Coleman (1891-1958) enz. gekenmerkt. Actrices en acteurs werden stijliconen voor mensen. Hollywood had niet alleen invloed op de kledingmode maar ook op kapsels. Vrouwen gingen vaak naar het bioscoop. Natuurlijk om de film te bekijken, maar ook om de modetrends te zien (Mackenzie 2010, p. 76-77).

De modetrends in films werden aanvankelijk door Parijs beïnvloed en de beroemde ontwerpster Elsa Schiaparelli had een vast contract met de Amerikaanse filmstudio's. Maar in de loop van tijd begon Hollywood zijn eigen positie in de mode te vinden en probeerde Amerikaanse ontwerpers als *Travis Banton* (1894-1952)³⁶ *Orry Kelly* (1897-1964)³⁷ reclame te maken. Maar de relatie tussen ontwerpers en studio's verliep redelijk moeilijk omdat jurken uit films vaak door de commerciële markt werden nageemaakt en filmstudio's daarvan profiteerden. Een van de opvallendste geïmiteerde kledingstukken was een jurk die Joan Crawford (1904-1977) in de film *Letty Lynton* droeg. Deze jurk werd door *Gilbert Adrian* (1903-1956)³⁸ ontworpen. Het was een witte, wollen en dramatische jurk met geplooiden mouwen. De jurk was zo succesvol dat het warenhuis Macy's miljoenen reproducties van deze beroemde jurk verkocht (Mackenzie 2010, p. 76-77, FASHION-STYLE-LOVETOKNOW, online).

---

³⁶ Travis Banton was Amerikaanse ontwerper. Hij was een hoofd ontwerper van filmstudio Paramount Pictures (THE REDLIST, online).

³⁷ Orry Kelly kwam uit Australia naar Amerika waar hij als beroemde kostuumontwerper werkt. Zijn modellen waren dramatisch, chic, elegant en kostbaar. (VOGUE, online).

³⁸ Gilbert Adrian was de Amerikaanse modeontwerper die costuums voor 250 films bijv. *The Wizard of Oz* ontwierp en maakte. Hij werkte voor het Amerikaanse mediabedrijf MGM (FASHIONENCYCLOPEDIA, online).

Maar de invloed van Hollywood beperkte zich niet alleen tot vrouwen. Mannen hadden bewondering voor Engelse pakken en vrijetijdskleding die in films gedragen werden. Mensen die zich deze kleding niet konden veroorloven imiteerden kapsels en make-up van filmsterren (FASHIONERA, online). De bob of het boblijn kapsel en de bekende wenkbrauwen van Greta Garbo werden vaak geïmiteerd. Vrouwen wilden ook de typische blonde haarkleur van Jean Harlow. Daarom was er een enorme vraag naar waterstofperoxide. In de filmstudio's werkte de beginnende kapper en visagist Max Factor die later zijn eigen bedrijf oprichtte. Dit merk is nog steeds beroemd. Hollywood heeft nog steeds invloed op de modemarketing en het modedesign. De opvallende zonnebril die Audrey Hepburn (1929-1993) in *Breakfast at Tiffany's* in 1961 droeg, de baret van Faye Dunaway (*1941) in *Bonnie en Clady* in 1976, de rode nagellak van Chanel die Uma Thurman (*1970) in de film *Pulp Fiction* in 1994 droeg vonden in de mode brede bijval. (Mackenzie 2010, p. 76-77).

Afbeelding 15. Actrice Lauren Bacall in jaren dertig.

3.2. Het surrealisme

De mode werd in de tweede helft van de jaren 30 door het surrealisme beïnvloed. Deze kunststroming werd door de Franse schrijver en essayist *André Breton* (1896-1966)³⁹ opgericht in het jaar 1924. In zijn publicatie *het Manifest van het Surrealisme*⁴⁰ bekritiseerde hij het overdreven rationalisme van de westerse cultuur. Het surrealisme kwam in schilderkunst, beeldhouwkunst en in de literatuur tevoorschijn. Het surrealisme werd door een hyperrealistische stijl gekenmerkt en probeerde gedachten, dromen, visioenen, gevoelens in schokkende combinaties vast te leggen. Het surrealisme bracht een nieuwe waarde aan de hedendaagse realiteit. Surrealisten werden door de psychoanalyse van *Sigmund Freud* (1856-1939)⁴¹ beïnvloed, daardoor wilden ze het creatieve potentiaal van het onbewuste onthullen. Aan het einde van de jaren '30 werd het surrealisme in twee perioden verdeeld. In de eerste periode waren kunstenaars bezig met filosofische en artistieke aspecten maar later begonnen ze de toenmalige politieke situatie uit te drukken. Maar door hun neiging tot fantasie hadden surrealisten veel gemeen met de mode. Ze gebruikten de mode om een verschil tussen de bewuste en de onbewuste geest te illustreren. De relatie tussen het realisme en de mode was bijvoorbeeld te zien in reclames, modeprenten, en etalages doordat de mode het surrealistische gebruik van de realiteit (een atypische achtergrond) exploiteerde. Hoewel surrealisten een invloed op de presentatie van de mode hadden, was er maar een klein aantal ontwerpers die door het Surrealisme beïnvloed werden (KUNSTBUS, online).

---

³⁹ André Breton was Franse dichter en schrijver die als een grondlegger van het surrealisme beschouwd (SPISOVATELE, online).

⁴⁰ De digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren kunen wij deze kernpunten van het Manifest van het Surrealisme vinden:

- Terugkeer naar de jeugd als periode waarin de mens nog niet door nut, rede en conventie is bedorven;*
- *Een zo groot mogelijke vrijheid van de verbeelding waarbij elk maatschappelijk nut wordt afgewezen;*
  - *Freuds ontdekking van de onbekende kracht van het onbewuste en de droom;*
  - *De voorkeur voor het wonderlijke en magistrale;*
  - *Het automatisch schrijven, omdat taalvormen zich aan de schrijver spontaan aanbieden, evenals beelden, zonder inmenging van de ratio;*
  - *Ruimte voor het absurde* (Van Bork, Delabastita, Van Gorp, Verkruijsse, Vis, 2012.)

⁴¹ Sigmund Freud was beroemde arts en voornamelijk een grondlegger van psychoanalyse (OSOBNOSTI, online).

Een van de meest opvallendste ontwerpers was *Elsa Schiaparelli* die aan de kunstwerken van de belangrijkste kunstenaars, *Salvador Dalí* (1904-1989)⁴² en *Jean Cocteau* (1889-1963)⁴³ meewerkte (Máchalová, 2003, p.66-69).

Haar collectie van handgebreide truien was een groot succes. Wat er als een boog uitziet, was dit in werkelijkheid niet, maar een onderdeel van breipatroon. Ze gebruikte de illusietechniek *trompe l'oeil* (gezichtsbedrog). Haar genegenheid voor het Surrealisme werd door details uitgedrukt. Knopen van haar jurken zagen eruit als kevers, gitaren of lolly's. Halskettingen werden door aspirinetabletten en insecten versierd en handschoenen hadden eens een keer nagellak. Hoeden zagen eruit als schoen of een lamsbout. Stoffen hadden atypische patronen als van olifanten en kranten (METMUSEUM, online).

Maar *Elsa Schiaparelli* (1890-1973)⁴⁴ was niet alleen actief tijdens het surrealisme. Ze wordt als een *fashion innovator* beschouwd en een van de belangrijkste persoonlijkheden van fashion design in de periode tussen de twee wereldoorlogen, een grote rivale van Coco Chanel. Ze voerde een patroon met brede schouders en een smalle taille in. Dit silhouet was populair tot de tweede helft van de jaren '50 want in deze periode kwam Christian Dior (1905-1957) met zijn typische silhouet, genoemd New look. Het surrealisme begon aan het begin van de Tweede Wereldoorlog te verdwijnen. Maar zijn invloed is nog steeds merkbaar in de mode. Diverse ontwerpers als Christian Lacroix (*1951), Karl Lagerfeld (*1933) en Maison Martin Margiela (*1957) gebruiken kenmerken van het surrealisme (Mackenzie, 2010, p. 80-81; ELLE, online)

---

⁴² Salvador Dalí behoort tot een van de belangrijkste kunstenaars van het surrealisme. Hij gebruikte felle kleuren. Hij was ook bezig met grafiek, design (BIOGRAPHYONLINE, online)

⁴³ Jean Cocteau was Franse beroemde dichter, schrijver en designer, toneelschrijver, filmmaker (OSOBNOSTI, online)

⁴⁴ Elsa Schiaparelli was zowel beroemde ontwerper als succesvolle businesswoman. Ze werkte samen met aantal kunstenaars bijv. Salvador Dalí. In haar modellen kunnen wij een combinatie van eenvoudigheid, extravagantie, modernisme, elegantie (Mackenzie, 2010, p.78-81).

Afbeelding 16. Avondjurk van Elsa Schiaparelli in 1942.

3.3. De Grote Depressie en het begin van de Tweede Wereldoorlog

Europa moest van de Eerste Wereldoorlog herstellen maar voor de Verenigde Staten daarentegen betekende de oorlog een economische boom. Er was een enorme vraag uit Europa. Bedrijven produceerden veel (producten). Maar de markt begon te verzadigen. Verdere investeringen in meer productie was vrijwel waardeloos. Daarom begonnen bedrijven zich op twee richtingen te concentreren. Enkele bedrijven investeerden in de effectenhandel waardoor de omvang van speculaties steeg. Andere bedrijven vestigden hun aandacht op de vastgoedspeculatie. Een enorme kapitaal werd in grote kantoren en winkels geïnvesteerd maar dit was niet nodig. Het andere probleem was dat Amerikaanse boeren nergens hun producten kwijt konden. De grondstoffenprijzen waren erg laag. Een ander verschijnsel dat *de Grote Depressie* veroorzaakte was een verbod op alcohol. Omdat alcohol gerelateerde problemen tussen mensen begon te verhogen nam de Amerikaanse overheid de wet van drooglegging aan in 1922. Maar mensen bleven nog steeds alcohol consumeren. Dit was alleen verlaging van

belastingen en heffingen voor de Amerikaanse overheid. Mensen schaften veel dingen aan. In het geval van de aandelen was het genoeg om alleen maar 10% te betalen. In loop van de tijd waren er een reeks fictieve activa. Aan het begin van het jaar 1929 daalden de algemene prijzen op de wereldmarkten. Het Federal Reserve System vestigde de aandacht op de grote hoeveelheid aan leningen. Banken wilden hun geld terug en mensen moesten zich van hun aandelen ontdoen. De prijs van aandelen daalde tot een extreem niveau. Mensen wilden hun aandelen tegen elke prijs verkopen. Op 29 oktober 1929 kwam de instorting van de beurskoersen. (HISTORY, online).

De instorting had een tragisch effect op de Amerikaanse economie omdat alles aan elkaar gekoppeld was. Veel bedrijven werden failliet verklaard waardoor veel mensen hun baan verloren. Werklozen konden hun leningen niet betalen en er was geen werkloosheidsuitkering. President *Hoover* (1874-1969)⁴⁵ kondigde een jaarlijks moratorium aan, omdat hij meer hulp van Europa beloofde. Maar de Europese landen devalueerden hun munteenheden waardoor de Amerikaanse export benadeeld werd. (TALLSAY, online; HISTORIEK, online). In 1931 begonnen ook de economische problemen in Europa. Europa was hersteld van de Eerste Wereldoorlog en bepaalde staten als Duitsland moesten een reparatie betalen. Er wordt vaak gezegd dat de gevolgen van het Verdrag van Versailles eraan meehielpen dat vernedering in de overwonnen landen dieper gevoeld werd, met name in Duitsland. Daarom versterkte de sociale onrust zich. Het is logisch dat de invloed van radicale politieke partijen ook verhoogde.

Deze invloed was markant in Duitsland. De NSDAP (De Nationaal Socialistische Duitse Arbeiders Partij) beweerde dat Joden, het kapitalisme en het communisme verantwoordelijk waren voor de situatie waarin Duitsland zich bevond. De NSDAP won aan populariteit onder de mensen en kwam in 1933 aan de macht en op 30 januari 1933 werd *Adolf Hitler* (1889-1945)⁴⁶ benoemd tot rijkskanselier en tegelijkertijd ontstond Nazi-Duitsland of het Derde Rijk. Hitler begon met een sterkere nationaalsocialistische propaganda in te voeren waarin de ‘Ariërs’ als de bron van alle menselijke beschaving werden beschouwd

---

⁴⁵ Herbert Hoover was de Amerikaanse president in periode 1929-1933. Hij probeerde de economische crisis door beperkingen als verbod van alcohol enz. op te lossen maar zijn plan mislukte (HISTORY, online).

⁴⁶ Adolf Hitler was de leider van Nazi-Duitsland van 1934 tot 1945. Zijn fanatieke en antisemitische beleid leidde tot de Tweede Wereldoorlog en hij veroorzaakte dood van ten minste 11 miljoen mensen waaronder ongeveer 6 miljoen Joden die massaal werden vermoord (BIOGRAPHY, online).

en Joden als een apart ras werden gezien. Volgens de Nazi's waren de Joden een gevaar voor de Ariërs. Deze periode van Duitsland werd door de totalitaire politieke onderdrukking, genocide en een agressief buitenlands beleid gestigmatiseerd. Het Derde Rijk begon ook met de Heim ins Reich politiek. In het kader van deze politiek moesten etnische Duitsers in Duitsland verblijven. Daarom werd in maart 1938 Oostenrijk een deel van Nazi-Duitsland maar Hitler wilde ook Sudetenland in Tsjecho-Slowakije (het gebied dat door Duitstaligen werd bewoond). Maar het Verdrag van München op 30 november 1938 besloot over de toekomst van Tsjecho-Slowakije. Op 10 oktober 1938 werd Sudetenland geannexeerd en Tsjechoslowakije moest dit gebied verlaten. Later werd Tsjecho-Slowakije bezet door Nazi-Duitsland en het werd het Protectoraat Bohemen en Moravië. Maar de Duitse inval in Polen op 1 september 1939 werd beschouwd als het begin van de Tweede Wereldoorlog (DEJEPIS, online, BLIKOPWERELD, online).

Niettemin, wat gebeurde er in de mode? Tijdens de Grote Depressie waren bedrijven op zoek naar betere methoden om goedkopere kleding te produceren. Ze wilden kostbare stoffen inwisselen voor goedkopere stoffen. Zo werd bijvoorbeeld kunstzijde door nylon vervangen. De rits werd op een grotere schaal gebruikt en de knoop werd tijdens dit decennium vervangen. Kleding werd minder extravagant en er werd meer praktische kleding (bijv. de zogenaamde *feedsack* jurken) gedragen. Er werden vaak donkere kleuren gedragen. In de mode van de jaren dertig werden sociale verschillen kleiner, omdat kostbare stoffen niet verkrijgbaar waren en daarom namen vrouwen toevlucht tot de naaimachine en het gebruik van confectie nam toe. Mensen keerden naar conservatieve kleding terug. De andere veranderingen gingen gepaard met een verlenging van rokken, de hoge decolletélijn en brede schouders of pofmouwen. Aan het begin van de jaren '30 droegen vrouwen nog steeds fijne hoeden maar later nam die populariteit af. Hoewel een mager en atletisch figuur nog in de mode was, begon men de vrouwelijkheid opnieuw te benadrukken. Mannen prefereerden eenvoudige pakken die door de Britse herenmode werden geïnspireerd. Rond het jaar 1930 kwam een bepaalde eenvoud op. Het is interessant dat tijdens de Grote Depressie de cosmeticaverkoop verdubbelde en dat hetzelfde fenomeen tijdens de Kredietcrisis in 2008 te zien was. Het is interessant dat het verleden zich herhaalde. Er kwamen namelijk kenmerken van de romantiek en het Victoriaanse tijdperk op. Mensen verlangden naar een ontsnapping van de werkelijkheid. Deze nostalgische regressie kwam in de tweede helft van de jaren '30

op. Ontwerpers experimenteerden met jurken die aan een hoepelrok (crinoline) deden denken. De brede rok en de erg smalle taille stonden in direct contrast met de toenmalige mode.

Afbeelding 17. Vrouw in avondjurk in 1930.

Het waren de Hollywood-films die de populariteit van deze stijl verspreidden, vooral films als *Little Women* (1933) en *Gejaagd door de wind* (1939). Zelfs een modernist als Coco Chanel had een romantische neiging. Maar ook Elsa Schiaparelli, *Cristobal Balenciaga* (1895-1972)⁴⁷ begonnen romantische kenmerken in hun kleding in te voeren. Maar deze opulente stijl duurde niet lang, omdat het door de Tweede Wereldoorlog werd gestopt. Maar het is belangwekkend dat na de Tweede Wereldoorlog Christian Dior een soortgelijk patroon

---

⁴⁷ Cristobal Balenciaga was beroemde Spaanse couturier, kunstenaar, designer en eveneens grondlegger van couturehuis Balenciaga. Hij was een expert met verwerking van zijn modellen maar hij had probleem om zijn modellen te tekenen (METMUSEUM, online).

begon in te voeren. In Duitsland had Nazi-Duitsland invloed op de mode en begon met een grote campagne van morele en intellectuele heropleving. Het propageerde een bepaalde model van de vrouw – een moeder, een gezonde vrouw en jonge atleet. Dit model correspondeerde met de politieke eisen van de Nazi's. Later, tijdens de Tweede Wereldoorlog, wilde Nazi-Duitsland de hele Europese mode beïnvloeden (Máchalová, 2003, p. 69-75; Mackenzie. 2010, p. 77-78).

3.4. Ontwikkeling van de mode in Tsjechië

Het einde van de jaren dertig en het begin van de jaren veertig was een moeilijke tijd voor Tsjechoslowakije. De Tsjechische landen vormden zich zelf nog steeds en tegelijkertijd gingen de VS en later Europa gebukt onder de grote economische crisis. De werkloosheid groeide zo veel dat er bijna 1 miljoen mensen in Tsjechoslowakije werkloos waren. De crisis leidde tot snelle veranderingen binnen het parlementaire stelsel. In de regering kwamen opnieuw de sociaaldemocraten en de nationaalsocialisten⁴⁸ Er zijn in Tsjechië extremistische partijen ontstaan. Het grootste gevaar schuilde in de Sudeten-Duitsers die de grensgebieden bewoonden. Ze ondersteunden de politiek van Hitler. In 1934 werd de SdP (Sudetendeutsche Partei) opgericht, die de grensgebieden begon te radicaliseren. Aanvankelijk wendde de partij loyaliteit voor maar stiekem begonnen omstandigheden in de grensgebieden te escaleren omdat er grote werkloosheid en armoede waren. Anderzijds waren er in de Tsjechische landen genoeg democratische krachten, daarom werden deze extremistische gevoelens nog steeds beperkt. In de buitenlandse politiek probeerde Tsjechoslowakije om deelnemer van defensie pacts zijn. Maar deze pogingen waren futiel omdat Tsjechoslowakije uiteindelijk door de Nazi's werd bezet (DEJEPIS, online)

Op 30 september 1938 werd het Verdrag van München gesloten. Dit was een verdrag tussen Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Italië over de toekomst van Tsjechoslowakije. Tsjechoslowakije was zelf niet uitgenodigd voor deze conferentie. De Europese machten wilden een nieuwe oorlog vermijden. Maar we weten nu dat dit plan volledig mislukt is, omdat Duitse troepen één jaar later Polen binnen vielen. Op 10 oktober 1938 ging

---

⁴⁸Česká strana národně sociální (ČSNS): de letterlijk vertaling is Tsjechische nationale sociale partij. De partij wordt op 4 april 1897 opgericht. Het is een extra-parlementaire politieke partij die zich te midden houdt van links en rechts (het politiek centrum)(TOTALITA, online).

Sudetenland dus over in Duitse handen. Op 5 november 1938 gebruikte Hongarije de verzwakking van Tsjecho-Slowakije en bezette andere delen als de Karpaten-Oekraïene en Hongaarstalige delen van Oost- en Zuid-Slowakije. De situatie binnen Tsjecho-Slowakije werd nog erger. Op 15 maart 1939 vielen de Duitse troepen het land binnen maar ze ontmoetten er geen tegenstand. Een dag eerder riep Slowakije de onafhankelijkheid uit en op 16 oktober riep Hitler het protectoraat Bohemen en Moravië uit (IGESCHIEDENIS, online)

In september 1939 werd de rantsoenering ingevoerd voor drie categorieën van de Tsjechische bevolking – de gewone consument, een hardwerkende arbeider en een zeer ijverige consument. Het protectoraat was belangrijk tijdens de oorlogsjaren. De Tsjechische industrie was ontwikkeld en had een groot aantal opgeleide werknemers. De strategische positie binnen Europa was heel belangrijk omdat het voor de geallieerden bijna onmogelijk was om de Tsjechische industriegebieden te bombarderen. (DEJEPIS, online).

De periode van jaren dertig en vooral tijdens jaren veertig had een belangrijke invloed op de toekomstige ontwikkeling van de Tsjechische mode. In jaren dertig werd een vast systeem van de Tsjechische mode ingesteld. De modeproductie werd vastgekoppeld aan de geavanceerde textielindustrie, glasindustrie, chemische industrie. Ook de productie van modeaccessoires was op een hoog niveau, vooral de Tsjechische schoenen werden beroemd. De Tsjechische mode had nauwe relaties met de Franse en Engelse mode hoewel haar eigen stijl behield. Het is interessant dat er naast de grote modehuizen als Modelový dům Hana Podolská een massa van kleine naaisters en kleermakers waren, want er was een groot aantal veeleisende klanten die goed geïnformeerd waren wat de mode betreft. Deze klanten kwamen uit diverse sociale klassen. Deze klanten behoorden tot alle nationaliteiten die in Tsjechië waren maar deze golden ook voor modeontwerpers enz. Tsjechoslowakije had een garantie voor democratie en tolerantie voor alle mensen ongeacht hun nationaliteit moeten zijn, maar deze werd door de Tweede Wereldoorlog vernietigd (Hlaváčková, 2000).

Als wij naar de mode voor de oorlog kijken, kunnen wij een interessant feit zien. De mode werd door een naïef optimisme en anderzijds door realistische voorbereidingen voor de oorlog gemarkeerd. Het betekent dat wij in de mode kunnen veel realistische kenmerken zien die door de nood en de stijl van de oorlog werden aangegeven. In de vrouwelijke mode verschenen mannelijke elementen maar aan de andere kant werd er een nieuw vrouwelijk schoonheidsideaal afgedwongen. Dit ideaal werd gebaseerd op de natuurlijke vrouwelijke lijn

met een slanke taille, significante borsten en heupen. In de mode keerden lange haren, ruches, kanten en ook een korset terug. In de loop van de jaren veertig was een kostuum onder vrouwen echt populair. Meestal droegen ze donkere kleuren en eenvoudige snitten. Dankzij veranderingen i.v.m. de oorlog werden nieuwe maatregelen in de mode ingevoerd. Er werd een nieuwe ‘praktijk’ jurk in mode gebracht. Het ging om de jurk die uit verschillende stoffen werd genaaid en gecombineerd. Het verschenen een snit van jurk die vrouwen zelf thuis konden naaien. In het verleden hadden modehuizen en tijdschriften voorkeurrechten om snitten te verwerken. In Europa kunnen wij een tendens zien dat vrouwen kostuums in plaats van avondjurken droegen. Het verschil tussen de dagelijkse mode en de avondmode begon kleiner te worden (Hlaváčková, 2000).

Onder mannen bleven kostuums populair. In jaren dertig droegen mannen eenvoudige kostuums uit kwaliteitsstoffen. Speciale aandacht werd aan het naaien van kostuums besteed. Mannen vonden inspiratie bij kleding die politici droegen. Voor de oorlog was de Tsjechische mannelijke mode op de Engelse mode georiënteerd. Tijdens jaren dertig bestond er een kleine verandering in de mannelijke mode. Er werd minder nadruk op een taille van een colbert gelegd. Maar deze verandering was van korte duur want tijdens jaren veertig droegen mannen opnieuw een gedefinieerd colbert. In de herenmode bleef steeds sportieve elementen populair. In jaren veertig werd meestal een eenvoudige kostuums gedragen (DRESSCODE, online).

3.5. Ontwikkeling van de mode in Nederland

De jaren dertig en vooral het einde van jaren dertig waren moeilijk voor Nederland. De wereld werd door de crisis geraakt en deze moeizame periode had eveneens een invloed op Nederland. Nederland wilde aan de vrijhandel vasthouden. De crisis was moeilijk voor dit kleine land dat op wereldhandel en scheepvaart was gericht. De Nederlandse regering probeerde tegen de crisis te vechten met bezuinigingen en deflatie. Het prijsniveau begon te dalen en ook grondstoffen werden goedkoper. De Nederlandse regering voerde een sluitende begroting om uitgaven te verminderen. Salarissen van ambtenaren werden verlaagd en eveneens veel mensen werden ontslagen. Het interessant feit is dat vrouwen van gezinnen automatisch ontslagen werden om een markt onder te houden. Er werden aangenomen dat haar man verdienen kon. Maar in bepaalde gezinnen moesten vrouwen het levensonderhoud van het gezin zorgen. Aan het begin van de crisis was de regering tegen staatsingrijpen want

ze een automatisch herstel van economie verwachten. Niettemin moest de regering in de economie innervaren om bepaalde hulpverleningen aan te bieden. Een agrarische sector werd ook door de crisis geraakt daarom werden een nieuwe ondersteunende maatregelen opgenomen. In de loop van tijd werden deze maatregelen eveneens in andere sectoren als scheepvaart, visserij en industrie opgenomen. De regering kwam eveneens met een financiële ondersteuning die inwoners zoude helpen. In 1935 waren er bijna 600.000 werklozen in Nederland. Maar dit aantal daalde voor de oorlog. (ENTOEN, online).

Tijdens de crisis speelden ook de verschillende zuilen een belangrijke rol in hun leven omdat ze hulp boden aan mensen zowel lichamelijk als geestelijk. In Nederland zien wij het begrip *verzuiling*. Een groot deel van Nederlands maatschappij werd door de verzuiling beïnvloed. Wat betekent verzuiling? Het maatschappij is door verschillende zuilen in kerkelijke, politieke en sociale belangengroepen onderverdeeld. In Nederland zijn dit de protestants-christelijke, de katholieke, de sociaal-democratische en de liberale of algemene zuil. Deze zuilen waren strikt gescheiden op het gebied van onderwijs, media, gezondheidszorg, sport, politiek en jeugdbeweging (ISGESCHIEDENIS, online).

In de loop van tijd was duidelijk in Europa dat er een militair conflict zal zijn. Nederland verklaarde zich 'neutraal' maar deze neutraliteit was korte duur. Op 10 mei 1940 werd Nederland door Duitsland aangevallen. Het Nederlandse leger was niet sterk genoeg om deze aanval af te wenden. Niettemin probeerde het Nederlandse leger te vechten. In deze periode werd Rotterdam door door Duitse bommen bijna geheel verwoest. Na hevige gevechten moest Nederland toch op 15 mei 1940 capituleren. Na de capitulatie werd het Rijkscommissariaat Nederland ingesteld (ENTOEN, online).

Wat gebeurde er in de Nederlandse mode in deze periode? De Nederlandse mode werd door Parijs beïnvloed. De mode was echt eenvoudig en elegant met oog voor detail. Het was een reactie op de crisis en het tekort. Deze stijl gold ook voor vrouwen in Nederland hoewel in de Nederlandse mode de zuilen een rol speelden. Bijv. in de protestants-christelijke zuil droegen vrouwen meer conservatieve kleding. Ze droegen meestal donkere kleuren en een minimum aan modeaccessoires. Meestal droegen ze lange rokken en jurken. In de ogen van de protestants-christelijke zuil zouden vrouwen en meisjes ijdelheid moeten voorkomen. In het algemeen was de mode van Nederlandse vrouwen simpel en in boeken kunnen wij de benaming 'nuchtere Hollandse vrouw' zien' (De Leeuw, 1992, p. 119).

Deze eenvoudige stijl en smaak werd ook gevolgd door de eerste Nederlandse couturier Joan Praetorius. Hij was de eerste Nederlandse couturier die zijn eigen modehuis onder zijn naam had. Volgens de Nederlandse pers bevat zijn stijl internationale elementen, maar aan de andere kant behield hij zijn eigen eenvoudige en ietwat eigenzinnige stijl. Daarom was zijn eerste modeshow in 1928 een groot succes. Zijn mannequins waren molliger dan de superslanke dames in Parijs. In deze periode opende hij zijn eigen modehuis in Amsterdam-West maar na het jaar besloot hij naar Den Haag te verhuizen want hij zag meer kansen in de regeringstad met veel vrouwen van politici en ambassades. Binnen een jaar had hij contacten en daardoor hij de koningin Wilhelmina, koningin-moeder Emma (1858-1934) en prinses Juliana (1909-2004) ontmoette. Tussen 1929 en 1932 ontwierp hij voor koningin Wilhelmina toiletten en baljurken. Maar juist in deze periode werd de wereld door de crisis getroffen. De periode van feesten, banketten begon langzaam te eindigen. De koningin besloot om ook haar uitgaven te verminderen. Joan Praetorius verloor klanten en ging daarom naar Amsterdam terug om zijn modehuis opnieuw op te stellen, maar na één jaar moest hij definitief sluiten. Hij dacht dat hij zijn droom na de crisis kon realiseren want hij wilde zijn eigen modehuis in Parijs openen maar deze droom werd door de Tweede Wereldoorlog vernietigd. Het is eveneens interessant naar zijn passie te kijken om een modehuis in Parijs te openen. Na zijn opleiding in schilderen en tekenen op de Rijksacademie vetrok hij met zijn vrouw naar Parijs om zijn carrière te beginnen maar helaas had hij geen succes en kwam hij terug naar Nederland. Na de Tweede Wereldoorlog wijdde hij zich aan schilderen en hij ontwierp geen kleding meer.

In de herenmode werden eenvoudige en donkere kostuums gedragen. Herenpakken hadden brede schouders met een smalle taille. Mannen droegen ook eenvoudige witte overhemden, meestal met een das of vlinderdas gecombineerd. Voor mannen was er ook een perfect kapsel: een kort kapsel waarin de mannen brillantine smeerden. Ook waren dunne snorretjes onder mannen populair (TEUNISSEN, J. & DE BAAN, 2006, p.172).

In de loop van jaren dertig werd de mode en ook de hele Nederland door de crisis gekenmerkt. Het enige interessante modemoment was het huwelijk van prinses Juliana in 1937. Koningin Wilhelmina kocht een japon voor prinses Juliana bij Maison Hirsch&Cie. (TEUNISSEN, J. & DE BAAN, 2006, p.7).

Afbeelding 18. Officiële huwelijksfoto van Juliana, 7 januari 1937.

De prinses (bruid) heeft een japon van Maison Hirsch&Cie.

4. Vanaf de Tweede Wereldoorlog tot eind jaren vijftig

De Tweede Wereldoorlog

De Tweede Wereldoorlog in Europa begon met de Duitse inval in Polen op 1 september 1939. Kort daarna verklaarden Frankrijk, Groot-Brittannië de oorlog aan het Derde Rijk. Er was aan het begin echter geen westfront met grote gevechtsoperaties. Op 17 september 1939 begon de Sovjetaanval op Polen. De Sovjetunie had namelijk op 23 augustus 1939 met het Derde Rijk het geheime Molotov-Ribbentroppact afgesloten, een niet-aanvalsverdrag tussen Duitsland en de USSR (De Sovjet-Unie) dat ondertekend werd en waarin deze twee landen hun invloedssferen verdeelden. Na het sluiten van dit verdrag werd Finland door de Sovjetunie aangevallen waarmee de Winteroorlog begon die van 30 november 1939 tot 13 maart 1940 duurde. Het was een militaire campagne van de Sovjet-Unie tegen Finland. Daarom is het logisch dat Finland met Duitsland samenwerkte.

Op 8 april 1940 begon het Derde Rijk met de aanval op Denemarken en Noorwegen omdat deze twee staten belangrijke strategische punten waren waarin de Britten geïnteresseerd waren. Het Derde Rijk wilde niet de haven Narvik verliezen die als overslag diende bij de invoer van Zweeds ijzererts naar Duitsland. Denemarken gaf zich zonder verzet binnen één dag over. De Denen waren niet opgewassen tegen de sterke overmacht van de Duitsers en wilden onnodig bloedvergieten voorkomen. Toen de Britten hun troepen op 8 juni 1940 uit Noorwegen moesten evacueren, capituleerde Noorwegen twee dagen later. Zweden bleef neutraal maar moest zich aan Duitsland aanpassen. De Duitse aanval op West-Europa begon al op 10 mei 1940 waarbij Nederland, België en Luxemburg door de Duitse Wehrmacht werden aangevallen. Nederland was niet op de moderne oorlog voorbereid en capituleerde op 15 mei 1940 (alleen in Zeeland werd nog tot 17 mei doorgevochten, om aan Engelse en Franse troepen een strategische terugtocht mogelijk te maken – daarna capituleerden de Nederlanders ook daar).

Het Belgische leger probeerde zich tegen de Duitse Wehrmacht te verzetten. Toen ze geen munitie hadden heeft de Belgische koning een munitie aan Frankrijk gevraagd maar hij kreeg geen munitie. Daarom ging België akkoord met de capitulatie en één dag na dat akkoord capituleerde het Belgische leger dan ook. Daarna wilde het Derde Rijk ook Frankrijk bezetten. Er begonnen grote, hevige gevechten tussen de geallieerde legers en de asmogendheden. De strijd eindigde met een enorme overwinning van de asmogendheden. Op 16 juni 1940 trad de

Franse regering af en werd door het Vichy-bewind van maarschalk Philippe Pétain (1856-1951) vervangen die bekend zou worden door de collaboratie met de Duitse nazi's en de Italiaanse fascistten. Duitsland bezette 60% van het Franse grondgebied. Hoewel formeel de Vichy-regering over heel Frankrijk de baas was, had deze buiten het Vichygebied niets te vertellen.

Het Duitse Derde Rijk presenteerde zich als de militaire macht in Europa. Vanaf 10 juli 1940 begon de eerste fase van de Slag om Engeland. Het was een luchtoorlog tussen de Duitse Luftwaffe en de Britse Royal Air Force (RAF) die vijf fasen had. Vanaf het begin van de Slag om Engeland was het Derde Rijk ervan overtuigd dat de RAF onder grote verliezen leed maar daarmee zaten ze verkeerd. De Duitsers begonnen Engelse steden als Ramsgate te bombarderen (DEJEPIS, online; HISTORY, online).

De Britten waren verrast omdat ze erop rekenden dat de as zich op de Engelse havens zou concentreren. Op 15 september voerde de Luftwaffe een massale aanval uit op Londen om het Britse verzet te breken hoewel de RAF in staat was om alle krachten te mobiliseren. In de daaropvolgende dagen volgde een serie van luchtaanvallen en op 17 september 1940 gaf het OW (Oberkommando der Wehrmacht) het bevel dat Operatie Zeeleeuw (de invasie in Groot-Brittannië) voor onbepaalde tijd werd uitgesteld. Niettemin duurde het bombardement op Groot-Brittannië tot het voorjaar van 1941. Desondanks begonnen de asmogendheden met de Balkanveldtocht om Griekenland en Joegoslavië te verkrijgen. De aanval bestond uit Duitse en Italiaanse aanvallen en deze aanval werd in bepaalde fasen verdeeld. De eerste fase was de Grieks-Italiaanse Oorlog. Op de avond van 28 oktober 1940 ontving Griekenland een Italiaans ultimatum. Het Italiaanse leger viel op dezelfde dag aan. Op 14 november 1940 begonnen de Grieken met een sterk offensief. Ze dwongen de Italiaanse troepen om zich tot in Albanië terug te trekken. Later bezette het Griekse leger ongeveer een kwart van Albanië. Het Italiaanse leger verkreeg wel een klein gebied rond de stad Himara maar in andere opzichten mislukte de Italiaanse tegenaanval. In april raakte het Derde Rijk bij de Grieks-Italiaanse Oorlog betrokken en op 12 april 1941 begon de Slag om Griekenland. Het Griekse leger kreeg al steun van Groot-Brittannië maar helaas was dit van weinig hulp. De Grieken stonden tegenover een overmacht van Duitse en Italiaanse troepen. Het Duitse leger bezette Athene op 27 april 1941 en de Griekse zuidkust 30 april 1941. De Inval op Joegoslavië begon op 6 april 1941 en het Joegoslavische leger capituleerde onvoorwaardelijk 17 april 1941. De as wilde natuurlijk grotere gebieden bemachtigen en begon daarom op 10 juni 1940 de Noord-

Afrikaanse veldtocht die op 13 mei 1943 eindigde met de overgave van de Duitse en Italiaanse troepen in Tunesië.

Op 7 december 1941 vond de aanval op Pearl Harbor plaats die door de Marine van het Groot-Japans Keizerrijk werd uitgevoerd. Zo raakte Azië ook betrokken bij de Tweede Wereldoorlog. De aanleiding hiervoor was al begonnen op 7 juni 1937 met een conflict tussen China en Japan, de Chinees-Japanse Oorlog, en dit conflict werd door de aanval op Pearl Harbor groter. Dit gewapende conflict beïnvloedde drie continenten (Noord-Amerika, Australië en Azië) en eindigde met de overgave van Japan op 2 september 1945. Voor de Europese geschiedenis was de Operatie Barbarossa belangrijk. Dit was de Duitse aanval op de Sovjet-Unie op 22 juni 1941 waarbij tegelijkertijd, op 25 juni 1941, de Vervolgoorlog tussen Finland en Sovjetunie begon waarin Finland de bondgenoot van het Derde Rijk was. Een dag later verklaarde de Slowaakse Republiek de oorlog aan de Sovjetunie en daarna sloten andere Duitse bondgenoten zoals Roemenië en Hongarije zich aan. In september 1941 belegerde het Derde Rijk Leningrad en vervolgens culmineerde deze aanval in de Operatie Taifoen op 2 oktober 1941. Het was een poging van het Derde Rijk om Moskou te overwinnen die eindigde op 7 januari 1942. Maar vanaf 6 december 1941 begon het Rode Leger met de tegenaanval. Die zorgde ervoor dat de Duitse plannen om de belangrijkste steden te overwinnen niet voltooid konden worden. Nieuwe gevechten leefden op in het voorjaar van 1942. Met de komst van de zomer kwamen de Duitse troepen naar Stalingrad, de Kaukasus en de Krim. Op 23 augustus 1942 vond de Slag om Stalingrad plaats en dit was een van de beslissende gevechten die de uitslag van de Tweede Wereldoorlog beïnvloedden (DEJEPIS, online; HISTORY, online; 2WORLDWAR2, online).

Tijdens de Slag om Stalingrad behaalde het Rode Leger een historische overwinning. Ze omsingelden een deel van de Duitse troepen en vernietigden hen volledig. Het Rode Leger zorgde ervoor dat de Duitsers aanzienlijke materiële en menselijke verliezen leden wat een van oorzaken was van de terugtrekking van de Duitse troepen van de rivier Don uit Koeban en uit de Kaukasus. De situatie was veranderd en het Rode Leger begon geleidelijk de asmogendheden uit Rusland te verjagen vanaf 5 december 1941. De Duitse bliksemoorlog (blitzkrieg) was toen mislukt. De asmogendheden begonnen de veroverde gebieden te verliezen. Na de overwinning op Hongarije in 1944 trok het Rode Leger naar Oostenrijk en

veroverde Wenen op 13 april 1945. Kort daarna werd de vluchtende Mussolini (1883-1945)⁴⁹ op 28 april 1945 door Italiaanse partizanen doodgeschoten en de oorlog in Italië eindigde met de overgave van de lokale Duitse troepen op 2 mei 1945. De eindstrijd begon op 16 april 1945. Het Rode Leger bezette de omgeving van Berlijn en op 30 april 1945 drongen de Sovjettroepen tot het centrum van de stad door. De laatste troepen Duitsers gaven zich op 5 mei 1945 aan het Rode Leger over. Op 6 mei gingen de Sovjettroepen naar Praag waar ze tot 11 mei 1945 tegen de Duitse soldaten vochten, hoewel de oorlog in Europa door de onvoorwaardelijke overgave van de Duitse strijdkrachten eigenlijk al op 8 mei 1945 werd beëindigd. De Wereldoorlog ging vergezeld van extreme misdaden tegen de menselijkheid, oorlogsmisdaden en onmenselijke behandeling van krijgsgevangenen. Hij eiste het leven van zes miljoen Europese joden op basis van de nazi-rationale ideologie. (DEJEPIS, online).

Een ander voorbeeld was de systematische uitroeiing van de Slavische bevolking, zigeuners, homoseksuelen, geestelijk en lichamelijk gehandicapten (Aktion T4), politieke tegenstanders, Jehova's getuigen, enz. in de bezette gebieden van het oostelijk front omdat ze door het Derde Rijk als minderwaardige mensen werden beschouwd. Oorlogsinspanningen namen al het menselijke, economische, industriële en wetenschappelijke potentieel van alle deelnemende landen weg. Indien we deze nazi-rationale ideologie in zijn geheel bekijken, bewoog het aantal slachtoffers zich tussen de 11 - 17 miljoenen mensen (HISTORY, online).

Maar wat gebeurde er in de mode tijdens de Tweede Wereldoorlog? De harde realiteit van de oorlogsjaren onderbrak de recente ontwikkeling in de mode. Een groot aantal diverse Europese kunstenaars vluchtte naar de Verenigde Staten. Konden vrouwen tijdens deze moeilijke periode surrealistische, romantische jurken dragen? Het was bijna onmogelijk. Er was een strikte rantsoenering en in vele opzichten moesten vrouwen improviseren. De mode werd door bepaalde mannelijke en eenvoudige kleding gekenmerkt. Kostbare jurken behoorden tot het verleden. Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog beëindigde de Franse Vogue zijn activiteiten. De creatieve kracht van Parijs kreeg een harde klap en de wereld verloor plotseling een oriëntatie in de mode. De meeste modehuizen werden gesloten (GLAMOURDAZE, online).

---

⁴⁹ Benito Mussolini was Italiaanse fascistische politicus en minister-president die Nazi-Duistland tijdens de Tweede Wereldoorlog hielp (HISTORIEK, online).

Afbeelding 19. Vrouw in lentejurk 1943.

Toen de Duitsers naar Parijs kwamen in 1940, vertrok een groot aantal couturiers naar de Verenigde Staten, Groot-Brittannië of naar het zuidelijke deel van Frankrijk (Vichy-Frankrijk). Sommigen van hen bleven in Parijs om *Lucien Lelong* (1889-1958)⁵⁰ te ondersteunen. Deze man werd beschouwd als het hoofd van de vakvereniging van Franse couturiers (Chambre Syndicale de la Couture Parisienne). Hij vocht ervoor om de leidingpositie van de Franse mode te behouden, omdat de Nazi's de leidingpositie van de Franse mode wilden overnemen en het centrum van de mode naar Berlijn wilden verleggen. Op dit punt werden een aantal veranderingen doorgevoerd. Lelong verklaarde dat de Franse mode alleen in Parijs mocht blijven. Hij overtuigde de bezetters ervan dat ze hun eigen plaats in de mode moesten vinden. Hij was succesvol en de Franse mode overleefde. Het lukte hem om 122.000 arbeidsplaatsen te behouden voor mensen die anders in de Duitse oorlogsindustrie zouden worden ingezet. Hij zorgde ook voor het behoud van de traditie van de Franse mode die uit de 16^e eeuw dateerde. Dit alles ondanks dat de activiteiten van bepaalde modehuizen werden beperkt. Avondjurken en vrijetijdskleding werden ook door strikte regels

---

⁵⁰ Lucien Lelong was een beroemde Franse ontwerper die de Franse mode tijdens de Tweede Wereldoorlog hielp behouden. Hoewel hij als ontwerper beroemd was, is het interessant dat Christian Dior over Lelong schreef: *He did not design himself, but worked through his designers.* (LUQIASEARCH, online)

en onvoldoende materialen beknot. Niettemin moesten mensen hun fantasie en inventiviteit uiten. Ze probeerden de haute couture boven water te houden en verrassend genoeg lukte dat. Met de komst van de Tweede Wereldoorlog keerde de rantsoenering terug. Zowel jurken, jassen, overhemden, sokken als stoffen en linnen werden gerantsoeneerd. Elke persoon had aanvankelijk 66 bonnen per jaar maar later werd dit aantal verminderd. In 1942 ontvingen de mensen 42 bonnen en een jaar later 36 bonnen en aan het einde van de oorlog waren het nog maar 26 bonnen per jaar. (Máchalová, 2003, p. 77-82).

4.2. De mode van utility

Een grote hoeveelheid kleding in Europa werd gedictéerd door het Derde Rijk dat een beeld van de perfecte echtgenote, sportvrouw en moeder propageerde. Maar wat was de situatie in Engeland dat niet in de greep zat van de Nazimode? (Mackenzie, 2010, p.77)

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd daar een regeling voor Utility kleding (The Utility Clothing Scheme) geïntroduceerd. Deze maatregelen werden namelijk door de Britse Kamer van Koophandel (the British Chamber of Commerce) in 1941 ingevoerd om design, prijzen en hoeveelheid van de kleding te reguleren, omdat ze 15% van de buitenlandse productie van stoffen wilden behouden. Deze economisch ontworpen kleding was praktisch en gematigd. Deze kleding werd gekenmerkt door vierkante schoudevulling, een minimalistisch jasje en een eenvoudig geplooid rok. Deze gematigde kleding benadrukte een smal figuur. Rokken waren tot 45 centimeter lang. In 1942 werden nog andere maatregelen goedgekeurd, namelijk om kleding voor burgerbevolking te beperken. Het aantal knopen, zakjes, naden en linten werd ook beperkt. Rokken hadden eenvoudige plooien en andere versieringselementen werden verboden. Ook de schoenindustrie had met problemen te kampen. Wegens een tekort aan rubber moesten schoenen uit kurk en hout worden gemaakt. Vrouwen droegen sleehakken omdat die een grotere levensduur hadden. Ook de herenmode werd tijdens de Tweede Wereldoorlog ingeperkt. Tijdens deze periode moesten mannen afstand doen van manchetten, bretellen, vesten en broekzakjes (GLAMOURDAZE, online)

De kleding van utility had de benaming CC41 (burgerkleding 1941). Natuurlijk waren de mensen, vooral de vrouwen er niet tevreden over dat de kleding onder strikte beperking

stond. Daarom daagde de Engelse politicus *Hugh Dalton* (1887-1962)⁵¹ de Incorporated Society of London Fashion Designers, de Londense vereniging van mode-ontwerpers, uit om een prototype van praktische en ook mooie kleding te ontwerpen die in massaproductie vervaardigd kon worden. (FASHIONERA, online). Deze taak werd aan een groep couturiers onder wie *Digby Morton*, (1906-1983)⁵² en *Hardy Amies* (1909-2003)⁵³ toevertrouwd. Zij probeerden een stijlvolle maar eenvoudige mode te ontwerpen die vrouwen en mannen tijdens de oorlog konden dragen. Het ging om gematigde dagelijkse jurken, mantels en pakken die alle beperkingen volgden en ook geschikt waren voor alle seizoenen. In 1942 werden 32 modellen in 6 verschillende maten uitgebracht. Voor een betere propaganda van de nieuwe kleding verscheen een motto in Britse Vogue: ‘Ze zijn mooi. Ze zijn utility!’ In de loop van de oorlog werd het steeds moeilijker kleding te kopen. Het rantsoeneringssysteem werd veel strenger. Als een vrouw een nieuwe jurk wilde, dan moest ze 12 bonnen opofferen en mannen moesten voor een nieuw pak 18 bonnen geven. De Britse overheid beseftte dat deze situatie echt ingewikkeld was en kwam daarom met een nieuwe campagne in 1943: ‘Make Do and Mend’ (Maak en herstel) (MYLEARNING, online).

Er werden promotieposters, boekjes, en een reeks van educatieve folders met als hoofdpersonage *Mrs Sew and Sew* (mevrouw Naai en Naai) gepubliceerd. Deze pop gaf tips en adviezen hoe mensen kleding konden repareren, moderniseren of volledig zelf naaien. Tijdens de oorlog moesten de mensen erg creatief zijn. Kleding werd gemaakt van stoffen voor dagelijks gebruik als beddengoed en meubelstoffen. Vooral vrouwen gebruikten hun verbeeldingskracht om hun eigen mode te ontwerpen. Zelfs trouwjurken werden van vitrages gemaakt. Ook toen de Tweede Wereldoorlog tot een einde kwam, werd er verwacht dat de Britse bevolking nog steeds eenvoudige en praktische kleding droeg. Omdat het tekort aan grondstoffen voortduurde, moest de rantsoenering tot 1949 blijven. De utility-stijl duurde tot 1952 (Mackenzie, 2010, p. 77-79; GLAMOURDAZE, online).

---

⁵¹ Hugh Dalton was een beroemde Engelse econoom en politicus (HISTORYTODAY, online).

⁵² Digby Morton was een Ierse modeontwerper en belangrijke persoon van Engelse modewereld in periode 1930-1950 (FASHIONENCYCLOPEDIA, online).

⁵³ Hardy Amies was een beroemde Engelse ontwerper die voor Engelse koningin Elisabeth II haar officiële kleding heeft ontworpen (VOGUE, online).

Afbeelding 20. De pop van campagne 'Make Do and Mend' in 1943

4.3. New Look

Hoewel de gematigde mode na de Tweede Wereldoorlog aanhield, kwam *Christian Dior* op 12 februari 1947 met zijn schokkende modecollectie *Corolle* (bloemkroon). Zijn nieuwe jurken herinnerden aan bloemen in volle bloei. Spoedig daarna werd *Corolle* door de Amerikaanse hoofdredacteur van *Harper's Bazaar*, *Carnel Snow* (1887-1961)⁵⁴, *New Look* genoemd (HARPERSBAZAAR, online). De benaming *New Look* is echter een beetje onnauwkeurig omdat de stijl eerder een inspiratie op het verleden is en een terugkeer naar het korset. Daarom werd deze stijl door de Franse filosofe, schrijfster en feministe *Simone de Beauvoir* (1908-1986)⁵⁵ “*de lijfeigene elegantie*” genoemd. Wat waren de kenmerken van de *New Look*? Aan het begin van de jaren ‘50 waren de modellen van de *New Look* zeer vrouwelijk, decoratief en een beetje pompeus, en zeker niet praktisch en gematigd. De modellen van *Dior* waren ingewikkeld en hadden een vrouwelijk figuur met geïdealiseerde en vaak onnatuurlijke vormen. Een onderdeel van de modecollectie was het beroemde *Bar Suit* pak dat als het symbool van de *New Look* wordt beschouwd. Het vrouwelijke pak bestond uit

---

⁵⁴ Carnel Snow werkte als hoofdredacteur voor het Amerikaanse blad *Harper's Bazaar*. Zij beïnvloedde de modewereld voornamelijk in de jaren vijftig en zestig (HARPERSBAZAAR, online).

⁵⁵ Simone de Beauvoir was een beroemde Franse schrijfster, feminist en activiste. Zij had een grote invloed op het feminisme (BIOGRAPHY, online).

een getailleerd jasje en een iconische volle rok. Dior begon traditionele ontwerptechnieken in de mode opnieuw in te voeren. De taille was weer erg smal en door een korset aangetrokken. Een zachte schouderlijn benadrukte de boezem. Heupen waren vol en werden versterkt. Rokken waren geplooid en omvangrijk. Vrouwen begonnen hoge hakken te dragen. Dit gewaagde modelfiguur leidde tot grote verontwaardiging en verbazing. Voor modellen van Dior werden 23 meter stof voor één model gebruikt. (MERMUSEUM, online).

Ten tijde van de rantsoenering en een wreed tekort werd Dior voor zijn schandalige ongevoeligheid veroordeeld. Toen Dior de Verenigde Staten bezocht, werd hij door spandoeken met opschriften als *burn Dior* (verbrand Dior) of *down with Dior* (weg met Dior) verwelkomd. Enkele vrouwen, vooral feministen, weigerden de New Look te dragen. Volgens de vrouwen werd de vrouwenemancipatie door de New Look afgebroken en beperkt. Maar protesten waren nutteloos, want de New Look keerde in Parijs terug naar de eerste plaats. Binnen een jaar gaf hij de toon van de Westerse mode aan. De New Look was commercieel en gemakkelijk navolgbaar, als men zich de stoffen kon veroorloven. Modetijdschriften boden adviezen aan om de New Look goedkoop te kopiëren. Hoewel Christian Dior als grondlegger van de New Look wordt beschouwd, zijn er een aantal modeontwerpers zoals Edward Molyneux (1891-1974), Pierre Balmain (1914-1982), Jacques Fath (1912-1945) en Christobal Balenciaga (1895-1972) die ook probeerden meer vrouwelijke kleding opnieuw in de mode in te voeren. In de loop van de jaren '50 werd het extreme modelfiguur veranderd en begon men die door een minder gestructureerde lineaire stijl te vervangen. Deze verandering begon zelfs in de modellen van Dior te verschijnen (Máchalová, 2003, p. 85). Vanaf 1954 werden Y, H of A-lijn modellen in zijn collectie ingevoerd. In deze periode keerde Coco Chanel terug. Een van haar motieven was tegenwicht te geven aan de modellen van Dior. Volgens haar had hij geen begrip voor natuurlijke elegantie of comfort van vrouwen. Wegens haar collaboratie met de Nazi's was haar positie in Europa zeer gecompliceerd. Maar binnen twee jaren werd haar eenvoudige en chique cardigan opnieuw modern. Het was een voorbode van de wijzigingen die in de mode stonden te gebeuren. Nieuwe ontwerpen werden ook door *Christobal Balenciaga*⁵⁶ ingevoerd. In 1957 kwam hij met de zogenaamde *sack-dress*, dus een jurk met glooiende mouwen. Dit was een vooruitblik op de mode in jaren '60. (MACKENZIE, 2010, p. 81-83; Máchalová, 2003, p. 86-90).

---

⁵⁶ Christobal Balenciaga is één van de belangrijkste personen en vernieuwers in de mode geweest, want in jaren zestig werd door hem een nieuw vrouwelijk silhouet ingevoerd (METMUSEUM, online).

Afbeelding 21. Vrouw in de New Look jurk in 1947.

4.4. Het Neo-Edwardiaanse tijdperk

Na de Tweede Wereldoorlog kwamen er ook veranderingen in de herenmode. Kleermakers uit de beroemde Londense straat *Saville Row*⁵⁷ wilden de elitaire en nostalgische herenmode van het Edwardiaanse tijdperk doen herleven. Deze stijl paste precies rond 1900. Het modelfiguur werd door een slanke en gematigde elegantie gekenmerkt. Er werden goed passende jasjes met smalle schouders bij gedragen. Mantels met een fluwelen kraag werden met eenvoudige decoratieve knopen dichtgeknoopt. Broeken waren strak en op hoofd zaten enigszins verminderde bowlers. De algemene indruk werd door een wandelstok met een zilveren kop, stropdas en fijne leren handschoenen gevormd. Dit uiterlijk werd op de beroemde foto *New Mayfair Edwardians* vastgelegd. Deze foto werd in *Vogue* gepubliceerd en toonde alle belangrijke kenmerken: elitarisme, gematigheid, anglicisme en een neiging tot militarisme.

---

⁵⁷ Saville Row was Londense straat waar een aantal modewinkels waren die zich op herenmode specialiseerden. Een groot aantal van deze winkels bood kostbare, handgemaakte herenpakken (Mackenzie, 2010, p. 55).

Deze stijl was erg populair onder de lage landadel, jonge officieren van de Guards en mode arbiters als Cecil Beaton (1904-1980) en Neil Munro "Bunny" Roger (1911–1997). Vanaf 1953 kreeg deze stijl echter een ironische richting (Mackenzie, 2010, p. 90-91).

Deze poging om de waarden van de oude wereld te erkennen, werd uiteindelijk een stijl van de 'Teddy boys'. Dit is de naam voor jonge mannen uit de werkende klasse. Ze hadden een slechte reputatie. Meestal ging het om jonge mannen die tot straatbendes behoorden en kleine diefstallen pleegden. De Teddy boys hadden controversiële meningen zoals groot verzet tegen immigranten en ze identificeerden zich met de opvattingen van *Oswald Mosley* (1896-1980),⁵⁸ een Brits fascistisch politicus (EDWARDIAN TEDDYBOY, online; FASHIONERA, online).

De Teddy boys droegen een lange jas met een fluwelen revers, een regenpijpbroek met manchetten en platform schoenen (Creepers) die opnieuw in de mode kwamen rond 2009. De jas had een vierkante schoudervulling. Ze droegen eveneens een wit overhemd met een *Slim Jim* (dit was een zeer dunne stropdas) en een zonnebril. De Teddy boys kochten hun kleding niet bij de kleermakers uit Saville Row omdat ze daar niet de benodigde financiën voor hadden (EDWARDIAN TEDDYBOY, online, Mackenzie, 2010, p. 90-91).

Afbeelding 22. Teddy boys in 1954.

---

⁵⁸ Oswald Mosley was Engelse edelman en politicus die de fascistische ideologie ondersteunde (BRITANNICA, online).

4.5. Ontwikkeling van de mode in Tsjechië

De Tweede Wereldoorlog begon als gezegd in 1939 met de Duitse aanval op Polen. De situatie in het Protectoraat veranderde daardoor ook. Tijdens het Protectoraat werden de bepalingen van de bestaande Tsjechische Grondwet geschonden. Na verloop van enige tijd kwam het idee van de Duitsers om de Tsjechen te deporteren naar concentratiekampen en daarna te liquideren, omdat de Slavische volkeren als onrein werden beschouwd. Hoewel het bezettingsregime in Tsjechië hard was, was het niet te vergelijken met het regime in Polen (DEJEPIS, online)

In de loop van de tijd moest een groot aantal Tsjechen naar Duitsland vertrekken om de Duitse economie te ondersteunen. De toegang tot hoger onderwijs werd langzaam door de bezetters ingeperkt. In 1942 werden alle Tsjechischtalige universiteiten gesloten. Het culturele leven werd ondergeschikt gemaakt aan de belangen van de Duitse propaganda. Tsjechische boeken en de Tsjechische pers, radio en andere media werden door de Duitsers beperkt. De relatie tussen de Tsjechen en de Sudeten-Duitsers was zeer gespannen. Als Tsjechische inwoners in het Sudetenland bleven werden, ze als bevolking van de tweede categorie beschouwd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog kwamen er nieuwe categorieën voor de rantsoenering: Duitsers, Tsjechen en Joden. De Tsjechische boer moest een groter deel van zijn producten afgeven dan de Duitse boer. De Tsjechen werden benadeeld in hun dagelijks leven. Kort na de bezetting werden alle Joodse en communistische boeken verboden (SKOPMASEM, online).

Tijdens de Tweede Wereldoorlog begon de vervolging van de Tsjechische Joden, Roma en intelligentie. Volgens wat bekend is, werden tijdens de bezetting ongeveer 343.000 - 360.000 Tsjechoslowaakse burgers vermoord, waarvan er 265.000 - 270.000 Tsjechische Joden (90% van de nog in Tsjechië wonende Joden) waren. Helemaal aan het einde van de oorlog liep de Naziterreur volledig uit de hand. Mensen werden doodgeschoten en opgehangen alleen maar omdat ze verheugd waren over het naderende einde van de oorlog (CS-MAGAZIN, online).

De situatie in het Protectoraat werd steeds gespannener omdat het duidelijk was dat de oorlog niet lang meer zou duren. De bevrijding van Tsjechoslowakije werd voorbereid. Aan het begin van april 1945 kwamen de Sovjetroepen tot de grenzen van Moravië, Slowakije

was toen al helemaal bevrijd. In Tsjechië vormde zich een nationale opstand in een aantal steden. Ondertussen kwamen de Amerikaanse troepen op Tsjechisch gebied. Na een overeenkomst met het Sovjetleger bereikten de Amerikanen de drie steden Plzeň, Karlovy Vary en České Budějovice die op 5 mei 1945 werden bevrijd. Maar ze trokken niet verder. Op dezelfde dag begon de Tsjechische opstand in Praag. In Praag werd een groot aantal barricades opgeworpen. De situatie escaleerde en drie dagen later moesten de Nazi's capituleren. (DEJEPIS, online).

Na de Tweede Wereldoorlog leek alles goed en mensen keken uit naar de toekomst. De Tsjechoslowaakse regering werd opnieuw gevormd. De samenstelling van de regering werd, voordat de onderhandelingen begonnen, voorgesteld aan de vertegenwoordigers van het verzet in Londen. Sommige rechtse politieke partijen werden verboden en de centrumrechtse en linkse politieke partijen vormden het zogenaamde Nationale Front. Dit was een coalitie tussen toegestane partijen in Tsjechoslowakije. In deze periode vonden een landhervorming en een monetaire hervorming plaats. De rantsoenering bleef tot 1953 van kracht. Tijdens de verkiezingen in 1946 konden mensen voor de laatste keer uit meerdere politieke partijen kiezen, hoewel rechtse politieke partijen al verboden waren. Het resultaat van de verkiezingen was een overwinning voor de communisten in Tsjechië maar een forse nederlaag voor de communisten in Slowakije. Vanaf 1946 begonnen er geschillen te ontstaan tussen communisten en democraten. In het voorjaar van 1948 werden nieuwe verkiezingen uitgeroepen waarbij een daling van de invloed van de communisten werd verwacht. De communisten gingen daarom over op hardere maatregelen. Een agent van de *StB*⁵⁹ probeerde de leiders van de *ČSNS* er valselijk van te beschuldigen dat ze een staatsgreep hadden voorbereid. De communisten begonnen met intimiderende acties. De ministers van de democratische partijen dienden daarom ontslag in. Ze hoopten dat president Beneš het ontslag niet zou accepteren of dat er vervroegde verkiezingen zouden komen. Op 25 februari 1948 bezweek president Beneš echter voor de druk en accepteerde het voorstel van de communisten om de plekken van de afgetreden democratische ministers met communisten te bezetten. Dit was de definitieve overwinning voor de communisten. Het communistische regime begon langzaam vorm aan te nemen (SKOPMASEM, online; UNIUM, online).

---

⁵⁹ Státní bezpečnost (StB): Het ging om de Tsjechische geheime politie en geheime dienst van Tsjechoslowakije in de periode vanaf 1945 tot 1989 (TOTALITA, online).

Wat het Tsjechische mode betreft. In de loop van tijd verscheen de traditionele Duitse mode als *dirndls*⁶⁰ en witte kniesokken enz. in de Tsjechische mode. Het werd niet positief geëvalueerd en dit gevoel bleef natuurlijk alleen tijdens de Tweede Wereldoorlog. De mensen vestigden de aandacht op de traditionele Tsjechische mode en de mode van de voorgaande eeuw. Net als de cultuur begon ook de mode terug te kijken naar het verleden. In het verleden waren er een aantal kleine modewinkels en grote salons van Joodse eigenaars in Tsjechoslowakije die tijdens de Tweede Wereldoorlog werden gesloten. In de loop van tijd werd nieuwe maatregelen door Duitsers ingevoerd. Deze maatregelen omvatten alle landen onder bezetting of bestuur van het Derde Rijk. De Duitsers hadden speciale propaganda films. In de bioscopen konden vrouwen instructies zien hoe het mogelijk is om een mantelpak in een jurk te veranderen. Een rok werd uit herenpantalons genaaid.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het hoofdthema materiaalbesparing of spaarzaamheid van stoffen die later konden worden gebruikt. De kleding moest minstens twee seizoenen bruikbaar blijven en ze moest tijdloos, eenvoudig en onopvallend zijn. In de laatste jaren van de Tweede Wereldoorlog kwamen geen veranderingen in de Europese mode en dit betreft eveneens de ontwikkeling van de Tsjechische mode. Augustus 1944 werd door het begin van de totale oorlog gekenmerkt. De mode werd slechts een puur praktische en utilitaire zaak. Het meest belangrijke was ordelijkheid, netheid en zuiverheid en hoe men kleding kon repareren. De laatste maanden van de Tweede Wereldoorlog was een tijd van overleven en wachten. Geen veranderingen, geen nieuwe trends (Buriánová, 2003, 90-95).

Na de Tweede Wereldoorlog werd heel veel beperkt. Veel mode winkels, salons en bedrijven werden gesloten of absoluut vernietigd. Maar de kleermakers wilden dat Praag een centrum voor de Centraal- en Oost-Europa zou zijn. Volgens hen zou Wenen zijn invloed op de Centraal-Europese mode verliezen, want het was de hoofdstad van een overwonnen land en Parijs was te ver weg. In de loop van 1946 probeerden kleermakers zo snel mogelijk de Tsjechische mode opnieuw op te stellen. Ze bevorderden hun uniforme visie en propaganda van een nieuwe Tsjechische mode. Na een vergadering van de Tsjechoslowaakse ambacht richtten ze een promotionele commissie op. In 1946 en 1947 werden modeshows georganiseerd in Praag en ook in kleine steden. De modeontwerpers traden er als een gemeenschap op om hun eenheid te demonstreren.

---

⁶⁰ Drindl is een typische vrouwelijke klederdracht die in Oostenrijk en Duitsland wordt gedragen. Het bestaat uit meestal uit witte blouse, rok en schort (GERMANCULTURE, online).

De mode werd langzaam een politieke kwestie. Sommige politieke partijen begonnen hun eigen modetijdschrift te publiceren. De Tsjechoslowaakse communistische partij begon met het tijdschrift *Naše žena a svět kolem ní* (Onze vrouw en de wereld om haar heen). Dit tijdschrift oriënteerde zich meestal op eenvoudige functionele kleding voor vrouwen uit de werkende klassen. Hoewel het inspiratie door de Franse mode erkende, probeerde het tijdschrift alleen trends te publiceren die alle vrouwen in Tsjechoslowakije konden gebruiken. In de mode verscheen er inspiratie door de nieuwe trends uit Parijs en England. Maar de Tsjechische mode werd door een tekort aan stoffen beperkt. Veel textielbedrijven waren voor de wapenproductie gebruikt. Vanwege de politieke veranderingen werden ook textielbedrijven genationaliseerd. Veel hoogwaardige en ervaren Duitse werknemers waren ontslagen. Voor textielfabrieken was het onmogelijk om voldoende stoffen te produceren. In de nieuwe fase oriënteerde de regering zich op de export van stoffen en in de loop van tijd werd de binnenlandse markt door een tekort aan stoffen beperkt. Dit leidde tot de regulering van verbruik. Textielproducten begonnen in zeldzame en veel voorkomende te worden verdeeld. In de mode bleven dezelfde trends als voor de oorlog. In de mode verschenen er meer meer romantische elementen (Buriánová, 2003, 92-95). In de herenmode droegen mannen eenvoudige donkere kostuums met witte overhemden en een eenvoudige en elegante stropdas.

Dankzij Christian Dior werd de nieuwe dramatische stijl *New Look* in de mode ingevoerd. Maar de Tsjechische kleermakers en ontwerpers hadden andere problemen en belangen, want ze beseften dat dankzij de nieuwe politieke situatie hun bedrijven, zaken enz. in gevaar waren. In de modetijdschriften verschenen een ondersteuning voor een twee-jarenplan. Kleermakers en ontwerpers werden vaak met een politieke macht geconfronteerd die zich achter politieke acties verschool. Er was een overheids- en particuliere sector voor de Tsjechische mode. Genationaliseerde bedrijven maakten een grote hoeveelheid slechte kwaliteit en goedkope kleding aan en ze werden concurrenten van kleine modebedrijven. De ontwikkeling van mode in de periode van 1945 – 1947 was het begin van de desintegratie van de structuren van Tsjechische mode. In het jaar 1947 kwam een nieuwe beperking: een luxe toeslag voor luxe en kwaliteitsstoffen, kleding, modeaccessoires enz. Maar dan kwam de communistische machtsovername van februari 1948 en dat was de fatale klap voor de ontwikkeling van de Tsjechische mode. Er werd een nieuwe sociale orde ingesteld en privé-bedrijven werden genationaliseerd. De mode was niet een bijzondere sociale vorm maar een

uitdrukking van sociale situatie en houding. De nieuwe regering zag in de mode een overbodige luxe, die in tegenspraak was met het communistische regime. Dankzij gestuurde maatregelen werd de ontwikkeling van de Tsjechische mode bijna gestopt en moest 41 jaren op een nieuw begin te wachten. (Hlaváčková, 2000, p. 9-23).

4.6. Ontwikkeling van de mode in Nederland

Zoals we hebben gezien, werd Nederland op 10 mei 1940 door het Duitse leger aangevallen maar Nederland probeerde tegen Duitsland te vechten. De Duitse aanval op Nederland was een onderdeel binnen de operatie *Blitzkrieg*. Dat betekent letterlijk *bliksemoorlog*. De basis van deze operatie was om zo snel mogelijk alle belangrijke knooppunten van de vijand te bezetten. De grote aanval werd door de Luftwaffe uitgevoerd omdat de Luftwaffe geen verzet in het Nederlands luchtruim ontmoette. Tijdens de aanval op Nederland werden eerst parachutisten gebruikt om cruciale knooppunten te bezetten. De Nederlandse militairen met onvoldoende en verouderde wapens waren niet voorbereid op een dergelijke aanval. Ze konden zich ook niet met de sterkte van het Duitse leger vergelijken. Toch werd het Duitse leger met aanzienlijke weerstand geconfronteerd. Nederlandse grondtroepen vernietigden een aantal Duitse vliegtuigen die ze voor de geplande invasie in Groot-Brittannië nodig hadden. Niettemin hebben de Duitse troepen snel opgerukt. Binnen vier dagen hadden Duitsers de controle over het grootste deel van het oosten van het land, maar niet over de grote steden in het westen. Op 14 mei 1940 werd Rotterdam door Duitsers gebombardeerd. Het doel was om Duitse militaire formaties onder te steunen en het Nederlandse verzet te verzwakken. Hoewel eerdere onderhandelingen tot een tijdelijke onderbreking hebben geleid, vernietigde het bombardement bijna het gehele historische centrum. Bijna negenhonderd burgers werden gedood en 30.000 mensen werden dakloos. Duitsers begonnen te dreigen dat ze ook Utrecht, Amsterdam en Den Haag konden bombarderen. Nederland capituleerde de volgende ochtend vroeg (ENTOEN, online; TWEEDEWERELDOORLOG, online).

De Sudetenduitser Arthur Seyss-Inquart (1892-1946)⁶¹ werd Rijkscommissaris van Nederland en de secretarissen-generaal bleven onder hem te werken. Adolf Hitler wilde zijn ideologie in Nederland te implementeren. Na de Nederlandse capitulatie konden de Duitse

---

⁶¹ Arthur Seyss-Inquart was een nazi-politicus, Oostenrijkse bondskanselier, advocaat en tijdens de Tweede Wereldoorlog werd hij gouverneur in Oostenrijk en rijkscommissaris in Nederland (HISTORIEK, online).

troepen Nederlandse schepen gebruiken. Veel bedrijven werken samen met bezetters om hun positie te verbeteren. Veel inwoners vertrokken naar Duitsland om hun succes te beproeven. Tijdens de bezetting werden veel nieuwe vacatures gecreëerd. Nederland kreeg een economische opleving. Maar in de loop van tijd begonnen nieuwe beperkingen in Nederland te worden ingevoerd. Meer en meer goederen konden mensen alleen op rantsoenering ontvangen. Benzine werd zeldzaam en later in de zomer werden benzinepompen gesloten. Tijdens de zwarte markt bloeide markant. Duitsers concentreerden zich op de groei van bedrijven die voor de oorlogsvoering direct en indirect nodig hadden. Daarom moesten veel andere bedrijven hun deuren sluiten. De Jodenvervolgung begon meer en meer intensief te worden. Tijdens de bezetting werden ongeveer 100 000 of 101 000 Joden vermoord. Duitsers wilden hun propaganda overal verspreiden. Nederlandse kunstenaars moesten lid van speciale bond, de *Kultuurkamer*⁶² worden. Studenten moesten loyaliteitsverklaringen ondertekenen (ISGESCHIEDENIS, online; ARCHIEVENWO, online).

De winter 1944/1945 werd één van de slechtste periodes voor Nederland. Deze werd door grote honger gekenmerkt en werd de Hongerwinter genoemd. In deze periode stierven 20 000 personen wegens een tekort aan voedsel. Hoewel pers en radio, kranten door een censuur werden gecontroleerd, ontvingen de inwoners nieuws. In juni 1944 landden de geallieerden in Normandië en eind 1944 werd het grootste deel van Zuid-Nederland bevrijd. Maar andere delen moesten op het volgende jaar nog wachten. In lente 1945 gingen de gevechten door. Uiteindelijk capituleerde Duitsland op 4 mei 1945 voor Nederland, Sleeswijk-Holstein, Noordwest-Duitsland en Denemarken (WIKIKIDS, online; ARCHIEVENWO, online).

Na de Tweede Wereldoorlog moest Nederland handelen omdat tijdens oorlogsgeweld groot deel van de infrastructuur zoals wegen, spoorwegen en bruggen is vernietigd. Nederland moest ook de economie opnieuw creëren. Veel bedrijven waren kapot maar aan het einde van jaren vijftig was het duidelijk dat Nederlandse economie begon opnieuw te groeien. Tijdens de jaren 1945 tot 1950 hebben mensen in Nederland massaal getrouwd en daarom bestond er een enorme geboortegolf in Nederland. Vanaf 1945 tot 1946 werden er twee miljoen kinderen geboren (ENTOEN, online)

---

⁶² De Kultuurkamer was een Naziorganisatie die tentoonstellingen exposities en tentoonstellingen organiseerde en granten en subsidies versterkte. Joodse kunstenaars mochten geen lid worden van de Kultuurkamer (ENSIE, online).

Na de oorlog had een verzuiling nog invloed op dagelijks leven van mensen. Sommige mensen geloofden dat de zuilen na de oorlog zouden verdwijnen maar het tegendeel was waar. De zuilen werden aan een eigen school, een eigen krant, een eigen omroep, een eigen politieke partij gekoppeld. Protestanten streefden naar hun eigen sportclubs.

Maar de jaren zestig en de verandering van de maatschappij brachten ook de ontzuiling. Christelijke waarden en normen vochten tegen de nieuwe sexuele revolutie. Dankzij de introductie van de televisie-uitzendingen konden mensen uit verschillende zuilen met elkaar in contact brengen. De invloed van de zuilen begon te verminderen (ISCHECHIEDENIS, online; SCHOOLTV, online).

Wat gebeurde met de Nederlandse mode tijdens deze periode. Tijdens de Tweede Wereldoorlog bijna geen veranderingen in de mode vond plaats. Vrouwen droegen eenvoudige, donkere en elegante kleding. Tijdens de oorlog moesten ook Nazi's bepaalde maatregelen treffen. Herenmodepakken konden slechts 26% wol bevatten. Met een steeds slechtere situatie werd een rantsoenering geïntroduceerd. Deze beperkingen hadden natuurlijk een directe impact op de mode. Luxe kleding, bonten en zeldzame kanten werden verboden. Er werd verwacht dat de inwoners van Nazi-Duitsland hun bontmantels overhandigden om nazitroepen aan het Oostfront te helpen. In de loop van de tijd begonnen jurken er aftands uit te zien. Mensen zouden nieuwe jurken aan moeten schaffen, maar door de rantsoenering was het bijna onmogelijk nieuwe kleding of stoffen te kopen. Daarom was verstellen de enige optie voor de meeste inwoners in Nederland. Wegens een tekort aan stoffen werd het combineren van kleding cruciaal. Eenvoudige, lichte en gladde stoffen werden vaak met gebloemde, gestreepte en geruite materialen gecombineerd. Ook de combinatie van twee tinten van dezelfde kleur was echt modern. Oude jurken en blouses met een fijn patroon werden als voering gebruikt. Uit verschillende stoffen werden de meest voorkomende manchetten en kragen vervaardigd. Resten van mantels werden als sluiting van een rok of een extra zakje aan een jasje gebruikt. In deze periode gebruikten vrouwen andere methoden dan doorstikken of plooiën om hun kleding te veranderen omdat deze methoden hielpen om naden te vermommen die na het lostornen ontstonden (CULTUURWIJS, online; TEUNISSEN, J. & DE BAAN, 2006, p.7-8).

Maar het interessant is dat tijdens de Tweede Wereldoorlog de carrière van Karel Meuwese begon. Hij was wel bekend als Charles Montaigne. Hij was de eerste Nederlandse

couturier die een internationale klantenkring opbouwde. Maar wie was Karel Meuwese alias Charles Montaigne? Karel Meuwese (1900-1988) kreeg een kleermakersopleiding in Brussel en daarna ook bij het modehuis Creed. In 1923 begon hij bij de couturière Madeleine Vionnet (1876-1975) te werken. Maar vanwege de Tweede Wereldoorlog moest ze haar salon sluiten. Daarna begon Karel Meuwese zijn eigen modehuis op te stellen. Hij veranderde zijn naam in Charles Montaigne. Hij was niet bezig met een vernieuwing van de mode maar zijn modellen waren elegant en vrouwelijk. Tot zijn klanten behoorden meestal rijke mensen in Frankrijk, Nederland en België. Hij ontwierp een pak voor koningin Juliana tijdens haar bezoek in New York in 1952. Charles Montaigne was een slimme zakenman. Hij opende ook een boetiek met goedkopere kleding die meer klanten konden kopen. Hij was niet tevreden met beperkte opleiding voor kleermakers in Nederland daarom besloot hij zijn eigen school te openen. Zijn 'École de Couture Charles Montaigne' werd in Amsterdam opgericht. Later organiseerde hij er korte tijd ook den in Rotterdam. Eerst had hij Franse leraressen en later kwam hij naar Nederland om zijn ervaringen te delen. Zijn opleiding volgden Nederlandse couturiers bijv. Liesbeth Rooyaards en Rob Kröner. Ook Frans Molenaar werkte aan de salon als een stagiair 1958. Maar in 1972 sloot hij zijn modehuis en drie jaar later verkocht hij zijn school TEUNISSEN, J. & DE BAAN, 2006, p.150)."

De naoorlogse jaren voor 1950 werden nog steeds door rantsoenering en tekorten beïnvloed. Maar in de loop van tijd wilden mensen de verschrikkingen van de oorlog vergeten. In jaren vijftig bleef de Nederlandse mode nog steeds beïnvloed door de Parijse stijl daarom was de New Look van Christian Dior onder de vrouwen echt populair. Toch begon in jaren vijftig de eigen ontwikkeling van de Nederlandse mode. Max Heymans en Ferry Offerman behoorden tot de eersten die een reputatie als couturier in Nederland begonnen te opbouwen (DOORTJE-VINTAGE; online; TEUNISSEN, J. & DE BAAN, 2006, p.7).

Ferry Offerman (1909-1985 of 1987) kwam uit Duitsland en richtte zijn couture kledingbedrijf op in Amsterdam. Hij was een succesvol zakenman en ontwerper die door de Franse couturiers geïnspireerd werd. Hij ging regelmatig naar modeshows in Parijs. Hij was de eerste modecouturier die mode geïnspireerd op de New Look invoerde in Nederland. Zijn eigen stijl begon zich na de oorlog te ontwikkelen. Hij wist wat het grote publiek wilde en daarom waren zijn collecties heel succesvol. Vanaf 1946 organiseerde hij samen met Max Heymans regelmatig modeshows in het Amsterdamse Hotel Victoria. Heymans zorgde voor de hoeden en Offerman voor de kleding. Deze samenwerking tussen Heymans en Offerman

was interessant omdat ze concurrenten waren en de Joodse Heymans een afkeer had van de Duitser Offerman. Maar wisten ze dat hun samenwerking aan een breed publiek trok. In de jaren zeventig werden de modellen van Offerman als ouderwets bestempeld. In 1969 stopte hij zijn carrière en vertrok naar Spanje (Jos Teunissen Els de Baan, 2003, p. 72).

In de naoorlogse periode werd *Max Heymans* (1919-1997) als één van de belangrijkste personen beschouwd. Hij begon zijn carrière als hoedenmaker in Amsterdam, waar hij in 1938 zijn eerste hoedensalon opende. Vanaf begin jaren vijftig ontwierp hij ook eigen kleding. Hij werd door de Parijse couture geïnspireerd. Hij citeerde graag de woorden van zijn moeder: “*Iedereen leeft van kopiëren en imiteren. Daarom is altijd alles precies zo, maar héél anders*” (NIW, online). Aan het einde van jaren vijftig werkte Max Heymans als ontwerper voor Hirsch & Cie. Die samenwerking was succesvol maar eindigde al in 1962, want Max Heymans besteedde te veel geld. Maar Max Heymans bleef veel geld aan zijn eigen collecties spenderen. Zijn saloonpresentaties werden gekenmerkt door gouden stoeltjes, mannequins die nummers van modellen toonden en een ladyspeaker/ladyspeakers. Hij had twee keer in het jaar een nieuwe collectie. Max Heymans had dikwijls financiële problemen daarom werden collecties vaak door zijn vrienden gefinancierd. Hij was heel actief tot de jaren negentig. Tijdens zijn carrière creëerde hij 8000 creaties. Zijn modellen werden zowel chic en elegant als een beetje dramatisch beschouwd. Daardoor was hij heel populair in de kunst- en theaterwereld. Conny Stuart, Mary Dresselhuys, Alexandra Radius en Ank van der Moer behoorden tot zijn clientèle. In de jaren zestig ontwierp hij hoeden voor prinses Beatrix (Jos Teunissen, Els de Baan, 2003, p. 83).

In de latere jaren (van de 20e eeuw) kunnen we zien dat de Nederlandse mode zich snel ontwikkelde. In Amsterdam werd door Marijke Koger (1965) en Josje Leeger (1943-1997) de eerste boetiek geopend die zich op Nederlandse popmuziek concentreerde. In de loop van de tijd werden er meer en meer kleine boetiëks geopend die hun eigen stijl presenteerden. In 1967 kreeg de ontwerper Marielle Bolier (1942) internationale aandacht omdat ze een bikini zonder harde cups ontwierp. In deze periode nam de populariteit van Max Heymans toe. In hetzelfde jaar begon Frans Molenaar (1940-2015) zijn eigen brand *Frans Molenaar Couture* te ontwerpen. Hij had grote ervaring als stagiair bij Charles Montaigne in Parijs en daarna werkte hij bij het modehuis van Nina Ricci. In deze periode begon ook zijn invloed op de Nederlandse mode te stijgen. In de jaren zestig begon ook de modewereld zich meer met de kunstwereld te verbinden. In 1965 werd het blad *Avenue* opgericht, dat zich op de

internationale wereld, mode, reizen en andere culturen focuste. De internationale publicatie van dit blad werd steeds groter. De Nederlandse mode ontwikkelde zich heel snel. Er kwamen meer ontwerpers waaronder Nico Verhey, Jan Taminiau (1975), Pieke Stuvet, Saskia van Drimmelen (1968), het modemerk Mexx en het modehuis Viktor & Rolf. De Nederlandse mode was (en is) anders en niet bang om te shockeren (Jos Teunissen Els de Baan, 2003, p. 69).

Conclusie

Het doel van deze scriptie was om de culturele en historische ontwikkeling van de mode in Tsjechië en in Nederland te beschrijven en te vergelijken, namelijk vanaf de tweede helft van 19^e eeuw tot de jaren vijftig van de twintigste eeuw.

In deze scriptie werd een antwoord gegeven op de volgende vragen: Op welke manier is de ontwikkeling van mode in Nederland en in Tsjechië verbonden met historische en culturele veranderingen in deze landen? Zijn er gemeenschappelijke kenmerken tussen de Tsjechische en de Nederlandse mode? In welk van deze twee landen is de ontwikkeling opvallender?

Deze scriptie is in 5 hoofdstukken verdeeld. In elk hoofdstuk bevat subhoofdstukken. Elk hoofdstuk oriënteert zich op een bepaalde periode en tegelijkertijd werd er situatie en ontwikkeling van de mode beschreven. Het eerste hoofdstuk concentreert zich op de ontwikkeling van mode van de tweede helft van de 19^e eeuw tot het begin van de Eerste Wereldoorlog. Deze periode kenmerkte zich door industrialisatie, wetenschappelijke uitvindingen en sociale veranderingen. De belangrijke kunststroming van de tweede helft van de 19^e eeuw was de romantiek die zich door melancholie, nadruk op gevoelens en dromen kenmerkte. De typische romantische mode wordt gekenmerkt door kanten, linten en fijne patronen zoals kleine bloemetjes. Het silhouet is eenvoudig en vrouwen dragen korsetten en crinolines. In de herenmode domineerde het pak met de geaccentueerde taille. Een belangrijke figuur van de negentiende-eeuwse mode was CH. F. Worth, een uitvinder van de *haute couture* en stichter van het eerste couturehuis. Een andere kunststroming die zich aan het einde van de 19^e eeuw ontwikkelde was de Jugendstil. Hoewel deze stroming eerder invloed had op de architectuur en decoratieve kunsten, uitte die zich ook in mode, namelijk in accessoires en juwelen. Kunstenaars van de Jugendstil gebruikten asymmetrische compositie met een tweedimensionaal karakter en motieven zoals bloemen, vogels, wolken enz. Aan het einde van de 19e eeuw vormde zich in Frankrijk *la belle époque*. In die periode bloeide de economie op en het dagelijks leven werd door wetenschappelijke uitvindingen, industrialisatie en een algemeen welzijn beïnvloed. De vrouwelijke mode kenmerkte zich door een eenvoudige silhouet, het korset en de romantische blouse met fijne patronen. De grote crinoline werd door crinolette vervangen. Mannen droegen eenvoudige pakken in donkere kleuren met minimalistische patronen en de hoed. De Nederlandse mode van het einde van de

19^e eeuw is wat de buitenlandse invloeden betreft door Parijs beïnvloed, hoewel de Nederlanders, in tegenstelling tot de Parijzenaren, een eenvoudigere stijl zonder pompeuze decoraties behielden. In Nederland werd bijvoorbeeld nog dikwijls de klederdracht gedragen. De eenvoud en het conservatisme waardoor de Nederlandse mode gekenmerkt was, waren nauw verbonden met de kerk die toen nog een grote functie uitoefende in de maatschappij. In de tweede helft van de 19^e eeuw werden modehuizen zoals *Maison Hirsch & Cie* en *C&A* opgericht. *Maison Hirsch & Cie* die de eerste modeshow in Nederland organiseerde, werd eerder op de kostbare kleding en accessoires uit Parijs gericht. De doelgroep van dit modemerken waren voornamelijk Nederlandse vrouwen uit hogere kringen die Parijse mode bewonderden. Het synoniem van eenvoudige, praktische en betaalbare kleding daarentegen was *C&A*, het tot op heden bestaande en succesvolle modemerken. De Tsjechische mode in die tijd werd niet zozeer door *la belle époque* beïnvloed zoals dat het geval was in Nederland. Ook speelde de kerk niet zo'n grote rol in de Tsjechische maatschappij. De katholieke kerk in de Oostenrijkse monarchie waartoe de Tsjechische landen tot het einde van de Eerste Wereldoorlog behoorden, was onder de invloed van de welgestelde adel met een rijke mode smaak. In Tsjechië bestond een groot aantal kleine modesalons. Elke kleine stad had zijn eigen modewinkel. Dit is begrijpelijk omdat distributie en verkoop van verschillende stoffen niet moeilijk was dankzij een groot aantal textielbedrijven. Tegen het einde van de 19^e eeuw werd in de Tsjechische mode kleding voor verschillende activiteiten zoals wandelen of lacrosse ingevoerd. In de jaren twintig van de 20^e eeuw werd mode door de Franse couturier Paul Poiret beïnvloed. Hij heeft het tot die tijd veelgebruikte korset afgeschaft waardoor zijn modellen een minder gedefinieerd taille hadden. Zijn typische kleding had oriëntaalse elementen. Ook voerde hij de tulband in in de vrouwenmode. Toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak, was de ontwikkeling in de mode gestopt. De kledingvoorschriften voor vrouwen zijn grondig veranderd. De vrouwenmode tijdens de oorlog was praktischer gericht omdat vrouwen vaak de voorheen typische mannenbanen moesten uitvoeren. Er werden strompelrokken en A-lijn rokken gedragen. Herenmode kenmerkte zich door uniformen omdat meeste mannen op fronten vchten. Er werd vooral donkere kleding gedragen.

In het tweede hoofdstuk zijn de ontwikkelingen van mode na de Eerste Wereldoorlog beschreven. In deze periode wordt de mode sterk beïnvloed door de beginnende vrouwenemancipatie. In vele landen, inclusief Tsjechië en Nederland kregen de vrouwen kiesrecht. De belle époque was voorbij en vrouwen verlangden in de mode weer naar

bleekheid en somberheid. Kleding was vooral eenvoudig met niet te ingewikkelde lijnen. Er wordt ook een uniseks kleding gedragen en in de vrouwenkledij werden ook mannelijke elementen verwerkt. Vrouwen droegen vaak een korte kapsel. Jurken en rokken zijn verkort en de taille versmald. In deze periode begon Coco Chanel haar beroemde modellen te ontwerpen. De hoofdfiguur van de Nederlandse mode vlak na de Eerste Wereldoorlog was Joan Praetorius, vaak genoemd als de eerste Nederlandse couturier. Zijn mode is sterk beïnvloed door Parijs waar hij studeerde. Hoewel de trend in de jaren twintig een slank silhouet was, ontwierp Praetorius eerder modellen voor meer mollige vrouwen. Ook ontwierp hij modellen voor koningin Wilhelmina, prinses Juliana en koningin-moeder Emma. Zijn carrière, net zoals de ontwikkeling van de Nederlandse mode in het algemeen, is echter met het begin van de crisisjaren gestopt. Ook de doorsnee Tsjechische vrouw voldeed niet aan het ideaal van de jaren twintig dat door de jongensachtige figuur gekenmerkt was. De Tsjechische vrouwen met een Slavische figuur, dus een vollere boezem en rondere heupen droegen eerder wijdere jurken met een sterk gedefinieerde taille. Tsjechische vrouwen keken op naar de first lady Charlotta Garrigue-Masarykova. Ze bewonderden haar eenvoudige en conservatieve stijl. In de mode kwamen eenvoudige geometrische details voor. Vrouwen, vooral jonge meisjes, begonnen broeken te dragen, een symbool van de groeiende emancipatie.

Het derde hoofdstuk beschrijft de ontwikkelingen in mode tijdens de economische crisis en de Tweede Wereldoorlog. De slechte economische situatie in heel Europa weerspiegelde zich ook in de mode. Vele goederen en materialen waren zeldzaam waardoor ontwerpers een tekort aan stoffen hadden. Zelfs in Parijs, Mekka van de mode, ontbraken stoffen. Vrouwen droegen een eenvoudige blouse met rok die ze makkelijk met elkaar konden combineren. Kleuren waren voornamelijk donker zoals bruin, grijs of zwart. In deze periode begon eveneens bewondering voor Hollywood. Mensen kwamen naar de bioscoop om de nieuwe trends te bekijken en de stijl van actrices en acteurs te imiteren. In de tweede helft van de jaren dertig had ook het surrealisme een invloed op de mode. De belangrijke persoon van deze stroming was Elsa Schiaparelli die bijzondere patronen en materialen zoals aspirine tabletten of handschoenen op haar modellen plakte. Tijdens de Tweede Wereldoorlog stagneerde de ontwikkeling van mode nog veel meer. Vele modehuizen en textielbedrijven waren gestopt. Net zoals tijdens de Eerste Wereldoorlog was ook de mode van de Tweede Wereldoorlog sterk praktisch gericht en door eenvoud gekenmerkt. Wegens het tekort aan materialen werd er vaak geïmproviseerd. Er waren bijvoorbeeld mantels uit de stoffering of

avondjurken uit gordijnen gemaakt. Dit gold ook voor de mode in Nederland. Deze bleef nog steeds eenvoudig en conservatief. In deze periode begon de carrière van Charles Montaigne. De Tsjechische vrouwen daarentegen gaven in de jaren dertig voorkeur aan meer romantische en vrouwelijke kleding die kenmerken had van la belle époque. Rokken werden korter en voller. De taille moest de boezem en de heupen benadrukken. De vrouwelijkheid werd ook uitgedrukt door het lange haar. Tijdens de Tweede Wereldoorlog en tijdens de bezetting van Nazi's werden zowel de textielbedrijven als de kleine modewinkels in Tsjechië gesloten. Nazi's wilden de Tsjechische mode veroveren. De Engelse en Franse bedrijfsnamen waren naar Tsjechisch en Duits vertaald. De traditionele Duitse mode als *dirndls* en witte kniesokken verschenen in de Tsjechische mode.

Ook na het einde van de Tweede Wereldoorlog bleef de mode ontwikkeling door een tekort aan stoffen en financiën beperkt. De naoorlogse mode was zowel praktisch als gematigd. Een uitzondering daarop was Christian Dior met zijn schokkende mode collectie Corolle, later als New Look benoemd. De modellen van Dior waren ingewikkeld. Dior begon traditionele ontwerptechnieken in de mode opnieuw in te voeren. Een taille was weer erg smal en door een korset aangetrokken. De pompeuze mode van de New Look begon langzaam de meer eenvoudige mode van de jaren zestig te vervangen. De Nederlandse mode die vooral in de jaren na oorlog praktisch en eenvoudig was, begon zich langzamerhand meer de profileren. Een belangrijke persoon van de naoorlogse periode was Max Heymans die zijn carrière als hoedenmaker begon. Zijn werk werd door de Parijse couture geïnspireerd. Hij was beroemd voor zijn modeshows die zeer kostbaar en pompeus waren. Ook in Tsjechië werd er aan het einde van de jaren vijftig gestreefd om de Tsjechische mode opnieuw te stellen. Door de politieke veranderingen, namelijk de communistische omwenteling in 1948 zijn deze pogingen echter mislukt. De privé textielbedrijven en textiel winkels werden gesloten of genationaliseerd. De inspiratie door de buitenlandse mode was niet wenselijk.

Als we naar onze geschiedenis en de ontwikkeling van mode kijken is het duidelijk dat alle wetenschappelijke uitvindingen, ontwikkelingen of sociale veranderingen in de mode weerspiegelen. Elke mode stijl of kunststroming had eigen historische achtergrond.

De Tsjechische en Nederlandse mode hadden een aantal gemeenschappelijke kenmerken. Zowel de Nederlandse als de Tsjechische mode kenmerkten zich door eenvoudige stijl. In de tweede helft van de 19^e eeuw tot jaren vijftig van de 20^e eeuw werden zowel de

Tsjechische als de Nederlandse mode door Wenen en Parijs beïnvloed. Wij moeten ook rekening houden met de feit dat beide landen in Europa liggen waardoor hun mode ontwikkeling een vergelijkbare cursus had.

Als we naar ontwikkeling van de mode in beide landen kijken is het moeilijk te definiëren welke ontwikkeling meer opvallender was, omdat beide landen een verschillende geschiedenis hadden. In Tsjechië was een grote traditie van verwerking stoffen. Dankzij grote distributie van stoffen was het makkelijker voor Tsjechische ontwerpers of naaisters om een bepaalde stof te kopen. Maar in Nederland waren voornamelijk textielbedrijven die op lakens georiënteerd eveneens distributie van stoffen was nog steeds ingewikkeld. Maar in de loop van tijd begon de ontwikkeling van de Nederlandse mode stijgen en ook de Nederlandse economie groeide. Daarom werd de distributie beter. Deze ontwikkeling begon vooral rond jaren zestig in Nederland. Dit is interessant omdat dankzij politieke situatie begon Tsjechische ontwikkeling van mode te stagneren. Communisten wilden grote centralisatie van de Tsjechische modewereld. Een groot aantal mode salons werd gesloten en de Tsjechische kledingfabrieken werden in de stad Prostějov gecentraliseerd. Eveneens werd ook een groot aantal kledingstukken voor Rusland geproduceerd. Het is ook interessant dat de verzuiling een effect op de mode ontwikkeling in Nederland had. Zoals we al weten, was de Nederlandse maatschappij in bepaalde zuilen (protestantse, sociaal-democratische, katholieke en liberale) verdeeld. Bijvoorbeeld had de protestantse zuil meer voorschriften dan andere zuilen. In de protestantse zuil drogen vrouwen meer donkere, eenvoudige en conservatieve kleding. Het andere interessante feit is dat in Tsjechië een groot aantal kleine modesalons of kledingbedrijven waren die zijn eigen kleding produceerden maar in Nederland werd aanvankelijk kleding in Parijs geproduceerd en in de loop van tijd begonnen Nederlandse modeontwerpers hun eigen kleding te ontwerpen en produceren. Dus de modeontwikkeling van beide landen had zowel gelijke als verschillende elementen die een invloed op hun mode ontwikkeling bevatten.

Bronnen

Geschreven boeken

[1] BURIANOVA, M. *Móda v ulicích protektorátu Život-oděv-lidé*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-5020-0

[2] DE LEEUW, K.P.C. *Kleding in Nederland 1813-1920 - Van een traditioneel bepaald kleedpatroon naar een begin van modern kleedgedrag*. Hilversum: Verloren, 1992. ISBN 9789090042480

[3] MACHALOVÁ, J. *Dějiny odívání - Móda 20. století*. Praha 1: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-587-0

[4] MACKENZIEOVÁ, M. *...ismy - Jak chápat módu*. Praha 9: Slovart, 2010. ISBN 978-80-7391-399-1

[5] RAPPORT, M. *Evropa devatenáctého století - Cesta k demokracii i nejhorším totalitním režimům, jaké kdy Evropa zažila*. Praha: Vyšehrad spol. s.r.o., 2011. ISBN. 978-80-7429-061-

[6] KÁRNÍK, Z. *Malé dějiny československé*. Praha: Dokořán, 2008. ISBN. 978-80-7363-146-8

[7] TEUNISSEN, J. & DE BAAN, E. *Mode In Nederland*. Houten: Terra B.V., 2006 ISBN10: 9058974685 ISBN13: 9789058974686

[8] UCHALOVA, E. *Česká móda 1918-1939 - Elegance první republiky*. Praha: Olympia, 1996. ISBN 80-7033-424-X

[9] VAN DER HORST, H. *Dějiny Nizozemska*. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN: 80-7106-487-4

Internetbronnen

Alternatief kostuum. (z.d.). *mousseline*. Geraadpleegd op 22 april 2017 via <http://www.alternatiefkostuum.nl/lexicon/m.php>

Angryangryagnes. (2015, mei 18). *Flapper*. Geraadpleegd op 22 april 2016 via <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=Flapper>

Architectwonen. (z.d.). *De 5 Jugendstil steden van Nederland*. Geraadpleegd op 22 april 2016 via <http://www.architectwonen.nl/de-5-jugendstil-steden-van-nederland/>

Artmuseum. (2008, december 25). *Amedeo Modigliani*. Geraadpleegd op 15 maart 2016 via http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=598

Ashmore, S. (z.d.). *Liberty & Co*. Geraadpleegd op 21 december 2015 via <http://fashion-history.lovetoknow.com/fashion-clothing-industry/liberty-co>

Austria-Forum. (z.d.). *Secession*. Geraadpleegd op 20 december 2015 via <http://www.aeiou.at/aeiou.encyclp.s/s477719.htm;internal&action= setlanguage.action?LANGUAGE=en>

Belgium (z.d.). *De Opstand*. Geraadpleegd op 16 april 2016 via http://www.belgium.be/nl/over_belgie/land/geschiedenis/belgie_vanaf_1830/ontstaan_en_groei/opstand

Belgium (z.d.). *België als onafhankelijke staat*. Geraadpleegd op 17 april 2016 via http://www.belgium.be/nl/over_belgie/land/geschiedenis/belgie_vanaf_1830

Bellis, M. (2016, januari 01). *The History of the Brassiere - Mary Phelps Jacob and the Brassiere*. Geraadpleegd op 18 januari 2016 via <http://inventors.about.com/od/bstartinventions/a/brassiere.htm>

Biography (2016, august 16). *Simone de Beauvoir Biography.com*. Geraadpleegd op 7 juli 2017 via <https://www.biography.com/people/simone-de-beauvoir-9269063>

Biography.com Editors. (2016, februari 20). *Coco Chanel Biography*. Geraadpleegd op 2 april 2016 via <http://www.biography.com/people/coco-chanel-9244165>

Biographyonline. (z.d.). *Biography Salvador Dali*. Geraadpleegd op april 2016 via <http://www.biographyonline.net/artists/salvador-dali.html>

Britisch Library. (n.z.). *Make Do and Mend*. Geraadpleegd op 25 juli 2016 via <http://www.bl.uk/learning/timeline/item106365.html>

Britannica. (z.d.). *Sir Oswald Mosley, 6th Baronet*. Geraadpleegd op 13 mei 2017 via <https://www.britannica.com/biography/Sir-Oswald-Mosley-6th-Baronet>

- Craven, J. (2008, april 22). *Hardy Amies*. Geraadpleegd op 25 juli 2016 via <http://www.vogue.co.uk/article/hardy-amies-biography>
- Cultuurwijs. (2004, 19 maart). *Kleding tijdens de Romantiek: 1830 – 1860*. Geraadpleegd op 2 december 2015 via <http://www.cultuurwijs.nl/nwc.rijksmuseumamsterdam/cultuurwijs.nl/i000702.html>
- ČTK. (2012, juli 22). *Historie oděvního průmyslu v Prostějově*. Geraadpleegd 15 augustus 2016 via <http://www.denik.cz/ekonomika/odevni-prumysl-v-prostejove-ma-historii20100722.html>
- Databaze knih. (z.d.). *František Palacký*. Geraadpleegd op 10 april 2016 via <http://www.databazeknih.cz/zivotopis/frantisek-palacky-155>
- Daubner, P. (2016, juni 11). *České země za první světové války. Odboj a vznik Československa*. Geraadpleegd op 20 mei 2016 via <http://skompasem.cz/clanky/ucebnice-dejepisu/ceske-zeme-za-prvni-svetove-valky.-odboj-a-vznik-ceskoslovenska-petr-daubner.html>
- Daubner, P. (2011, oktober 28). *Československo po druhé světové válce I. 1945-1948*. Geraadpleegd 10 augustus 2016 via <http://skompasem.cz/clanky/ucebnice-dejepisu/ceskoslovensko-po-druhe-svetove-valce-i.-1945-1948-petr-daubner.html>
- De Berker, E. (2015, december 02). *THE JOURNEY OF DIOR'S NEW LOOK*. Geraadpleegd op 26 juli 2016 via <http://www.crfashionbook.com/book/the-journey-of-diors-new-look/>
- Derville, F. (z.d.). *Jugendstil in Prague (Praha)*. Geraadpleegd op 15 april 2016 via <http://artnouveau.pagesperso-orange.fr/en/villes/prague.htm>
- Dresscode. (z.d.). *DRESSCODE JAREN '20*. Geraadpleegd op 2 april 2016 via <http://www.dresscode.nl/vintage/jaren-20/>
- Drindl-Dress.
- Edwardian Teddy Boy. (n.z.). *History of the British Teddy Boy and Culture*. Geraadpleegd op 28 juli 2016 via <http://www.edwardianteddyboy.com/page2.htm>

Effinger, M. (2016, juli 26). *Jugend – Münchner illustrierte Wochenschrift für Kunst und Leben – digital*. Geraadpleegd op 20 december 2015 via <http://www.ub.uni-heidelberg.de/helios/fachinfo/www/kunst/digilit/artjournals/jugend.html>

ENGELFRIET. (2002, december 2). *Willem Molenbroek, de architect van het Witte Huis*. Geraadpleegd op 22 april 2016 via <http://www.engelfriet.net/Alie/Hans/molenbroek.htm>

Ensie (2017, augustus 2) *Kultuurkamer, Nederlandse*. Geraadpleegd op 10 augustus 2017 via <https://www.ensie.nl/lexicon-nederland-en-belgie/kultuurkamer-nederlandse>

Famous people. (z.d.). *Coco Chanel Biography*. Geraadpleegd op 3 april 2016 via <http://www.thefamouspeople.com/profiles/gabrielle-bonheur-chanel-1092.php>

Entoen. (z.d.). *De Tweede Wereldoorlog 1940-1945 - Nederland bezet en bevrijd*. Geraadpleegd op 20 augustus 2016 via <http://www.entoen.nu/tweedewereldoorlog/po>

Fashionencyklopedia. (n.z.). *Digby Morton - Fashion Designer Encyclopedia*. Geraadpleegd op 25 juli 2016 via <http://www.fashionencyklopedia.com/Ma-Mu/Morton-Digby.html>

Fashionmodeldirectory. (z.d.). *Travis Branton*. Geraadpleegd op 5 juni 2016 via <http://www.fashionmodeldirectory.com/designers/travis-banton/>

Fleur-de-papier. (2012, mei 10). *Mode Geschiedenis 1900 tot 1950*. Geraadpleegd op 22 april 2016 via <http://kunst-en-cultuur.infonu.nl/geschiedenis/97207-mode-geschiedenis-1900-tot-1950.html>

Fránek, T. (2010, mei 3). *Nezadržitelný pád OP Prostějov, textilka je v konkurzu*. Geraadpleegd op 10 augustus 2016 via <https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/ceska-ekonomika/nezadrzitelny-pad-op-prostějov-textilka-je-v-konkurzu/r~i:article:667260/?redirected=1481600751>

Gallagher. (2007, mei 30). *THE CARMEL SNOW YEARS: 1933-57*. Geraadpleegd op 26 juli 2016 via <http://www.harpersbazaar.com/culture/features/a92/bazaar-140-0507/>

Genaologie. (z.d.). *Berkemeijer Genealogie*. Geraadpleegd op 30 mei 2016 via <https://www.genealogieonline.nl/berkemeijer-genealogie/I4753.php>

Germanculture. (2015, november 29). *A Glimpse from the Past: Native German Clothing (Dirndl and Tracht)*. Geraadpleegd op 20 december 2016 via

<http://germanculture.com.ua/german-traditions/native-german-clothing/>

Glamourdaze. (2016, august 19). 1940s Fashion – Cigarettes and the Slim Silhouette

Geraadpleegd op september 5 2016 via <http://glamourdaze.com/2016/08/1940s-fashion-cigarettes-and-the-slim-silhouette.html>

Glenn, M. (2008, december 4). *Alfons Mucha*. Geraadpleegd op 16 april 2016 via

http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=563

Grissen, B. (2012, 21 september). *Hoe de mode kan veranderen 1900-1930*. Geraadpleegd op

20 januari 2016 via <http://bettinaschrijft.blogspot.cz/2012/09/hoede-mode-kan-veranderen-1900-1930.html>

HET NIEUW ISRAËLIETISCH WEEKBLAD. (2012, april 7). *Het bewogen leven van Max*

Heymans. Geraadpleegd 30 augustus 2016 via <https://www.niw.nl/het-bewogen-leven-van-max-heyman/>

History. (z.d.). *THE 1930S*. Geraadpleegd op 20 juni 2016 via

<http://www.history.com/topics/1930s>

History (z.d.). *HERBERT HOOVER*. Geraadpleegd op 20 juni 2016 via

<http://www.history.com/topics/us-presidents/herbert-hoover>

History (z.d.). *WORLD WAR II HISTORY*. Geraadpleegd op 20 juni 2016 via

<http://www.history.com/topics/world-war-ii/world-war-ii-history>

Charleston, B.D. (2004). *Cristobal Balenciaga (1895–1972)*. Geraadpleegd op 20 juni 2016

via http://www.metmuseum.org/toah/hd/bale/hd_bale.htm

Charleston, B.D. (2004). *Christian Dior (1905–1957)*. Geraadpleegd op 26 juli 2016 via

http://www.metmuseum.org/toah/hd/dior/hd_dior.htm

IsGeschiedenis. (z.d.). *Nederland tijdens WOII*. Geraadpleegd 25 augustus 2016 via

<http://www.isgeschiedenis.nl/themas/woii-vaderlandse-geschiedenis/>

IsGeschiedenis. (z.d.). *Aletta Jacobs*. Geraadpleegd op 20 april 2016 via

<http://www.isgeschiedenis.nl/personen/jacobs-aletta/>

Jirousek, Ch. (z.d.) *Art Deco*. Geraadpleegd op 05 januari 2016 via

<http://char.txa.cornell.edu/art/decart/artdeco/artdeco.htm>

Kašpar, M.; Michálková, A. (2014, april 14). *Friedrich Ohmann, první profesor architektury na Uměleckoprůmyslové škole v Praze*. Geraadpleegd op 16 april 2016 via

<http://www.stavebnictvi3000.cz/clanky/friedrich-ohmann-prvni-profesor-architektury-na-umeleckoprumslove-skole/>

Karolina, H. (2014, november 2). *Slavné salony první republiky: Pokroková Hana Podolská*.

Geraadpleegd op 11 november 2016 via [http://vzdystylove.cz/cs/blog/article/830-slavne-salony-prvni-republiky-pokroková-hana-podolska/](http://vzdystylove.cz/cs/blog/article/830-slavne-salony-prvni-republiky-pokroкова-hana-podolska/)

Kath-V. (2014, september 15). *Mode in de jaren 20*. Geraadpleegd op 22 april 2016 via

<http://mens-en-gezondheid.infonu.nl/mode/140659-mode-in-de-jaren-20.html>

Kessa, J. (2004). *Charles Frederick Worth (1825–1895) and The House of Worth*.

Geraadpleegd op 2 december 2015 via http://www.metmuseum.org/toah/hd/wrth/hd_wrth.htm

Kirk, J. (2004). *Gabrielle “Coco” Chanel (1883–1971) and the House of Chanel*.

Geraadpleegd op 3 april 2016 via http://www.metmuseum.org/toah/hd/chnl/hd_chnl.htm

Koda, H., Bolton, A. (2008) *Paul Poiret (1879–1944)*. Geraadpleegd op 21 december 2015

via http://www.metmuseum.org/toah/hd/poir/hd_poir.htm

Kolářová, M. (2014, november 20). *Historie módních časopisů: Harper’s Bazaar*.

Geraadpleegd op 15 maart 2016 via <http://www.iconiq.cz/historie-modnich-casopisu-harper%C2%B4s-bazaar/>

Koninklijke Bibliotheek – Nationale bibliotheek van Nederland. (z.d.). *Elegantia*.

Geraadpleegd op 17 april 2016 via <https://www.kb.nl/themas/tijdschriften/elegantia>

Kunst-modernisme. (z.d.). *het modernisme – Jugendstil*. Geraadpleegd op 10 december 2015

via <http://kunst-modernisme.blogspot.cz/p/het-modernisme.html>

Kunstbus. (z.d.). *Sigmund Freud*. Geraadpleegd op 5 juni 2016 via

<http://www.kunstbus.nl/cultuur/sigmund+freud.html>

Ládyová, J. (2013, mei 20). *Hana Podolská, královna prvorepublikové módy*. Geraadpleegd op 15 december 2016 via <http://zena-in.cz/clanek/hana-podolska-kralovna-prvorepublikove-mody>

Lara, K. (2007, januari 12). *Les Ballets Russes*. Geraadpleegd op 10 januari 2016 via <http://abstractekunst-wdka.blogspot.cz/2007/01/les-ballets-russes.html>

Látky pro Vás. (z.d.). *Jersey, žerzej, úplet*. Geraadpleegd op 20 maart 2016 via <http://www.latkyprovas.cz/www-eshop-rychle-latkyprovas/eshop/20-1-podle-materialu/168-2-jersey-zerzej-uplet>

Liquisearch. (z.d.). *Lucien Lelong – Careers*. Geraadpleegd op 10 juli 2016 via http://www.liquisearch.com/lucien_lelong/career

Lifetimetv. (z.d.). *Coco Chanel*. Geraadpleegd op 3 april 2016 via <http://www.lifetimetv.co.uk/biography/biography-coco-chanel>

Literatuurgeschiedenis. (z.d.). *A.L.G. Bosboom-Toussaint - Alkmaar 1812 - Den Haag 1886*. Geraadpleegd op 18 april 2016 via <https://www.literatuurgeschiedenis.nl/19de/auteurs/lg19019.html>

Literatuurgeschiedenis. (z.d.). *Multatuli (Eduard Douwes Dekker) - Amsterdam 1820 - Nieder-Ingelheim 1887*. Geraadpleegd op 19 april 2016 via <https://www.literatuurgeschiedenis.nl/19de/auteurs/lg19034.html>

Loeb, W. (2016, juli 18). *Highly Secretive C&A Brenninkmeijer Is A Global Powerhouse In Fashion Retailing*. Geraadpleegd op 23 mei 2017 via <https://www.forbes.com/sites/walterloeb/2016/07/18/highly-secretive-c-a-brenninkmeijer-is-a-global-powerhouse-in-fashion-retailing/#602659c34b9c>

Love Prima. (z.d.) *Kterí muži stáli za úspěchem Coco Chanel? Stravinskij i nacisté!* Geraadpleegd op 2 april 2016 via <http://love.iprima.cz/clanky/kteri-muzi-stali-za-uspechem-coco-chanel-stravinskij-i-naciste>

Louyet, P. (1973). *België in de Tweede Wereldoorlog. Deel 1*. Geraadpleegd op 20 juni 2016 via http://www.dbnl.org/tekst/louy001belg01_01/louy001belg01_01_0027.php

Opzij. (2010, juni 25). *EERSTE FEMINISTISCHE GOLF*. Geraadpleegd op 19 april 2016 via <https://www.opzij.nl/nl/artikel/37880/eerste-feministische-golf.html>

Opzij. (2010, juni 25). *EERSTE FEMINISTISCHE GOLF*. Geraadpleegd op 19 april 2016 via <http://www.opzij.nl/nl/artikel/37880/eerste-feministische-golf.html>

Osgerby, B. (z.d.). *Teenage Fashion History*. Geraadpleegd op 5 juni 2016 via <http://fashion-history.lovetoknow.com/fashion-history-eras/teenage-fashion-history>

Osobnosti. (z.d.). *André Breton*. Geraadpleegd op 5 juni 2016 via <http://www.spisovatele.cz/andre-breton>

Osobnosti. (z.d.). *Alfons Mucha*. Geraadpleegd op 16 april 2016 via <http://www.osobnosti.cz/alfons-mucha.php>

Osobnosti. (z.d.). *Salvador Dalí*. Geraadpleegd op 5 juni 2016 via <http://www.osobnosti.cz/salvador--dali.php>

Osobnosti. (z.d.). *Jean Cocteau*. Geraadpleegd op 20 juni 2016 via <http://www.osobnosti.cz/jean-cocteau.php>

McGlinchey, S. (2013). *Women's Dress & Style from 1900 to 1919* –. Geraadpleegd op 22 april 2016 via <http://glamourdaze.com/history-of-womens-fashion/1900-to-1919>

McGlinchey, S. (2013). *Women's Dress & Style from 1900 to 1919* –. Geraadpleegd op 18 januari 2016 via <http://glamourdaze.com/history-of-womens-fashion/1900-to-1919>

McGlinchey, S. (2013). *Brief History of Women's Fashion – The 1920s – A concise illustrated history of 1920's women's fashion -1920 to 1929*. Geraadpleegd op 2 april 2016 via <http://glamourdaze.com/history-of-womens-fashion/1920-to-1929>

McGlinchey, S. (2012). *A Short History of Women's Fashion – 1900 to 1969*. Geraadpleegd op 25 juli 2016 via <http://glamourdaze.com/history-of-womens-fashion>

McNealy, M. (2011). *The S-Bend in Context*. Geraadpleegd op 10 december 2015 via <http://wwwFOUNDATIONSrevealed.com/free-articles/180-the-s-bend-in-context>

Miras. (z.d.). *Vše podstatné z českých dějin*. Geraadpleegd op 10 april 2016 via <http://www.miras.cz/seminarky/ceske-dejiny-17.php>

Modern Japan France - adoration, encounter en interaction. (z.d.). *Section 2: Fashion - The beginnings of women's use of Western clothing*. Geraadpleegd op 3 december 2015 via http://www.ndl.go.jp/france/en/column/s2_2.html

Mustich, E. (2012, 17 maart). *Japan's art deco interlude*. Geraadpleegd op 05 januari 2016 via http://www.salon.com/2012/03/17/japans_art_deco_interlude/

Němec, V., Surý, J. (z.d.). *Rakouská monarchie v druhé polovině 19. století*. Geraadpleegd op 10 april 2016 via <http://www.dejepis.com/ucebnice/rakouska-monarchie-v-druhe-polovine-19-stoleti/>

Němec, V., Kohout, M. (z.d.). *Nástup nacismu v Německu, příprava Německa na válku*. Geraadpleegd op 30 mei 2016 via <http://www.dejepis.com/ucebnice/nastup-nacismu-v-nemecku-priprava-nemecka-na-valku/>

Němec, V, Velešík, M. (z.d.) *První fáze války (1939 – 1941)*. Geraadpleegd op 20 juni 2016 via <http://www.dejepis.com/ucebnice/prvni-faze-valky-1939-1941/>

Němec, V, Velešík, M. (z.d.) *První fáze války (1941 – 1943)*. Geraadpleegd op 20 juni 2016 via <http://www.dejepis.com/ucebnice/druha-faze-valky-1941-1943/>

Němec, V, Velešík, M. (z.d.). *Třetí fáze války = přelom ve druhé světové válce (1943)*. Geraadpleegd op 20 juni 2016 via <http://www.dejepis.com/ucebnice/treti-faze-valky-1943/>

Němec, V, Velešík, M. (z.d.). *Čtvrtá fáze války (1944 – květen 1945)*. Geraadpleegd op 20 juni 2016 via <http://www.dejepis.com/ucebnice/ctvrta-faze-valky-1944-kveten-1945/>

Němec, V., Barek, D. *Česko za Protektorátu*. Geraadpleegd 10 augustus 2016 via <http://www.dejepis.com/ucebnice/cesko-za-protektoratu/>

NoelDoll (2014, juli 5). *Bambi eyes*. Geraadpleegd op 2 april 2016 via <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=Bambi%20eyes>

Parlament. (z.d.). *Verzuiling*. Geraadpleegd 20 september 2016 via <http://www.parlement.com/id/vh8lnhrpfxub/verzuiling>

Pravec, J. (2015, 29 oktober). *Rakousko-Uhersko nemělo budoucnost. Přeživalo z českých daní, upozorňuje historik Prokš*. Geraadpleegd op 10 april 2016 via <http://ekonom.ihned.cz/c1-64796390-rakousko-uhersko-nemelo-budoucnost-prezivalo-z-ceskych-dani-upozorňuje-historik-proks>

Peek&Cloppenburg. (z.d.). *Die Jahre um 1900*. Geraadpleegd op 30 mei 2016 via <https://www.peek-cloppenburg.de/geschichte/>

Post, D. (2014, november 20). *In memoriam: Mac & Maggie*. Geraadpleegd op 30 mei 2016 via <http://gowiththevlo.nl/in-memoriam-mac-maggie/>

Red, B. (n.z.). *The Second World War Diary of Hugh Dalton*. Geraadpleegd op 25 juli 2016 via <http://www.historytoday.com/brian-reid/second-world-war-diary-hugh-dalton>

Reeder, J. (2011), *Elsa Schiaparelli (1890–1973)*. Geraadpleegd op 20 juni 2016 via http://www.metmuseum.org/toah/hd/elsa/hd_elsa.htm

Rond 1900. (2012, oktober 20). *Het Belle Époque*. Geraadpleegd op 3 december 2015 via <http://rond1900.jouwweb.nl/>

Rond 1900. (2012, 8 mei). *De uitvinding van de beha - Een welkom alternatief voor het korset*. Geraadpleegd op 20 januari 2016 via <http://rond1900.jouwweb.nl/technologische-voortgang/gebruiksvoorwerpen/beha>

Rondom1900. (z.d.) *jugendstil den Haag*. Geraadpleegd op 20 april 2016 via <http://www.rondom1900.nl/Nederland-den%20Haag.html>

Schoots, H. (2010). *Rutger Jan Schimmelpenninck (1761-1825)*. Geraadpleegd op 16 april 2016 via <https://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/26357/rutger-jan-schimmelpenninck-1761-1825.html>

Senses-artnouveau. (z.d.). *Siegfried BING - (1838-1905) Art Collector and Dealer*. Geraadpleegd op 10 december 2015 via http://www.senses-artnouveau.com/biography.php?artist=bin&Currency=GBP&Vat=none&action_cur=set

Sorabella, J. (2004). *The Ballet*. Geraadpleegd op 12 januari 2016 via http://www.metmuseum.org/toah/hd/balt/hd_balt.htm

Spisovatelé (z.d.). *Simone de Beauvoir*. Geraadpleegd op 26 juli 2016 via <http://www.spisovatele.cz/simone-de-beauvoir>

Stuuroop, J. (2016, januari 19). *Bataafse Republiek uitgeroepen*. Geraadpleegd op 17 april 2016 via http://www.isgeschiedenis.nl/toen/bataafse_republiek_uitgeroepen/

Swaen, J. (2013, mei 28). *De rol van de politie in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Geraadpleegd 30 augustus 2016 via <http://www.blikopdewereld.nl/blog/63->

[geschiedenis/nederland/geschiedenis-nederland/3716-de-rol-van-de-politie-in-nederland-tijdens-de-tweede-wereldoorlog](http://www.dbnl.org/tekst/geschiedenis/nederland/geschiedenis-nederland/3716-de-rol-van-de-politie-in-nederland-tijdens-de-tweede-wereldoorlog)

Van Bork, G.J. (2003). *Schrijvers en dichters (dbnl biografieënproject I)*. Geraadpleegd op 18 april 2016 via http://www.dbnl.org/tekst/bork001schr01_01/bork001schr01_01_0354.php

Van Bork, G.J. (2003). *Schrijvers en dichters (dbnl biografieënproject I)*. Geraadpleegd op 18 april 2016 via http://www.dbnl.org/tekst/bork001schr01_01/bork001schr01_01_0679.php

Van Bork, G.J. (2003). *Schrijvers en dichters (dbnl biografieënproject I)*. Geraadpleegd op 19 april 2016 via http://www.dbnl.org/tekst/bork001schr01_01/bork001schr01_01_0800.php

Van Gorp, P.J. Verkuijsse, G.J. Vis. (2012). *Algemeen letterkundig lexicon – romantiek*. Geraadpleegd op 18 april 2016 via http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_02727.php

Van Gorp, P.J. Verkuijsse, G.J. Vis. (2012). *Algemeen letterkundig lexicon – romantiek*. Geraadpleegd op 2 december 2015 via http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_02727.php

Van Gorp, P.J. Verkuijsse, G.J. Vis. (2012). *Algemeen letterkundig lexicon - gothic novel*. Geraadpleegd op 2 december 2015 via http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_00894.php

Van Gorp, H., Verkuijsse P.J., Vis, G.J. (2012). *Algemeen letterkundig lexicon – Jugendstil*. Geraadpleegd op 20 april 2016 via http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_01656.php

Van Bork, G.J. , Delabastita, D, Van Gorp. H., Verkuijsse P.J., Vis. G.J. (2012). *Algemeen letterkundig lexicon – surrealisme*. Geraadpleegd op 5 juni 2016 via http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_03052.php

Van Gorp, H., Verkuijsse, P.J., Vis, G.J. (2012). *Algemeen letterkundig lexicon – romantiek*. Geraadpleegd op 1 mei 2017 via http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_02727.php

Van Isacker, K. (1978). *Mijn land in de kering 1830-1980. Deel 1: Een ouderwetse wereld 1830-1914*.

Geraadpleegd op 1 mei 2017 via

http://www.dbnl.org/tekst/isac002mijn01_01/isac002mijn01_01_0010.php

Van Lange, M. (2013, januari,8). *Wilhelmina Drucker: Fanatiek feminist en schrijfster*.

Geraadpleegd op 20 april 2016 via <http://www.isgeschiedenis.nl/sterke-vrouwen/wilhelmina-drucker-fanatiek-feminist-en-schrijfster/>

Van Peppel, S. (2014, august 29). *Neem een kijkje in het mooiste jugendstil huis van Den*

Haag. Geraadpleegd op 21 april 2016 via <https://anno1900.nl/2014/08/29/neem-een-kijkje-in-het-mooiste-jugendstil-huis-van-den-haag/>

Van Peppel, S. (2014, august 29). *Neem een kijkje in het mooiste jugendstil huis van Den*

Haag. Geraadpleegd op 20 april 2016 via <https://anno1900.nl/2014/08/29/neem-een-kijkje-in-het-mooiste-jugendstil-huis-van-den-haag/>

Van der Aa, A.J. (1878). *Biographisch woordenboek der Nederlanden. Bijvoegsel*.

Geraadpleegd op 2 juli 2017 via

http://www.dbnl.org/tekst/aa_001biog25_01/aa_001biog25_01_0496.php

Van der Aa, A.J. (1874). *Biographisch woordenboek der Nederlanden. Deel 17. Eerste stuk*.

Geraadpleegd op 2 juli 2017 via

http://www.dbnl.org/tekst/aa__001biog20_01/aa__001biog20_01_0605.php

Varenna. (2014, 28 juni). *Art Nouveau in de mode (1902 -1908)*. Geraadpleegd op 20

december 2015 via <http://kunst-en-cultuur.infonu.nl/kunst/71273-art-nouveau-in-de-mode-1902-1908.html>

Victoria and Albert Museum. (z.d.). *Corsets & Crinolines in Victorian Fashion*. Geraadpleegd

op 21 april 2016 via <http://www.vam.ac.uk/content/articles/c/corsets-and-crinolines-in-victorian-fashion/>

Victoria and Albert Museum. (z.d.). *Siegfried 'Samuel' Bing*. Geraadpleegd op 10 december

2015 via <http://www.vam.ac.uk/content/articles/s/siegfried-samuel-bing/>

Vintagedancer. (z.d.). *1930s Mens Fashion Guide*. Geraadpleegd op 2 april 2016 via

<http://vintagedancer.com/1930s/1930s-men-fashion-guide/>

Teez. (2010, juli 31). *Haute couture: kunst op de catwalk*. Geraadpleegd op 30 november 2015 via <http://kunst-en-cultuur.infonu.nl/diversen/58339-haute-couture-kunst-op-de-catwalk.html>

Teez. (2010, januari 24). *Mode in de 19e eeuw*. Geraadpleegd op 19 april 2016 via <http://kunst-en-cultuur.infonu.nl/geschiedenis/44378-mode-in-de-19e-eeuw.html>

Thalmaray. (2011). *De meest bekende Amerikaanse politie- en spionagediensten in een notendop*. Geraadpleegd op 20 juni 2016 via <https://tallsay.com/page/4294971371/de-meest-bekende-amerikaanse-politie-en-spionagediensten-in-een-notendop>

Theo Bakker (z.d.). *Hirsch & Cie en het Leidseplein*. Geraadpleegd op 30 mei 2016 via <http://www.theobakker.net/pdf/hirsch.pdf>

The Red List (z.d.). *Travis Banton (1894 - 1958)*. Geraadpleegd op 16 juni 2016 via <http://theredlist.com/wiki-2-23-1249-1254-view-1930s-profile-travis-banton-3.html>

Thomas, P.W. (z.d.). *1915-1919WWI Fashion History*. Geraadpleegd op 5 juni 2016 via http://www.fashion-era.com/visitor_pages/1917_shay_visitor.htm

Thomas, P.W. (z.d.). *Edwardian Corsetry - Fashion History*. Geraadpleegd op 10 december 2015 via http://www.fashion-era.com/edwardian_corsetry.htm

Thomas, P.W. (z.d.). *1914-1920 Towards Dress Reform Fashion History*. Geraadpleegd op 21 januari 2016 via http://www.fashion-era.com/1914_1920_towards_dress_reform2.htm

Thomas, P.W. (z.d.). *Rationing and Utility Clothing of the 1940s - Fashion History 1940s*. Geraadpleegd op 25 juli 2016 via http://www.fashion-era.com/utility_clothing.htm

Thomas, P.W. (z.d.). *1950s Teenager's Fashion C20th Fashion History 1950s*. Geraadpleegd op 10 augustus 2016 via http://www.fashion-era.com/edwardian_corsetry.htm

Totalita. (z.d.) *Československá strana národně socialistická (ČSNS)*. Geraadpleegd op 17 mei 2016 via http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_csns.php

Totalita. (z.d.) *Sbor národní bezpečnosti (SNB)*. Geraadpleegd op 23 april 2016 via <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/snb.php>

Trendstyle. (z.d.) *Jaren '20 make-up. Smokey eyes en pruilmondje*. Geraadpleegd op 15 maart 2016 via <http://www.trendstyle.net/beauty/makeupschool/jaren-twintig-makeup/>

VB.(z.d.). *Duke of Westminster*. Geraadpleegd op 3 april 2016 via <http://www.vb.com/chanel/duke-of-westminster.htm>

Warner, J. (2011, september 2). *Was Coco Chanel a Nazi Agent?* Geraadpleegd op 3 april 2016 via <http://www.nytimes.com/2011/09/04/books/review/sleeping-with-the-enemy-coco-channels-secret-war-by-hal-vaughan-book-review.html>

Wikipedia. (2015, februari 14). *Hirsch & Cie*. Geraadpleegd op 30 mei 2016 via

Wikipedia. (2014, mei 11). *Tule*. Geraadpleegd op 20 maart 2017 via [https://nl.wikipedia.org/wiki/Tule_\(textiel\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Tule_(textiel))

Woorden. (z.d.) *mousseline*. Geraadpleegd op 20 maart 2017 via <http://www.woorden.org/woord/mousseline>

World War 2 Summary. (z.d.). *World War 2 Summary*. Geraadpleegd op 10 juli 2016 via

Yaeger, L. (2016, august 8). *Women He's Undressed: A New Film Celebrates Hollywood Costume Designer Orry-Kelly*. Geraadpleegd op 13 januari 2017 via <http://www.vogue.com/article/orry-kelly-hollywood-costume-designer-women-hes-undressed-film-marilyn-monroe>

<http://www.2worldwar2.com/world-war-2-summary.htm>

Zijde winkel (z.d.). *Chiffon (Chifon) - 100% zijde*. Geraadpleegd op 20 maart 2017 via <https://www.zijdewinkel.nl/stoffen-1363/chiffon---mousseline-/>

Zijde winkel (z.d.). *Crêpe de Chine - 100% zijde*. Geraadpleegd op 20 maart 2017 via <https://www.zijdewinkel.nl/stoffen-1363/crecipcpe-de-chine/>

5-cultuur-Chanel. (z.d.). *A love story*. Geraadpleegd op 5 juni 2016 via http://5-culture.chanel.com/en/une_histoire_damour/

Afbeeldingen bronnen

- Afbeelding 1.

Meet Myth America. (2013, oktober 23). *Cultural Relativity?* Geraadpleegd op 10 november 2016 via <https://meetmythamerica.wordpress.com/2013/10/23/mythvictorian-america/>

- Afbeelding 2

Maggiemayfashions. (z.d.). *The Romantic Era: 1820-1850*. Geraadpleegd op 10 november via <http://www.maggiemayfashions.com/romantic.html>

- Afbeelding 3

The Pragmatic Costumer. (2013, august 12). *Commercial Colonial Results: A Slightly-More-Historical Simplicity 3723 – Part 2*. Geraadpleegd op 10 november via <https://thepragmaticcostumer.wordpress.com/2013/08/page/2/>

- Afbeelding 4

World4. (z.d.). *Belle Epoque winter costume of plaid wool fabric*. Geraadpleegd op 10 november via <http://world4.eu/belle-epoque-period-fashion/>

- Afbeelding 5

Westermann. K. (z.d.). *Evening Dress 1908, British, Made of lame and silk chiffon*. Geraadpleegd op 10 november 2016 via <https://cz.pinterest.com/pin/75013150021764717/>

- Afbeelding 6

Ephemeral-elegance. (2015, mei 8). *Its time again for Friday fashion fact and today*. Geraadpleegd op 10 november 2016 via <http://ephemeral-elegance.tumblr.com/post/118458472732/its-time-again-for-friday-fashion-fact-and-today>

- Afbeelding 7

Basu. T. (2015, februari 12). *Why Fashion Magazines Matter*. Geraadpleegd op 10 november 2016 via <http://www.theatlantic.com/entertainment/archive/2015/02/why-fashion-magazines-matter/385457/>

- Afbeelding 8

UCHALOVA, E. *Česká móda 1918-1939 - Elegance první republiky*. Praha: Olympia, 1996. ISBN 80-7033-424-X. p.88. Geraadpleegd op 10 november 2016

- Afbeelding 9

LaBore. V. (z.d.). *The Delineator, February 1907*. Geraadpleegd op 10 november 2016 via <https://cz.pinterest.com/pin/179510735126028026/>

- Afbeelding 10

Playbuzz. (2015, april 21). *What Age Should You Have Been Born In?* Geraadpleegd op 10 november 2016 via <https://cz.pinterest.com/pin/419327415285266691/>

- Afbeelding 11

Vintage dancer. (z.d.). *Dressing up in a 1920s Flapper Costume. 1920s Fashion for Men.* Geraadpleegd op 10 november 2016 via <http://vintagedancer.com/1920s/1920s-fashion-men/>
<http://vintagedancer.com/1920s/>

- Afbeelding 12

Harper's Bazaar. (2015, oktober,5). *The History of the House of Chanel.* Geraadpleegd op 10 november 2016 via <https://cz.pinterest.com/pin/188658671864052422/>

- Afbeelding 13

Dobové oblečení. (z.d.). *Ladies.* Geraadpleegd op 10 november 2016 via <http://www.dobove-obleceni.cz/lady.html>

- Afbeelding 14

Gemeente Museum. (z.d.) *AVONDJAPON VAN WITTE TAFZIJDEN EN ROOMKLEURIGE CRÊPE GEORGETTE MET INCRUSTATIES VAN POINT LACET OP TULE, GARNERING VAN GOUD- EN ZILVERKLEURIGE STAAFKRAALTJES, GOUDKLEURIGE FANTASIEKRALEN EN IMITATIEPARELTJES.* Geraadpleegd op 10 november 2016 via <https://www.gemeentemuseum.nl/nl/topstukken/avondjapon-van-witte-tafzijde-en-roomkleurige-crepe-georgette-met-incrustaties-van-point>

- Afbeelding 15

Butt.A. (2015, februari 28). *THE MOST STUNNING DRESSES WORN BY LAUREN BACALL.* Geraadpleegd op 10 november 2016 via http://www.asos.com/women/fashion-news/2015_02_28-sat/lauren-bacall-beauty-style-retro-inspiration/

- Afbeelding 16

Baker.S.(z.d.). *Elsa Schiaparelli evening dress,L'Art et la Mode magazine, 1942.* Geraadpleegd op 10 november 2016 via <https://cz.pinterest.com/pin/288160076132128566/>

- Afbeelding 17

Vintage dancer. (z.d.). *1930s Day Dresses, Afternoon Dresses History*. Geraadpleegd op 10 november 2016 via <http://vintagedancer.com/1930s/1930s-day-afternoon-dresses/>

- Afbeelding 18

Huwelijksportret van Juliana en Bernhard. Fotograaf Franz Ziegler, 7 januari 1937. Gepubliceerd door Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam. Rijksmuseum Amsterdam, objectnummer NG-1980-37-53-B. Geraadpleegd op 30 april 2017 via <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/NG-1980-37-53-B>.

- Afbeelding 19

Getty images. (z.d.). *Utility Clothes: Fashion Restrictions In Wartime Britain, 1943*. Geraadpleegd op 10 november 2016 via <http://www.gettyimages.com/detail/news-photo/fashion-restrictions-in-wartime-britain-a-model-leans-news-photo/154419468#utility-clothes-fashion-restrictions-in-wartime-britain-a-model-leans-picture-id154419468>

- Afbeelding 20

The British metal signs. (z.d.). *Propaganda War Time*. Geraadpleegd op 10 november 2016 via <http://www.britishmetalsigns.co.uk/make-do-and-mend-to-save-buying-new---metal-propaganda-wall-sign---retro-art-446-p.asp>

- Afbeelding 21

ClioMakeupBlog. (2015, januari 24). *Gli anni passano, i corpi cambiano: il "fisico ideale" nel corso della storia!* Geraadpleegd op 10 november 2016 via <https://www.bloglovin.com/blogs/cliomakeup-blog-7858207/gli-anni-passano-i-corpi-cambiano-il-fisico-4131303075>

- Afbeelding 22

Baker. R. (z.d.). *Notting Hill in the mid-fifties*. Geraadpleegd op 10 november 2016 via <https://cz.pinterest.com/pin/73746512619453717/>

- Afbeelding 23

Meervilt. (z.d.). *Zijden sjaals 180 x 55 cm*. Geraadpleegd op 20 maart 2017 via <https://www.meervilt.nl/winkel/zijdeproducten/zijden-sjaals-180x55/>

- Afbeelding 24

Dreamstime. (z.d.). *Texture de textile de mousseline de soie*. Geraadpleegd op 20 maart 2017 via <https://fr.dreamstime.com/photo-stock-texture-de-textile-de-mousseline-de-soie-image53578755>

- Afbeelding 25

Pixabay. (z.d.). *Tulle fabric structure pattern*. Geraadpleegd op 20 maart 2017 via <https://pixabay.com/en/tulle-fabric-structure-pattern-233754/>

- Afbeelding 26

Zijdewinkel. (z.d.). *Crêpe de Chine - 100% zijde*. Geraadpleegd op 20 maart 2017 via <https://www.zijdewinkel.nl/stoffen-1363/crecircpe-de-chine>

- Afbeelding 27

Textile Expres. (z.d.). *Tex Ex 764 Marled Jersey Dark Grey*. Geraadpleegd op 20 maart 2017 via <http://www.textileexpressfabrics.co.uk/Tex-Ex-764-Marled-Jersey-Dark-Jersey>

Woordenlijst van stoffen

Zijdechiffon: een fijn en zachte stof. In het verleden werd een stof van zijde gemaakt maar dankzij technologische innovaties wordt dit stof van synthetische vezels (ZIJDWINKEL, online).

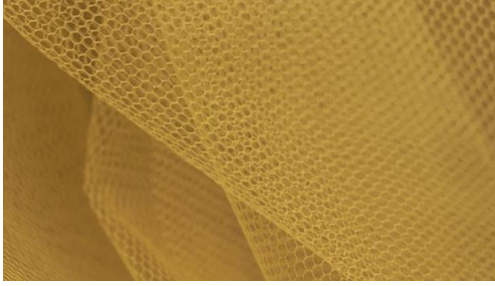
Afbeelding 23. Een voorbeeld van zijdechiffon.

Mousseline: een fijn en transparent stof dat van wol, zijde en katoen. Da naam is naar de stad Mosoel genoemd. Mosoel was een centrum van textielindustrie in het verleden (ALTERNATIEFKOSTUUMS, online; ENCYCLO, online).

Afbeelding 24. Een voorbeeld van mousseline.

Tulle: een lightweight stof met mazenweefsel. De naam komt van de Franse stad Tulle waarin linten in 17^e 18^e eeuw werden gemaakt (WIKIPEDIA, online).

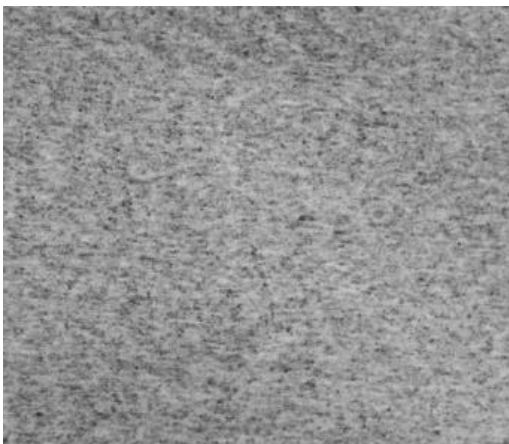
Afbeelding 25. Een voorbeeld van tule.

Crêpe de chine: een zacht en fijn stof met een minimal onregelmatig oppervlak. Het wordt van zijde en syntetisch stof gemaakt (ZIJDEWINKEL, online).

Afbeelding 26. Een voorbeeld van crêpe de chine

Jersey: één van het meeste zacht stof van katoen gemaakt. Een groot voordeel van dit stof is een waterabsorptie en ademhalingsvermogen (LTKYPROVAS, online).

Afbeelding 27. Een voorbeeld van jersey.

Resumé

Tato práce se zabývá popisem historického a kulturního vývoje módy v České republice a Nizozemsku. Práce zasahuje do období před koncem 19 století až do 50. let 20 století. V práci jsou popsány jak společné tak rozdílné vlivy, které ovlivňovaly vývoj módy v obou zemích.

Práce si za cíl prozkoumat vliv dějin na vývoj módy v obou zemích. Potvrdit či vyvrátit společné prvky vývoje módy v obou zemích. Shrnout stručně všeobecný vývoj módy a zároveň se věnovat osobnostem či událostem, které na vývoj módy měly markantní vliv.

Práce je rozdělena do 5 kapitol, v níž se každá věnuje stručnému popisu daného období, všeobecnému vývoji módy. Kapitoly jsou vždy ukončeny událostmi a vývoj módy v České republice a Nizozemsku.

Na závěr se setkáváme se shrnutím vývoje dějin a módy jak světových, tak i v obou zemích. Na závěr jsou také zodpovězeny otázky, které nás vedou k faktu, že vývoj módy v České republice a Holandsku nese celou řadu společných znaků. Avšak vývoj módy je také ovlivněn rozdílnými dějinami v obou zemích a i rozdílnou společností. Setkáváme se s tím, že Nizozemská móda byla do 50. let 20 století silně napojena i orientována na Paříž, ale z důvodu jak náboženských, tak i kulturních si zachovává svůj praktičtější a umírněnější ráz, ale s postupným uvolňováním a změnou společnosti přináší 60. letá stoupající vývoj Nizozemské módy. Naopak Česká móda, ačkoliv byla orientována na Vídeň, měla celou řadu malých salonů, textilních fabrik a bohatou historii v tvorbě látek apod. Avšak s příchodem nového režimu v 50 letech je vývoj České módy narušen a stagnuje.

Summary

This thesis describes the historical and cultural evolution of fashion in the Czech Republic and the Netherlands. The thesis concentrates on the period before the late 19th century until the 50s of the 20th century. In the thesis are described how common such diverse influences which have affected the evolution of fashion in both countries. The thesis aims to examine the influence of the history on the evolution of fashion in both countries and also to summarize succinctly general development of the fashion. At same time the thesis devotes personalities or events which had the marked influence on the development of fashion.

The thesis is divided in five chapters, each of which is devoted to describe the period, and also the general evolution of fashion in this period. Chapters are always closed by events and evolution of fashion in the Czech Republic and the Netherlands.

In the conclusion have been summarized the evolution of fashion in the world and also in both countries. Also questions have been answered. Based on established facts we can say that the evolution of fashion in the Czech Republic and the Netherlands has a number of common features. However, the development of fashion is also influenced by different history in both countries and even different society.

We find that Dutch fashion was strongly connected and focused on Paris, but because both religious as well as cultural differences the Dutch fashion kept practical and moderate character than French fashion, but with the gradual release and changing in society in 60s began increasing development of Dutch fashion.

Conversely the Czech fashion was directed at Vienna but had lots of small and independent salons, textile factories and rich history in the formation of fabrics. However, with the advent of the new regime in 50s is the development of Czech fashion severely disturbed and the Czech fashion began to stagnate.

Annotatie

Jméno: Kristýna Sedlářová

Název katedry a fakulty: Katedra nederlandistiky FF UP v Olomouci

Název magisterské práce v nizozemštině:

Culturele en historische ontwikkeling van de mode in Tsjechië en Nederland

Název magisterské práce v češtině: Kulturní a historický vývoj módy v České republice a Nizozemsku

Název magisterské práce v angličtině: Cultural and historical development of fashion in the Czech Republic and the Netherlands

Vedoucí magisterské práce: Prof. Dr. Wilken Engelbrecht

Počet stran: 100 stran

Počet znaků: 202 796

Klíčová slova: móda, vývoj, kulturní, historický, Romantismus, La Belle époque, Coco Chanel, Charles Frederick Worth, Nizozemsko, Československo, Česká republika.

Krátká charakteristika:

Tato práce se věnuje kulturním a historickému vývoji módy v České republice a Nizozemsku. Práce je rozdělena do pěti částí. Každá část je zaměřena na určité časové období např. na La Belle époque, Romantismus apod. V každé části je stručný pohled na vývoj módy v obou zemích. Úkolem této práce je objasnit, zda se Česká a Nizozemská móda v různých aspektech liší. Zda jsou mezi Nizozemskou a Českou společné znaky.